

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

FAKULTA ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

KATEDRA BIOTECHNICKÝCH ÚPRAV KRAJINY

**PAMÁTNÉ A VÝZNAMNÉ STROMY
NA ÚZEMÍ MĚSTA TŘEBÍČ**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí práce: doc. Ing. arch. ThLic. Jiří Kupka, Ph.D.

Diplomant: Bc. Kristýna Čechová

2015

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Katedra biotechnických úprav krajiny

Fakulta životního prostředí

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Bc. Kristýna Čechová

Regionální environmentální správa

Název práce

Památné a významné stromy na území města Třebíč

Název anglicky

Memorable and Significant Trees in the City of Třebíč

Cíle práce

Cílem práce je zmapování a vyhodnocení památných stromů (podle zák. č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny) a dalších významných stromů ve správním území města Třebíč. Výstupem analýz bude katalog těchto stromů, obsahující jejich krajinářské, urbanistické, historické ad. vyhodnocení, mapové a fotografické zdokumentování příp. návrhy na prohlášení nových památných stromů.

Metodika

Práce bude odpovídat požadavkům obsaženým v Metodických pokynech pro zpracování diplomové práce na FŽP. V obecné části literární rešerši budou pojednána témata památných a významných stromů z historického hlediska, z hlediska jejich polohy, významu, vztahu k významným objektům, místům, cestám, křižovatkám, téma alejí, ale i téma legislativy a související problematiky. Konkrétní část bude obsahovat charakteristiku řešeného území (přírodní, kulturní, historickou) a vyhodnocení památných příp. významných stromů v řešeném území. Výstupem analýz bude katalog památných a významných stromů obsahující jejich hodnocení z různých hledisek, přičemž důraz bude kladen zejména na jejich hodnocení urbanistické a krajinářské. Práce bude doplněna mapovými a fotografickými přílohami dokumentujícími řešenou problematiku.

Doporučený rozsah práce

60-80 NS textu + mapová a fotografická příloha

Klíčová slova

memorable trees, significant trees, nature conservation, nature and landscape protection, urban design

---

Doporučené zdroje informací

Archivní materiály

BUKAČOVÁ, Irena HÁJEK, Petr, Příběh drobných památek. Od nezájmu až k fascinaci. Studio JB, 2006.

HOLEČKOVÁ, Marie HRUŠKOVÁ, Marie VĚTVÍČKA, Václav, Aleje. Krása ohroženého světa. MF, 2012.

KUPKA, Jiří, Krajiny kulturní a historické. ČVUT, 2010.

KVĚT, Radan, Duše krajiny. Staré stezky v proměnách věků. Academia, 2003.

Recentní literatura k popisu řešeného území (DEMEK, CULEK, QUITT, NEUHÄUSLOVÁ atp.)

Regionální literatura

VELIČKOVI, Markéta a Petr a kol., Aleje české a moravské krajiny. Historie a současný význam. Dokořán, 2013.

VOREL, Ivan KUPKA, Jiří, Krajinný ráz. Identifikace a hodnocení. ČVUT, 2011.

Předběžný termín obhajoby

2015/06 (červen)

Vedoucí práce

doc. Ing. arch. ThLic. Jiří Kupka, Ph.D.

Elektronicky schváleno dne 1. 4. 2015

prof. Ing. Petr Sklenička, CSc.

Děkan

V Praze dne 10. 04. 2015

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma „Památné a významné stromy na území města Třebíč“ vypracovala samostatně pod vedením doc. Ing. arch. ThLic. Jiřího Kupky, Ph.D. Uvedla jsem všechny literární prameny a publikace, ze kterých jsem čerpala.

V Praze 30.3.2015

.....

Bc. Kristýna Čechová

PODĚKOVÁNÍ

Především bych ráda poděkovala vedoucímu diplomové práce doc. Ing. arch. ThLic. Jiřímu Kupkovi, Ph.D., za odborné vedení, ochotu, pomoc a spoustu užitečných rad. Děkuji také Ing. Petru Urbánkovi, Ing. Erice Urbánkové a Ing. Haně Koutné z Městského úřadu v Třebíči. Dále děkuji všem, kteří mi jakýmkoliv způsobem pomohli při tvorbě této práce.

V Praze 30.3.2015

.....

Bc. Kristýna Čechová

ABSTRAKT

Ochrana památných stromů v České republice je upravena zákonem č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, v kategorii speciální ochrana dřevin. Památné stromy jsou zde definovány jako mimořádně významné stromy, jejich skupiny a stromořadí, které je zakázáno poškozovat, ničit a rušit v přirozeném vývoji. Památné stromy vyhláší orgány ochrany přírody svým rozhodnutím. Práce se zabývá touto problematikou v rámci správního obvodu pověřeného obecního úřadu města Třebíč, které se nachází v kraji Vysočina. Jejím předmětem je evidence vyhlášených památných stromů a stromů, které lze považovat za stromy významné, popřípadě za stromy, které by mohly být navrženy jako stromy památné. Obsahem této práce je zmapování zájmového území na základě studia všech dostupných materiálů, provedení terénního průzkumu a pořízení fotodokumentace. Hlavním výstupem je katalog těchto stromů obsahující jejich vyhodnocení z různých hledisek, přičemž důraz je kladen na vyhodnocení krajinářské, urbanistické a historické, součástí je mapové a fotografické zdokumentování a návrhy na vyhlášení nových památných stromů. Katalog by mohl být využit jako místní seznam ochrany přírody a také jako podklad pro budoucí vyhlášení dalších památných stromů. Dále bylo navrženo zamyslet se nad legislativní úpravou, která by ukládala obcím povinnost vést v určité formě seznamy významných stromů, ať už veřejně nebo interně, které by sloužily jako podklad pro budoucí vyhlášení památných stromů. Do této problematiky by se mohli zapojit i samotní občané.

Klíčová slova: památné stromy, významné stromy, ochrana přírody, ochrana přírody a krajiny, urbanismus

ABSTRACT

Protection of protected trees in the Czech Republic is governed by Act no. 114/1992 Coll., on Nature and Landscape category of special protection of trees. Memorial trees are defined as an extraordinarily important trees, groups of trees which are forbidden to damage, destroy or interfere with the natural development. Memorable trees announces the nature conservation authority by its decision. My paper deals with this issue in the administrative circuit authorized local authority town Třebíč, which is located in the region Vysočina. Its subject is to evidence renowned monumental trees and trees which can be considered significant trees, optionally trees that could be proposed as monumental trees. The content of this paper is to explore area of interest for photographically documentation. The main output is catalogue of these trees, including their evaluation from different perspectives with an emphasis on landscaping, urban and historical evaluation, part of it is map documentation and proposals for publication of new memorial trees. Catalogue could be used as a local list of nature protection and as a basis for future announcing protected trees. It was also proposed to reflect on the legislation that would oblige municipalities to register lists of major trees, whether public or internal which would be provided as a basis for future announcing memorable trees. In this issue might be involved citizens themselves.

Keywords: memorable trees, significant trees, nature conservation, nature and landscape protection, urban design

OBSAH

1. ÚVOD.....	10
2. CÍL PRÁCE.....	12
3. LITERÁRNÍ REŠERŠE	13
3.1 ČLOVĚK A STROMY	13
3.2 VÝVOJ VZTAHŮ KE STROMŮM.....	15
3.2.1 POHANSKÉ (PŘEDKŘESŤANSKÉ) OBDOBÍ	15
3.2.2 KŘESŤANSKÉ OBDOBÍ	19
3.2.3 POZDĚJŠÍ VÝVOJ.....	20
3.2.4 OBDOBÍ NÁRODNÍHO OBROZENÍ.....	24
3.2.5 20. STOLETÍ	25
3.2.6 21. STOLETÍ	26
3.2.7 STROMY VE SVĚTOVÉ MYTOLOGII.....	28
3.3 OCHRANA STROMŮ.....	29
3.3.1 OCHRANA STROMŮ V MINULOSTI	29
3.3.2 OCHRANA STROMŮ V SOUČASNOSTI.....	30
3.3.3 EVIDENCE PAMÁTNÝCH STROMŮ.....	34
3.3.4 RUŠENÍ OCHRANY PAMÁTNÝCH STROMŮ	37
3.3.5 PÉČE O PAMÁTNÉ STROMY	37
3.3.6 OCHRANA PAMÁTNÝCH STROMŮ DO BUDOUCNA	40
3.3.7 ZÁCHRANA GENOFONDU PAMÁTNÝCH STROMŮ.....	41
3.4 STROMY V KRAJINNÉ KOMPOZICI.....	42
3.4.1 RENESANCE	44
3.4.2 BAROKO.....	46
3.4.3 ROMANTISMUS	50
3.4.4 20. STOLETÍ	53

3.4.5	SOUČASNOST	55
4.	CHARAKTERISTIKA ZÁJMOVÉHO ÚZEMÍ.....	58
4.1	PŘÍRODNÍ CHARAKTERISTIKA.....	59
4.2	KULTURNÍ A HISTORICKÁ CHARAKTERISTIKA.....	60
5.	METODIKA	64
6.	SOUČASNÝ STAV ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY V ZÁJMOVÉM ÚZEMÍ..	67
7.	VÝSLEDKY	71
8.	DISKUSE.....	110
9.	ZÁVĚR	113
10.	PŘEHLED LITERATURY A POUŽITÝCH ZDROJŮ	115

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK A SYMBOLŮ

AOPK ČR	Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky
č.	číslo
ČR	Česká republika
CHKO	Chráněná krajinná oblast
KSČ	Komunistická strana Československa
MŽP ČR	Ministerstvo životního prostředí České republiky
NP	Národní park
NPP	Národní přírodní památka
NPR	Národní přírodní rezervace
obr.	obrázek
ONV	Okresní národní výbor
PP	Přírodní památka
PR	Přírodní rezervace
Sb.	sbírka zákonů
tab.	tabulka
ÚSOP	ústřední seznam ochrany přírody

1. ÚVOD

Stromy nás v krajině obklopují na každém kroku. Přinášejí ochranu a stín, poskytují domov zvířatům a ptákům, zpevňují břehy, staví se do cesty silné vichřici i za cenu toho, že samy padnou. Svou krásou dokážou potěšit a vůní osvěžit. Bez nich by byla krajina beznadějně pustá. Stromy nás provázejí od kolébky až po rakev, vždyť jejich dřevo hořelo v pohřebních hranicích. Pomáhaly lidem orientovat se ve světě, který pro ně byl nepochopitelně tajemný, a některé z nich byly považovány za sídla bohů. Spojení lidí a stromů je prastaré a neoddělitelné. Stromy daly lidem možnost, aby se ohřáli u ohně a dokázaly léčit, poskytly lidem potravu, dřevo i úkryt před dravou zvěří, daly člověku čistý vzduch a pramenitou vodu. A jakoby se s přibývajícím věkem ani neměnily, tak nepozorovaně stárnou. Jejich život podléhá jinému času, zůstávají živými svědky a spojují lidské generace. Připomínají osobnosti i lidské osudy a svou existencí uchovávají v povědomí lidí dávné příběhy (Hrušková, Turek, 1999; Hrušková et al., 2003; Němec eds., 2003; Hrušková, Ludvík, 2006).

Jako vlasy zdobí ženu, tak krásu stromu tvoří jeho koruna. Kmen je symbolem pevnosti stromu a nejnápadnějším ukazatelem věkovitosti. V mládí hladká kůra se věkem mění v silnou borku, která hlubokými vráskami a prasklinami připomíná vrásky na tváři člověka. Kořeny ukryté v zemi – nepřístupné a tím tedy tajemné. Svými tvary, narůstáním i silou. Nesou mohutný kmen a korunu, do níž se prudce umí opřít nápor větru. Pod zemí musí nalézt vodu a živiny, prorazit mezi kameny do plochy i do délky (Hrušková et al., 2003).

Památnými stromy jsou většinou stromy věkovité, které po staletí rostou na svém místě. Zdá se, jakoby se už neměnily, ale to si jen člověk během svého života nedokáže všimnout praskliny v borce nebo odlomené větve. Srovnáme-li jejich věk s věkem lidským, pak počet generací lidí, během jejichž životů takový strom žije, vzbuzuje úctu. Stromy, zejména věkovité a památné, dokážou člověka přinutit k zastavení – tak často se jejich stáří výmluvně odráží do jejich vzhledu (Hrušková, Turek, 1999; Hrušková et al., 2003).

Stromy státem chráněné bývají uznávány celou společností. Vzaly na sebe část historie a staly se symboly. Rostou na památných místech naší krajiny, leckdy tvoří její dominantu a určují její charakter. Zánik takových stromů znamená výrazné ochuzení krajiny na dlouhá staletí, než znovu vyrostou stromy nové. Jsou poselstvím minulosti, které předáváme dalším generacím, které posoudí, jak jsme v naší době

o tento odkaz pečovali. Má význam, možná větší, než jsme ochotni si připustit, pečovat o tyto stromy, ošetřovat je a chránit, zejména před lidskou zlovůlí, protože lidská nesnášenlivost, zloba, vandalismus je to, co nejvíce ohrožuje stromy, ale i nás samotné. Jaký má člověk vztah ke stromům, takový má vztah i k ostatním lidem a k životu (Reš, 1998; Hrušková, Ludvík, 2006).

Stromy patří mezi největší organismy na Zemi. Jsou klíčové pro kvalitní městské prostředí. Mají nezastupitelnou roli jako součást městské zeleně, která je v hustě osídlených oblastech omezeným zdrojem. Snižuje hladinu hluku a zlepšuje kvalitu ovzduší ve městech. Listy a další části rostlin mohou působit jako trvalé pohlcovače některých látek ve znečištěném městském prostředí. Mohou tak přispět ke snížení nepříznivých účinků znečištění ovzduší na lidské zdraví a životní prostředí ve městech a představují i příležitost pro psychologickou regeneraci (Kohli et al., 1998; Schmied, Pillmann, 2003; Lindenmayer et al., 2012; Hitchings, 2013; Liu et al., 2013; Peschardt, Stigsdotter, 2013).

Památné stromy jsou evidovány v ústředním seznamu ochrany přírody, ve kterém je v současné době asi 25 000 památných stromů. Počet stromů, které by mohly být vyhlášeny jako památné, ještě zdaleka není vyčerpán a zcela prostudován (ÚSOP, 2014).

2. CÍL PRÁCE

Cílem práce je vyhodnocení památných stromů a dalších významných stromů ve vybrané části okresu Třebíč. Vybraným územím se pro potřeby této práce rozumí správní obvod pověřeného obecního úřadu města Třebíč.

Obsahem této práce je zmapovat celé zájmové území, a to na základě studia všech dostupných materiálů (ústřední seznam ochrany přírody (ÚSOP), archivní materiály, mapové podklady, literární prameny) a následně provedení terénního průzkumu a pořízení fotodokumentace. Cílem je evidence vyhlášených památných stromů a stromů, které lze považovat za stromy významné, popřípadě za stromy, které by mohly být navrženy jako památné.

Hlavním výstupem analýz bude katalog těchto stromů obsahující jejich vyhodnocení z různých hledisek, přičemž důraz bude kladen na vyhodnocení krajinářské, urbanistické a historické a součástí bude mapové a fotografické zdokumentování, případně návrhy na vyhlášení nových památných stromů.

3. LITERÁRNÍ REŠERŠE

V literární rešerši bude pozornost zaměřena na vývoj vztahu ke stromům, ochranu stromů v minulosti a v současnosti a na význam stromů v krajinné kompozici.

3.1 ČLOVĚK A STROMY

Stromy jsou o mnoho starší než lidé. Naše planeta je stará asi 5 miliard let. Stromy na ní rostou přibližně 300 milionů let. Před 70 miliony lety vznikli primáti, ze kterých se přibližně před 30 miliony lety vyvinuli lidoopi. Před 5 miliony lety člověku podobné bytosti vyhrabávaly větvemi kořínky. Před 500 000 lety objevil člověk vzpřímený oheň a před 50 000 lety lovíli předchůdci člověka jeskynního medvěda. Stromy jsou tedy asi dvakrát starší než naši prapředci – primáti. Lidoopi, naši nejbližší příbuzní, jsou zhruba o 100 milionů let mladší než stromy. A dalších 25 milionů let trvalo, než opustili tyto stromy a naučili se žít na zemi, začali vzpřímeně chodit a používat nástroje. Takové časové úseky jsou pro náš mozek nepředstavitelné. Jednoznačně však ukazují, že stromy se bez nás obejdou, ale my se neobejdeme bez nich. Bez stromů by nebylo nás – lidí (Preuschoffová, 1996).

Po tom, co přešly rostliny na souš, byly vystaveny naprosto novým nevhodným životním podmínkám (sucho, intenzita světla, nízká nebo vysoká teplota). Tomuto okolí se musely přizpůsobit. Během historického vývoje postupně vznikaly nové rostlinné orgány a nové druhy. Začala evoluce rostlin na souši, která pokračuje dodnes (Bláha eds., 2008).

Současné složení lesů a rozšíření dřevin je výsledkem dlouhodobého vývoje rostlinstva na Zemi. Doba ledová vytlačila ze západní, střední a severní Evropy hojnou a rozmanitou vegetaci. Severní polovina evropského kontinentu byla pokryta ledem. Na jih od ledovce se nacházelo pásmo tundry, kde rostly mechy, lišejníky a poléhavé keře. Stromové druhy se tu nevyskytovaly. V době poledové začal ledovec ustupovat k severu a na uvolněných plochách střední Evropy se jako první strom objevila borovice lesní. Ojediněle také bříza, topol, osika a různé vrby (Pokorný, 1998).

Střední doba kamenná přinesla výrazné oteplení a přišlo období borovice a lísky. Líska obecná dosahovala vyšších poloh než dnes, až nad 1 000 m n. m., a objevovala se stejně často jako borovice. V nižších polohách se vyskytoval smíšený dubový les

s dubem, jilmem, habrem a lípou. V mladší době kamenné nastalo období smíšeného dubového lesa a smrku. Do 800 m n. m. měly převahu smíšené doubravy s dubem, jilmem, lípou a javorem. Borovice se vyskytovala jen na chudých půdách. Ve střední Evropě ve vyšších polohách převládal smrk ztepilý a na vlhkých územích jej doprovázela olše černá (Pokorný, 1998).

V době bronzové a železné se začaly ve střední Evropě objevovat buk a jedle. Buk pronikl až do jižní části Skandinávie. Smrk se udržel v horách. Ve středních polohách a pahorkatinách se umístily buk a jedle. V nižších polohách se vyskytoval smíšený dubový les. Jehličnatá tajga, ve které převažovaly borovice a smrk, se posunula k severu do Skandinávského poloostrova a do severovýchodní Evropy. Ve střední Evropě se udrželo rozsáhlejší území lesů, ve kterém převažovaly smrk ztepilý a jedle, od Schwarzwaldu na východ do české kotliny (Pokorný, 1998).

Během starověku a zejména ve středověku byla druhová skladba lesů stále více ovlivněna člověkem. Od 10. do 13. století probíhalo ve střední a západní Evropě osídlování dosud zalesněných území. Nové plochy vznikaly vymýcením části lesa, kde byly zakládány nové osady a člověk si tak zvětšoval zemědělskou půdu a zatlačoval souvislé lesy. Plocha lesů se v té době snížila ve všech oblastech kromě horských poloh na 30 – 50 %. Zvyšoval se počet obyvatel, vznikaly doly a hutě, vápenky, cihelny, sklárny a pivovary. S tím narůstala i spotřeba dřeva a dřevěného uhlí, protože až do 18. století a někde až do 19. století jiné palivo neexistovalo. Dřevo se hojně využívalo i jako stavební materiál a na vnitřní zařízení obydlí. Vyráběly se z něj nástroje a nádoby. V 18. století přišla do Evropy i první energetická krize, protože se projevil nedostatek dřeva. Vznikaly první zákony o lesích a hospodaření se dřevem, objevily se první lesnické školy a byly vytvořeny první lesní hospodářské plány, které se postaraly o stálou těžbu dřeva i do budoucna (Pokorný, 1998).

Pro urychlenou obnovu vytěžených lesů sázeli lesníci na pasekách lesní semena nebo uměle vypěstované sazenice. Protože se objevilo uhlí, které se začalo využívat k topení, začalo se v 19. století dřevo používat převážně pro užitkové a stavební účely. Na nově zalesňovaných pasekách se začaly vysazovat zejména smrky a borovice, které poskytují vyšší výnosy dřeva a vyšší procento užitkového dřeva než listnaté stromy (Pokorný, 1998).

3.2 VÝVOJ VZTAHŮ KE STROMŮM

Vztahy v přírodě, podobně jako vztahy mezi lidmi nejsou jednoduché. Ani vztahy mezi stromy a lidmi takové nejsou. Uctívání stromů je starší než samotné křesťanství (Hrušková, 2005; Arnika, 2014a).

3.2.1 POHANSKÉ (PŘEDKŘESŤANSKÉ) OBDOBÍ

Prvním historicky doloženým obyvatelstvem na našem území byli Keltové, zřejmě jeden z posledních národů, který dokázal žít v harmonii s přírodou. Po jednom keltském kmeni, po Bójích, se naše vlast jmenuje Boiohaemum – Bohemia. Keltové žili na našem území asi čtyři století. Vybudovali u nás první silnice a mosty, razili první mince, vytvořili první sídlištní centra – oppida. Byli schopnými rolníky, zdatnými řemeslníky a chovateli dobytka. Protože měli své vlastní vidění světa, všechny národy, se kterými se setkali, je pokládaly za cizorodý prvek. Rozvoj keltské společnosti na našem území byl na přelomu letopočtu přerušen vpády germánských kmenů ze severu. Od jihu Kelty ohrožovaly římské legie, které zadržel obrovský Hercynský prales. Jakoby stromy samy chtěly uchránit před záhubou ty, kteří je uctívali. Germánům se však Keltové neubránili. Většina germánských kmenů v období následného stěhování národů postupovala dál na západ, přesto od konce 1. století našeho letopočtu již odborná literatura Kelty jako obyvatele na našem území neuvádí. Keltové nejspíše postupně splynuli s germánskými kmeny. I když Keltové přestali, jak v Evropě tak i u nás, působit jako mocnější a političtí činitelé, jejich dílo, názory a postoje ovlivňují evropskou kulturu dodnes (Sillová-Fuchsová, 1996; Hrušková, 2005).

Jejich životní filosofie jim přikazovala přistupovat k přírodě, která je obklopovala, s porozuměním. Pozorovali ji a citlivě vnímali všechno, co se v přírodě děje. Významnou roli v keltské společnosti hráli druidové - měli nejvyšší postavení mezi keltskými kněžími. Byli považováni za nejspravedlivější ze všech lidí a říkalo se o nich, že mluví řečí bohů. Museli absolvovat obsáhlé studium, které trvalo i celá desetiletí. Byli nepřekonatelnými odborníky ve všech směrech. Ovládali mimořádné schopnosti, měli velké znalosti o přírodě i o lidech, dokázali lidi ovlivňovat, byli v mnohém výjimeční. Dovedli věštit z odrazu oblohy v posvátné studánce nebo ze šumění listů posvátných stromů. Jejich jméno bylo odvozeno z názvu dubu (řecky drys). Příkladali neobyčejnou kouzelnou moc jmelí, které rostlo vysoko nad zemí v korunách stromů. Budovali harmonické vztahy s okolní přírodou – se zemí,

vodstvem, živočichy i rostlinami. Věřili ve shodu lidských povah s charaktery různých druhů stromů, což se odráží v keltském „stromokruhu“, kde k datu narození byl přiřazen určitý druh stromu, což pokládali za důkaz propojení životů lidí a stromů. Osud a povahové vlastnosti člověka určovali podle stromu, který byl jeho znamením. Učení druidů nebylo bohužel písemně zaznamenáno, ale jako tajné bylo předáváno pouze vyvoleným žákům. Písmo nerespektovali, jelikož chtěli číst výhradně prapůvodní písmo přírody. Ze zákazu písma však plynuly jisté problémy (Sillsová-Fuchsová, 1996; Hrušková, 2005; Mátl, 2009; Arnika, 2014a).

Keltové se klaněli mnoha božstvům, věřili v posvátná zvířata (kůň, medvěd, kanec, býk) a rostliny (dub, tis, jasan, buk, líska, jabloň, habr, bříza, olše). Léčivé účinky některých bylin si vysvětlovali tím, že v rostlině žije bůžek, duch nebo skřítek, který způsobuje, že je hojivá. V jedovatých bylinách přebývali duchové dva – jeden dobrý a jeden zlý. Bůžky uctívali a dokonce jim i obětovali. Takto vznikla posvátná úcta ke všemu rostlinstvu, a bylo nemožné, aby je někdo bezdůvodně ničil. Věřili, že tomu by se mohly rostliny mstít a za trest odřít svou léčivou sílu, kdyby ji někdo potřeboval. Stromy pokládali za dílo bohů, protože jim připomínaly žebříky mířící rovnou do nebe. V takových výtvořech přírody mohli sídlit jedině bohové, pouze jejich prostřednictvím mohly působit nebeské síly. Některým stromům byly přisuzovány božské vlastnosti nebo magická síla, což svědčí o velké úctě ke stromům. Uctívali převážně duby. Tyto stromy probouzely jejich zájem a fantazii, protože do nich často udeřil bůh hromu Taranis. Duby však vydržely a tím ještě výrazněji symbolizovaly spojení mezi nebeskými bohy a Zemí. Věřili, že duby jsou propojeny s nitrem Země, s bohem hlubin a rostlin. Umísťovali je kolem posvátných hájů, kde druidové vykonávali své rituály a vysazovali je i kolem svých obydlí jako ochranu před blesky. Pokud byl dub starší než dvě stě let, byli přesvědčeni, že na jeho místě vytryskne pramen, a pokládali ho za posvátný strom. Když byl posvátný strom zničen, bylo společenství zbaveno ochrany a pocitu bezpečí. Proto ve válkách docházelo k „stromovraždám“ a uloupené posvátné stromy poražených obětovali vítězové svým božstvům. Věřili, že všechno živé se zrodilo z vody. Tento živel byl pro ně obzvláště posvátný. Jejich kultovní místa byla mnohdy umísťována kolem vodního zdroje, který chránil bůh pramenů. V přírodě se objevovali dobří a zlí duchové, kteří vládli jednotlivým živlům (Sillsová-Fuchsová, 1995; Hrušková, 2005; Arnika, 2014a).

I přesto, že byli Keltové proslulí svou bojechtivostí, přátele si získávali svou radostí ze života, uvolněným a veselým životním stylem. Jsou popisováni jako vysocí, nádherní lidé s ryšavými vlasy, bílou pletí a modrýma očima. Při pohledu na ně údajně člověka popadal strach. Většina z nich měla velké kníry, které zakrývaly celá ústa (Sillsová-Fuchsová, 1996).

Keltové posuzovali svět citem, nikoli rozumem. Tím, že byli rozšířeni po celé Evropě, svou nepoddajností a průbojností připravili podmínky pro ranou formu evropské jednoty, vytvořili a oživilí duchovní základnu, ve které mohla pozvolna vzniknout představa evropské pospolitosti (Sillsová-Fuchsová, 1996).

Kolem pátého století našeho letopočtu začaly na naše území postupně pronikat slovanské kmeny. Téměř celé území bylo pokryto hlubokými neprostupnými hvozdy, ve kterých převažovaly listnaté stromy, zejména buky, duby a habry. Jednalo se o špatně průchodné lesy s roklemi a bažinami. I z tohoto důvodu nebylo osídlení husté. Lidé se usazovali převážně u brodů řek nebo na místech, která získali vykácením lesa. V zemi bylo dostatek místa, kde se mohli nově přicházející Slované usadit a v průběhu života několika generací splynuli s původním obyvatelstvem v jeden rod (Hrušková, 2005; Arnika, 2014a).

Slované byli zemědělci, žili v rodovém uspořádání a vůdčí postavení měla skupina svobodných bojovníků v čele s vládnoucím stařešinou. Uctívali zemi jako velkou matku člověka. Země pro ně nebyla jen mrtvým tělesem, ale živou bytostí, která jako matka živí všechny tvory – vodní toky jsou její žíly, tráva její vlasy a skály její kosti. Slované v ní viděli pomocnici v nemocech, která jim dávala léčivé rostliny. Nesměli s ní svévolně hýbat, tlouct do ní nebo na ní bezdůvodně něco trhat. Spolu s nebem patřila na přední místo v náboženských představách Slovanů. Země byla matkou a nebe otcem. Stejně uctivý vztah měli ke slunci a měsíci (Váňa, 1990; Hrušková, 2005).

Úcta ke stromům byla nedílnou součástí slovanského pohanství. Netýkala se všech stromů, ale jen těch, ve kterých sídlily nadpřirozené bytosti, často to byly stromy staré, vykotlané nebo zvláštních tvarů. Úcta tedy nepatřila stromům jako takovým, ale bytostem, které v nich přebývaly. Takové stromy byly posvátné, měly léčivou moc a nesměly se kácet. Nejposvátnějším stromem byl dub, ve kterém sídlil nejvyšší bůh vládnoucí hromům a bleskům. Uctívali mocného Peruna a jeho posvátný dub a háje s posvátnými stromy, kam přinášeli oběti. Slované uctívali bohy v přírodě, nejčastěji u nápadných skal a kamenů, u pramenů vody a pod korunami

výjimečných stromů. Do posvátných hájů mohli vstupovat jen „povolání“ a stromy v nich byly nedotknutelné. Stály na volném prostranství ohrazené plotem, ve kterém byly dva vchody. Ty, které padly, zůstávaly ležet, nikdo nesměl odlomit ani větve a lovci měli zakázáno zvednout zbraň. Do prostoru háje nesměl vejít nikdo kromě kněze, obětníků nebo těch, kteří v ohrožení smrti hledali útočiště. Prostor posvátného háje nesměl být pošpiněn krví nepřítele. Území háje bylo považováno za léčivé, nemocní věšeli na větve stromů části svých šatů a kousky látek a pod stromy schovávali mince. Věřili, že bohové je vyléčí. V každém háji byl pramen nebo potok, rovněž s léčivou silou (Váňa, 1990; Hrušková, 2005).

Slované věřili nejen v mocné bohy, ale i v bůžky nižšího řádu, tedy v přírodní duchy. Právě ti jsou pro jejich náboženské představy typičtí a tyto představy doposud poznáváme v různých lidových vyprávěních, dochovaných pohádkách a pověstech. Způsob jakým si naši předkové zabydleli lesy, louky i rybníky nejrůznějšími vílami, rusalkami, skřítky, divoženkami, hejkaly, vodníky a dalšími neskutečnými bytostmi, se ukazuje jejich vztah k přírodě a zároveň i fantazie a touha po vysvětlení světa, který je obklopoval. Některé z těchto bytostí byly k člověku příznivé, jiné nepřátelské, a lidé byli přesvědčeni, že se s nimi prostřednictvím obřadů a kouzel mohou domlouvat. Nejvíce obklopeno tajemnými bytostmi bylo to, co je bezprostředně ovlivňovalo a bylo pro jejich životy nezbytné, voda pramenů a řek, lesy a pole. Nejpočetnější skupinou těchto bytostí byli lesní duchové, naši předkové se hlubokých lesů kolem svých osad sice obávali, ale zároveň na nich byla závislá jejich existence. Museli vycházet s hlavní lesní bytostí, o které věřili, že je vládcem lesa. Ten měl na starosti chránit lesní zvěř, udržovat v lese pořádek a jeho porušení trestal. Jemu přinášeli na usmířenou dary, například první ulovenou zvěř. A protože se potřebovali cítit bezpečně i ve svém obydlí, věřili v existenci domácího bůžka, který je měl ochraňovat a pomáhat jim. Vymýšleli si jeho podobu a vyřezávali ji ze dřeva, uctívali ho a nosili mu dary, aby si ho naklonili (Váňa, 1990; Hrušková, 2005).

Duchovní svět našich slovanských předků nebyl písemně zaznamenán a opíráme se tedy jen o to, co je zachováno v základech lidové tvorby. Písmo získali až s přijetím křesťanství, které bylo protikladné k pohanským představám. Kněží křesťanské církve byli dlouho jediní, kteří uměli číst a psát. A právě oni byli prvními kronikáři a autory zapsaných legend a je tedy pochopitelné, že spíše zdůrazňovali

záporné rysy pohanství. Jejich informace o představách pohanů jsou značně nesourodé (Váňa, 1990; Hrušková, 2005).

3.2.2 KŘESŤANSKÉ OBDOBÍ

V průběhu 9. století se začíná šířit křesťanství. Rok 863 znamená příchod křesťanských věrozvěstů na Velkou Moravu a o několik desítek let později i na území Čech. Nejprve se týkalo pouze vládnoucí vrstvy, rozšíření na venkov trvalo ještě několik století a po celou tu dobu probíhalo prolínání starých slovanských tradic s novými křesťanskými rituály. Lidé váhavě přijímali to, že kněží nového Boha, který je prý mocnější než Perun, dokážou také radit a léčit. Staré představy souvisely s úctou k předkům a byly spojené s tím, co je učili rodiče a prarodiče, byly součástí každodenního života. Ještě horší situace nastala tam, kde hlasatelé nového náboženství přijeli s ozbrojenci a ty kteří nechtěli na novou víru přistoupit, zabíjeli a vypalovali jim osady. Pro křesťany byl pohan někdo, kdo dosud nepoznal pravdu víry a žije v bludu a pro samotné křesťanství byly ostatní víry nesmiřitelnými protivníky. Trvalo dokonce celá staletí, než lidé novou víru skutečně přijali. Tak dlouho se někde udržela víra ve staré bohy, uctívání posvátných stromů a hájů, i když se to při prozrazení trestalo smrtí (Váňa, 1990; Profantová, Profant, 2000; Vondrušková, Skopová, 2004; Hrušková, 2005).

Styl života se změnil, osady se změnilly ve vesnice a mezi obyčejnými sruby stálo honosnější obydlí toho, který měl právo poroučet. Ani jeho nařízení, že všichni musí věřit jen v nového boha, nebyly zcela uznávány a lidé se zarputile drželi starobylých zvyků. Nejen u nás zakazovala církev slavnosti v lesích a hájích a obřady u stromů – zabíjení zvířat jako obětí, věšení talismanů na stromy, věštění u stromů, obdarovávání stromů obilím a chlebem. Káceli posvátné stromy a nazývali je pohanskými. Kníže Břetislav II. nechal vypalovat některé posvátné háje. Na jejich místě mnohdy vznikaly kláštery a kostely, a tím posvátnost místa přetrvávala. Podobně jako uctívání stromů byl pro naše předky běžný i kult skal, kamenů nebo pramenů. Proto se církevní zákazy mnohdy týkaly stromů uctívaných spolu s prameny, rostoucích například nad studánkami nebo u léčivých pramenů. Tyto tradice byly nezničitelné i proto, že naši předkové zůstávali stále závislí na přírodě (Vondrušková, Skopová, 2004; Hrušková, 2005; Arnika, 2014a).

Většina pohanských zvyků byla nejspíše postupně vymýcena, ale později v některých situacích církev ustoupila a převzala a upravila zvyky, které nebylo možné zničit. Proto jsou lidové zvyky a tradice v našich zemích směsicí pohanských a křesťanských prvků. S překrytím pohanských tradic se často setkáváme třeba u posvátných stromů, které byly nejdříve určeny bohyni lásky a později Panně Marii, která v novém náboženství představovala lásku a milosrdenství. Pověšením jejího obrázku na strom jako by jí byl zasvěcen. Také nošení ochranných amuletů a talismanů byl původně pohanský zvyk. Aby se lidé vyhnuli trestu za tyto zvyky, psali na ně křesťanské symboly (kříž) nebo jména svatých, tím se na tyto nově označené talismany přenášela víra a úcta, kterou měli k amuletům pohanským (Vondrušková, Skopová, 2004; Hrušková, 2005).

Náboženské představy pohanských Slovanů prožívaly v raném středověku svůj úpadek a nemohly tak obstát v soutěži s nastupujícím křesťanstvím, které lépe odpovídalo požadavkům doby. Nelze však ignorovat kulturní hodnoty, půvabnou krásu představ o světě a člověku, intimní vztah k přírodě i morální sílu, jako jedinečný doklad tvořivého ducha slovanského lidu (Váňa, 1990).

3.2.3 POZDĚJŠÍ VÝVOJ

Lidé začali žít na jednom místě, naučili se obdělávat půdu a s tím se změnil i způsob života. Důležitý strom už nemuseli hledat v okolí, ale vysazovali ho na určitém místě v osadě. Zde lze najít základy tradice návesních stromů, u kterých se pořádaly besedy, lidé se zde scházeli a řešili různé otázky týkající se života ve vesnici a tyto stromy jim stínily a chránily je, ponocný zde vybubnovával různá oznámení a později se na ně věšely i vyhlášky. Návesní stromy byly jakousi kronikou místní vsi. I stromy rostoucí u stavení byly uctívány, protože lidé věřili, že mají moc chránit obyvatele domu před zlými silami a démony. Odlovení větve nebo poškození stromu bleskem předpovídalo neštěstí. Také u šlechtických sídel byly vysazovány rodové stromy, které byly spojovány s různými věštbami o životě na hradě nebo na zámku (Český rozhlas, 2003; Hrušková, 2005).

Důležitou součástí lidských obydlí byly odnepaměti i ovocné stromy. Byly oblíbené pro svou užitečnost, krásu i vůni a byly symbolem plodnosti. Hospodyně hladily stromy rukama od vánočního těsta, aby měly hojnou úrodu. O Vánocích k nim lidé přinášeli zbytky od večeře, dávali jim ořechy, kousky vánočky nebo

chleba a o Velikonocích k nim přinášeli vejce a kousky mazanců (Lokoč, 2011; Hrušková, 2005).

Stromy byly vysazovány i při narození dítěte a stávaly se pak jeho životním stromem. Tyto stromy tak symbolizovaly propojení života stromu a člověka. Strom rostl s dítětem a podle toho, jak se mu dařilo, lidé usuzovali, zda je dítě zdravé. Na Valašsku se voda z první koupele dítěte vylévala pod strom. U děvčete pod jabloň, aby bylo sladké a milé jako jablka. U chlapce pod jasan, buk nebo smrk, aby byl odolný a urostlý. Když jako dospělý odešel do světa, strom ukazoval, jak se mu daří. Lidé také věřili, že vše, co je na hrobě, patří zemřelým a že duše mrtvého je ukryta v rostlině, která na něm roste. Vše co rostlo na hrobě, bylo posvátné, a nikdo nesměl z hrobu nic utrhnout ani sebrat. Když někdo tento zákaz porušil, tak následoval trest. Lidé věřili, že člověk se může ve strom i proměnit a to dobrovolně, aby unikl bolesti či pronásledování, nebo může být do stromů zakletý a musí se s ním pak až do vysvobození dělit o život (Hrušková, 2005; Arnika, 2014c).

Stromy měly i léčivou moc. Nemoc si lidé představovali jako zlého ducha, kterého je potřeba vypudit a věřili, že nemoc lze přenést na bytost, která sídlí ve stromu. Nemocný si sundal kousek oblečení, který pověsil nebo rovnou zatloukl do stromu a rychle utekl. K těmto rituálům patřilo také protahování nemocných dětí stromem, který měl v kmeni skulinu nebo pod jeho srostlými větvemi. K těmto zvykům se často využívaly jasan, o kterých lidé věřili, že dokážou člověka zbavit mnoha chorob (Hrušková, 2005; Štráfelda, 2005).

Pomlázka upletená z proutků vrby, měla na děvčata přenést životní sílu stromu. Původně se jednalo o pohanský zvyk, který se stal součástí nejvýznamnějších křesťanských svátků. Začátek května byl spojen se stavěním májek. Vybrané stromky musely být silné, rovné a vysoké a většinou se stavěly na návsi nebo na jiném významném místě (u kostela). Často se jednalo o smrky, jedle, borovice nebo břízy. Koruna byla ozdobena barevnými stuhami, šátky, květinami, pentlemi a věncem ze zeleného chvojí. Takto nazdobené stromky byly symbolem lásky a jara (odtud pochází i název „májka“). Také zelená větvička, nejčastěji z myrty, která zdobila obleky svatebčanů a nevěsta ji měla vpletenou do své kytice a věnečku symbolizovala přání zdaru, štěstí a požehnání. Symbolem jara byly také větvičky vrby (kočičky), které byly v kostele svěceny a tím získaly pro lidi magickou moc. Zastrkávaly se za svaté obrázky, kříže, dveře i okna a ponechávaly se zde celý rok a tím chránily dům a zabraňovaly bolestem a nemocem. Tento zvyk patřil původně

také k pohanským tradicím a byl přenesen do církevních obyčejů. Dalším zvykem bylo řezání višňových nebo třešňových větviček (barborky). Jejich rozkvetení na Štědrý den znamenalo štěstí, lásku nebo svatbu a když si dívka jeden kvítek schovala za šněrovačku, mohla přilákat chlapce, kterého si vybrala (Vondrušková, Skopová, 2004; Hrušková, 2005).

Od druhé poloviny 18. století se pohled na okolní svět dost podstatně měnil a s tím i vztahy spojené s kultem stromů. Jak šla staletí, rostlo lidem sebevědomí a s tím se zmenšoval respekt i vztah k přírodě. Měnilo se i to, co bylo nazýváno posvátným. Byl to postupný vývoj, se kterým stoupala i lidská nadřazenost vůči stromům. Lidé vysazovali stromy, aby rostly tam, kde jim byly k užítku. Stále ještě přetrvávalo něco z dávné představy posvátného a nedotknutelného stromu, ale už to nejsou stromy spojované s božstvy, ale vykonávající záměry lidí (Hrušková, 2005).

K nejtypičtějším příkladům patří stromy vysazované na hranicích panství a pozemků. Tyto stromy rozdělovaly například i lesní celky různých majitelů. Tento zvyk je známý již od raného středověku. Do stromů se vyrývaly hraniční znaky, na kterých se majitelé dohodli (křížky, hvězdy), a později i mezníky se symboly panství. Mezníky je možné přemístit, ale stromy své místo opustit nemohou. Jejich vysazení bylo doprovázeno různými rituály, aby se svědkům náležitě zapsalo do paměti. Někdy slavností doprovázenou svěcením onoho místa, jindy dostali vybraní mladíci výprask a poté byli odměněni. Posílením lidské paměti byla posílena i paměť stromu. O hraničních stromech se vyprávěly i různé příběhy, nejčastěji o tajných pokladech a strašných hlídačích, kteří je střeží. Stromy se tak stávaly nedotknutelnějšími. Tyto stromy nesměl nikdo pokácet, a tak se mohly dožít značného věku. Podobně jako hraniční stromy, měly svůj význam i stromy rostoucí volně v polích, které hlavně v mlze nebo ve vánici ukazovaly lidem cestu. Jednalo se o stromy vysázené jednotlivě nebo ve skupině, které stínily důležité stezky nebo označovaly jejich začátek. Některé z těchto stromů byly nazývány pašeráckými, protože pašeráci nosili své zboží za tmy a nepohody, aby je nikdo neviděl a tyto orientační body jim ukazovaly cestu (Hrušková, 2005; Nusl, 2011; Arnika, 2014c).

Některé stromy byly vysazovány jako památka, že na onom místě zemřel člověk, což vycházelo z víry, že se do něj duše člověka přestěhuje. Součástí takového stromu mohl být i kříž nebo svatý obrázek. Podobnou záležitostí jsou kapličky postavené jako upomínka na tragickou událost nebo poděkování za záchranu člověka a také sochy k uctívání svatých. A tato místa nepochybně doplňovaly stromy. Dávný mýtus

se pozvolna propojoval s křesťanskými tradicemi a v krajině tak vznikla místa malebná i užitečná (Hrušková, 2005; Arnika, 2014c).

Dalším zvykem bylo vysazovat stromy při započetí stavby panského sídla nebo při jeho dokončení. Stromy rostly u statků i chalup. Ale dávná představa, že ve stromu žije duch, který ochraňuje stavbu a obyvatele, kteří poblíž stromu žijí, se během staletí vytrácela současně se silícím vlivem církve. Nicméně důvěra v ochrannou sílu stromů, které rostou u lidských obydlí, přetrvala. Stromy u lidských domovů často nesly jména majitelů a lidé věřili, že jsou památkou po předcích. Uchovala se i představa v různé věštby a předpovědi spojené s těmito stromy. Některé stromy u panských sídel se staly součástí nově vznikajících zámeckých zahrad (Hrušková, 2005).

Měnil se způsob života a hospodaření a současně s tím se vyvíjela i krajina. Zmenšila se výměra lesů a vznikalo mnoho nových rybníků, jejichž hráze zdobily řady stromů. Podobu krajiny změnily i přestavěná panská sídla. Zvětšovala se města a kostelní věže dostaly jiné tvary. Měnila se jména panovníků a zdálo se, že válčení a přesuny vojsk se v naší krajině stanou součástí života. I z toho důvodu bylo vydáno císařské nařízení zvýšit počet silnic a cest, kolem kterých byly vysazovány stromy, které také ovlivnily vzhled krajiny. Stromy kolem cest dávaly pocestným i jedoucím vozidlům nezbytný stín. Roku 1789 císař Josef II. nařízení rozšířil o požadavek, aby každý poddanský pár vstupující do manželství vysadil nejméně jeden strom (Hrušková, 2005; Arnika, 2014b).

V tomto období lidé stále věřili představám o nadpřirozených bytostech žijících ve stromech, ve skalách, v rybnících i studánkách. Byli přesvědčeni, že ve stromech se schovávají víly a proto se nesmějí ničit, aby to vílám neublížilo. Věřili, že v lese sídlí hejkal, který se nesmí křikem vyrušit, protože by se mstil. Že za světýlkem bludičky se nesmí jít, protože může dovést do bažiny. I tyto představy se církev snažila potlačit, odsuzovala je jako pohanské, ale byla neúspěšná. Lidé tyto představy uchránili, dosud patří do našich pohádek. I v léčitelství hrály stromy významnou roli. Především na venkově žily zkušené kořenářky, mnohdy známé v širokém okolí. Byliny natrhané v předvečer svatojánské noci nesly označení svatojánské koření a přidávaly se do různých směsí, které se podávaly jako léky proti nemocem nebo se z nich vyráběly kouzelné nápoje používané v lidové magii. Ve vážnějších případech přicházeli lékaři, kteří neradi viděli zaříkávání a další pohanské

zvyky. Avšak znalost účinků léčivých bylin, pryskyřice, kůry a květů také uznávali (Vondrušková, Skopová, 2004; Hrušková, 2005).

Stromy, které byly vysazené na památku, chránili lidé nejprve tak jako původní stromy posvátné. Péče o tyto stromy byla závislá na tom, jak konkrétní událost nebo osobnost byla důležitá. Vypravování o stromech se stávala pověstnými (Hrušková, 2005).

3.2.4 OBDOBÍ NÁRODNÍHO OBROZENÍ

Období od poslední třetiny 18. století bylo pro vývoj novodobých národních dějin nejdůležitější. Národní obrození využilo pro podpoření národní myšlenky zakořeněný vztah ke stromům. Prvotní mýty vycházely ze života dávných lidí, ale obrozenecký kult stromů byl šířen uměle a využíván cíleně. Nicméně využití prvotních mýtů, na kterých je kult stromů založen, mělo ušlechtilý záměr (Hrušková, 2005).

Obrozenci usilovali o vzkříšení národa – jazyka, kultury a víry ve vlastní národ. Úředním jazykem byla němčina, česky se mluvilo většinou na venkově, kde se uchovaly i staré zvyky a některé tradice. Proto nejvíce v této době vzniklých pověstí záměrně vycházelo z národní historie. Množství pověstí o památných stromech spojených s významnými českými panovníky a velikány českých dějin, je dáno potřebami národního obrození, nikoliv významností historické paměti. Z toho důvodu je mezi pověstmi o stromech nejvíc těch s historickými náměty. Tyto pověsti tedy čerpají z naší historie, týkají se národních hrdinů, skutečných historických údajů, ale zároveň vychází z obecně známých mýtů o stromech (Hrušková, 2005; Arnika, 2014a).

Využití stromů pro posílení národní myšlenky nebylo nijak nucené nebo mimořádné. Stromy byly stále součástí lidského života. Nadále se uchovaly některé tradice - pomlázky nebo barborcky, zdobení domů svěcenými větvíčkami a zelenými větvemi, stavění májek. Zaslouhou obrozeneckých autorů, kteří hledali podklady pro svou práci v lidových zvyklostech a lidové slovesnosti, se dochovaly záznamy o tom, čemu lidé věřili, co oslavovali a co si vypravovali. A autoři tyto podklady zpracovávali ve svých dílech. Zachoval se i zvyk vysazovat stromy, aby připomínaly například radost nad koncem roboty a poddanství. Vznikaly i příběhy o bitvách, padlých vojácích a stromech nad společnými hroby. Z tohoto období pocházejí

i duby Jana Žižky a Jana Ámose Komenského rostoucí po celé zemi (Hrušková, 2005; Arnika, 2014a).

Ke konci 18. století vznikla myšlenka, že dub je germánským symbolem. Zastával ji německý spisovatel Klopstock, který byl vzorem pro básníka Körnera, který tvrdil, že duby patří jen Němcům, protože znázorňují jejich národní vlastnosti. Slovenský básník Jan Kolár zase přidělil lípu Slovanům a vymyslel i nové slovo slávystrom (Hrušková, Ludvík, 2006).

Devatenácté století bylo obdobím zvýšeného zájmu o existenci národů, které se představovaly jako celky a snažily se o samostatnost – jakákoli podpora národního vědomí byla vítaná. Stromy dávno spojené s životy lidí se k tomu velice hodily a právě zde existuje souvislost mezi tehdejšími myšlenkami a vyhlášením národních stromů (Hrušková, 2005).

3.2.5 20. STOLETÍ

Co začalo v 19. století, plynule pokračovalo dál a stromům přibýly nové zvyky. Dnes běžný zvyk vánočního stromku se ve většině rodin stal samozřejmostí teprve před sto lety. První vánoční stromky se objevily v 16. století na německém území a říkalo se jim zimní máje. Na našem území se tento zvyk objevil až na začátku 19. století. První vánoční strom byl představen v Praze v roce 1812 v domě režiséra Stavovského divadla, který tento zvyk z Německa napodobil. Dál byl zachováván zvyk sestavovat jesličky s vyřezávanými, vystříhovanými nebo lepenými figurkami. Ozdobený stromek si i v bohatých rodinách jen pomalu získával místo. Vánoční stromy se rozšířily až ke konci 19. století a způsob nazdobení odpovídal možnostem rodin. Někde měli drahé ozdoby jinde třeba jen jablka nebo ořechy. Tradice nazdobeného vánočního stromku je uměle vytvořená, od konce 18. století se rozšířila z Německa, avšak ne všude něco takového znali. Nejde tedy o lidový zvyk a jeho existence nevychází ani z dávných legend. Staré tradice se mísily s dávnými zvyky a k nim se postupně připojily novodobé nazdobené stromy, kterým se až časem začalo říkat vánoční. A přece jsou dnes nejtypičtějším symbolem vánočních svátků (Vondrušková, Skopová, 2004; Hrušková, 2005).

Dalším příkladem je tradice vysazovat stromy, které nepřipomínají jen určité události jako v minulosti, ale jsou výrazem volnosti a svobody. Vysazování těchto stromů bylo patrně ovlivněno zvykem, který se k nám dostal z Francie, kde sázeli

stromy během Velké francouzské revoluce a nazývali je Stromy svobody. U nás se tato tradice rozšířila po vzniku samostatného Československa. V říjnu roku 1919 se na oslavu prvního výročí republiky v mnoha městech a vesnicích uskutečnilo vysazování Stromů republiky, stejně jako k desátému výročí v roce 1928. Tyto události měly slavnostní charakter, vystupovali zde čestní hosté a účastnily se jich i školní děti (Hrušková, 2005).

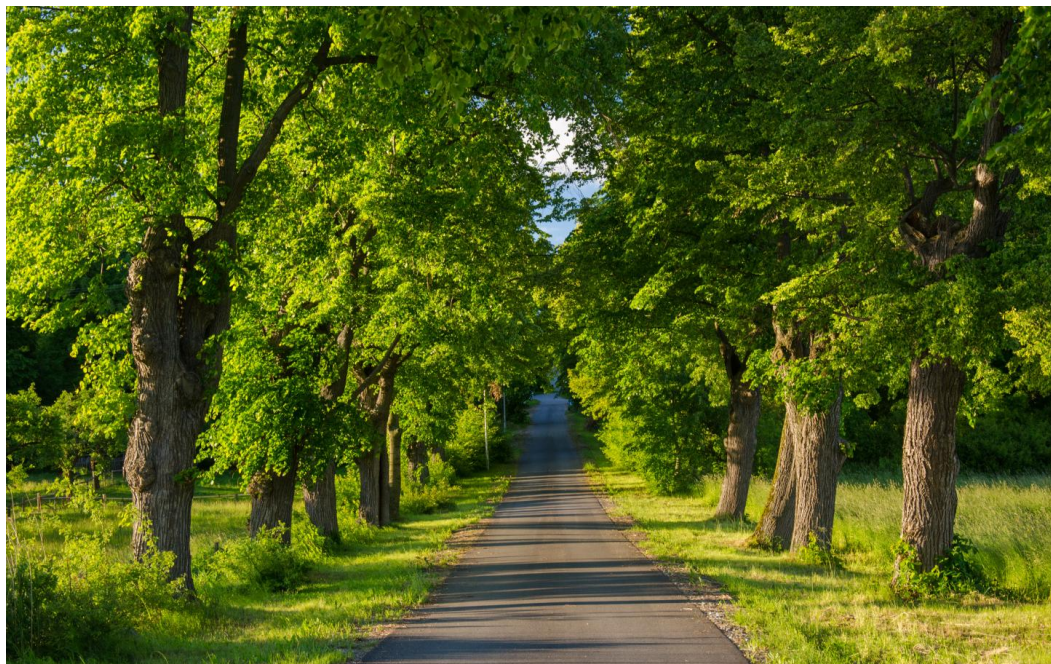
Tradice dětských stromkových slavností vznikla již na konci 19. století. Záměrem bylo rozvíjet v dětech vztah ke stromům. Tento zvyk se zrodil ve Spojených státech, v Nebrasce, na popud jednoho z místních obyvatel J. Sterlinga Mortona, který začal kolem svého domu vysazovat různé druhy stromů, keřů a květin a později ho začali následovat další lidé. 22. dubna 1874 byl vyhlášen první oficiální Den stromů (The Arbor Day). Tato myšlenka se postupně šířila na další kontinenty. Na konci 19. století byly ve velkém zřizovány okrašlovací spolky, které tyto akce podporovaly. Jejich úkolem bylo starat se o čistotu a upravenost svého městečka nebo vesnice a šířit osvětu. A právě tuto myšlenku k nám přinesly okrašlovací spolky a poprvé se u nás tento den slavil v dubnu roku 1906. Po první světové válce byly na vesnicích a ve městech postaveny pomníky na počest těch, kteří ve válce padli. I u těchto pomníků byly vysazovány stromy, které jsou dnes často stromy památnými (Hrušková, 2005; Rudl, 2015).

Druhá polovina 20. století nebyla příznivá tradicím, mýtům, ani náboženství. Některé zvyky ale zůstaly, například vánoční stromky. Sázely se stromy „na počest“ nebo „na paměť“ a doplňovaly nová pietní místa. O respekt či vztah ke stromům šlo jen zřídka (Hrušková, 2005).

3.2.6 21. STOLETÍ

Uctívání stromů, ke kterým bychom vzhlíželi s pokorou a obdivem, již nepatří k životnímu stylu naší civilizace. Stromy nepokládáme za posvátné, nevěříme, že v nich sídlí bohové. U některých z nás je vztah ke stromům hlubší, ale většina z nás má pocit, že se jich starost o jakousi zeleň netýká. Považujeme je za samozřejmost a ani je nevnímáme. Právě z toho důvodu jsou každoročně pořádány různé akce, které se snaží o zviditelnění stromů, aby je lidé začali vnímat. A právě v tom je současný kult stromů. Záleží ale na lidech samotných, jaký mají vztah ke stromům (Hrušková, 2005).

Celostátní anketa Strom roku má za úkol podpořit obyvatele v péči o stromy v jejich okolí a seznámit veřejnost se zajímavými stromy s příběhy, které jsou naším přírodním bohatstvím a zaslouží si naši pozornost. Tato anketa se pořádá již od roku 2002 a startuje vždy 21. března. Do 30. dubna je možné zasílat návrhy stromů, ze kterých je vybráno 12 finalistů. Od poloviny června až do 10. října jsou sbírány hlasy pro konkrétní stromy. Výsledky ankety jsou vyhlášeny 20. října, tedy v den, kdy se u nás slaví Den stromů. Vítězný strom dostane poukaz na arboristické ošetření a postupuje do mezinárodního kola soutěže Evropský strom roku, kde mezi sebou každoročně soutěží vítězové národním kol prostřednictvím internetového hlasování. Konkrétní datum Dne stromů se v různých zemích liší podle klimatických podmínek. Tato tradice byla přerušena válkou a komunistickým režimem a byla obnovena v roce 2000. Datum 20. října bylo stanoveno z toho důvodu, že je to termín vhodný k sázení stromů a na podzim hrají stromy všemi barvami. V dnešní době se Den stromů slaví ve více než 50 zemích světa. Soutěžní anketu Alej roku (obr. č. 1)

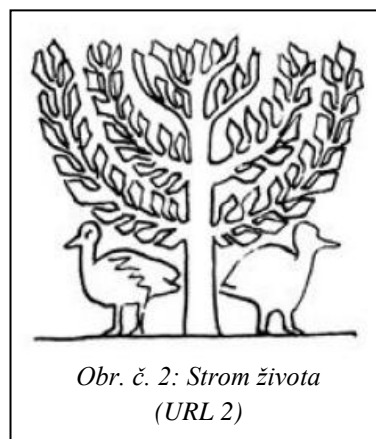
*Obr. č. 1: Torzo lipové aleje na Starém kopci u Vysokého Chvojna
v Pardubickém kraji – nominovaná alej na Alej roku 2013
(URL 1)*

pořádá od roku 2011 nezisková organizace Arnika. Každý občan může nominovat libovolnou alej prostřednictvím webových stránek (alejroku.cz), ke které připojí jednu až tři vlastní fotografie se stručným popisem a příběhem, který se k aleji váže. Součástí ankety je samostatná fotografická soutěž, do které postupují všechny přihlášené fotografie. Nejhezčí fotografie je vybrána odbornou porotou, která se

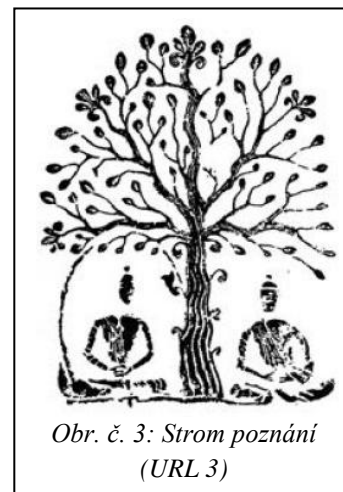
skládá z patronů ankety, zástupců partnerů a fotografů. Výherce vítězné aleje a fotografie obdrží ceny od partnerů ankety (Arnika, 2014d; Nadace Partnerství, 2015; Rudl, 2015).

3.2.7 STROMY VE SVĚTOVÉ MYTOLOGII

Podle mnoha starých představ se vesmír vyjadřuje jako pohyb v kruhu nebo ve spirále kolem středové osy – osy světa. A tato centrální osa je často znázorňována jako „strom života“ nebo „strom vesmíru“. Strom života (obr. č. 2) představuje celý vesmír a zobrazuje přesvědčení, že v životě všechno souvisí se vším a je posvátné. Náš svět je chápán jako živoucí, vyvíjející se organismus, který je prostoupený božským duchem, nikoliv jako neživý hodinový stroj, který je ovládán fyzikálními zákony. Prvky stromu života lze nalézt již v paleolitických dobách. Od té doby se pojetí stromu života stalo součástí filosofie většiny starověkých kultur, jako byl například Egypt, Persie nebo Řecko. Během doby bronzové a železné se jednotlivé kultury postupně vyvíjely a s tím i pojetí stromu života, který měl různé podoby. Ve starém Egyptě vypadal jako fíkovník, v Číně si ho představovali jako broskvoň a v Arábii měl podobu borovice. Jeden společný prvek se však zachoval, a to představa ženských božstev a starověké bohyně matky. Strom života byl chápán jako velká matka stvořitelka – všezahrnující, všeuzdravující, všerodící. Kosmické lůno je všepohlcující, proto aby se mohl život přeměňovat a opětovně vznikat. Smrt nestojí na opačné straně proti životu, ale je jeho součástí (Hrušková, 2005; Hageneder, 2006).

Obr. č. 2: Strom života
(URL 2)

Obr. č. 3: Strom poznání
(URL 3)

Veškeré starověké kultury věřily ve schopnost stromů povznést lidské vědomí k vyšším stupňům vnímání a zprostředkovávat poselství z vyšších úrovní. Z toho důvodu byl všude na světě rozšířený zvyk věštíren a přírodních svatyní kolem stromů. Strom poznání (obr. č. 3) byl nazýván stromem pravdy a spolu se stromem života ochraňoval východní bránu do nebe. Touha odhalit nepoznané byla pro lidi důležitá,

i proto je strom poznání tak významný v mnoha náboženstvích. V křesťanství je za strom poznání považována jabloň. V buddhismu byl strom poznání nejdůležitější, protože právě pod ním dosáhl Budha osvícení (Hrušková, 2005; Hageneder, 2006).

3.3 OCHRANA STROMŮ

V této části literární rešerše bude pozornost zaměřena na ochranu stromů v minulosti, především na činnost okrašlovacích spolků a poté bude podrobněji probírána ochrana stromů v současnosti.

3.3.1 OCHRANA STROMŮ V MINULOSTI

Historie ochrany památných stromů na přelomu 19. a 20. století je u nás spojena se vznikem a činností okrašlovacích spolků. V roce 1904 vznikl Svaz českých okrašlovacích spolků v Království českém se sídlem v Praze. Od roku 1905 měl název Svaz českých spolků okrašlovacích v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Toto sdružení se soustředilo na ochranu domoviny, a to památek i přírody, zejména na ochranu stromů v krajině. Později se spolek přejmenoval na Svaz českých spolků pro okrašlování a ochranu domoviny v Čechách, na Moravě a ve Slezsku (Svaz okrašlovací v Praze). Po vzniku Československé republiky nesl název Svaz československých spolků pro okrašlování a ochranu domoviny v Praze. Od roku 1904 až do začátku padesátých let vydával časopis „Krása našeho domova“. V působení tohoto spolku se angažovalo mnoho významných osobností např. prof. K. Domin, J. Emler, prof. K. Kavina, J. Frič, a také umělců a spisovatelů např. A. Jirásek, K. Klosterman, S. Čech a mnoho dalších (Reš, 1998, Reš, Štěrba, 2010).

V roce 1899 vydal Jan Evangelista Chadt Ševětínský první seznam památných stromů v Čechách. V roce 1908 v časopisu „Český lid“ vyšel jeho soupis „Staré a památné stromy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“, ve kterém bylo popsáno 165 vzácných stromů s 30 obrazy. V roce 1913 vyšlo rozšířené vydání s popisy 320 vzácných stromů a se 160 obrazy. Toto dílo je prvním podrobným soupisem památných stromů u nás a dodnes z něj čerpáme. V roce 1918 – 1922 vydal Rudolf Maximovič, který se později stal generálním konservátorem ochrany přírody, katalog významných stromů, alejí, porostů a keřů hejtmanství čáslavského. J. Sv. Procházka publikoval v roce 1923 dílo „Vztah člověka, lesa a stromu“. V této době byla ochrana stromů závislá na vlastnících. Od roku 1920 se mohlo využívat přidělového

zákona. V roce 1940 začal Svaz pro okrašlování a ochranu domoviny v republice Československé provádět kontrolu starých soupisů a zpracování nového Soupisu našich starých a památných stromů, ke kterému byla publikována detailní instrukce. V roce 1940 bylo vydáno dílo Františka Hrobaře „Staré a památné stromy na Rychnovsku nad Kněžnou“ a v roce 1949 byl publikován druhý díl s názvem „Památné stromy na Žambersku, Králicku a Rokytnicku v Orlických horách“. Tato díla obsahují mnoho informací o významných stromech v těchto místech. V letech 1941 – 1956 byl pracovníky ochrany přírody realizován „Soupis památných neb význačných stromů, stromořadí a porostů“, kterých se dodnes dochovalo jen velmi málo (Reš, Štěrbá, 2010).

Po schválení zákona č. 40/1956 Sb., o státní ochraně přírody, byly památné stromy vyhlášovány jako chráněné přírodní výtvořy nebo chráněné přírodní památky. Seznamy realizovala tehdejší krajská střediska státní památkové péče a ochrany přírody, ale byly rozdílné, protože každé středisko mělo svůj tiskopis. Tyto soupisy sloužily jako zdroj informací o dříve vyhlášených památných stromech pro ústřední seznam ochrany přírody. Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, vymezil samostatnou kategorii památných stromů a pozměnil pravomoc orgánů ochrany přírody. Podrobnosti definovala vyhláška Ministerstva životního prostředí č. 395/1992 Sb. a vyhláška č. 64/2011 Sb. (Reš, 1998).

3.3.2 OCHRANA STROMŮ V SOUČASNOSTI

Základní právní normou v oblasti ochrany památných stromů je zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, v platném znění (dále jen „zákon“), a na tento zákon navazující vyhláška č. 64/2011 Sb., o plánech péče, podkladech k vyhlásování, evidenci a označování chráněných území, v platném znění (dále jen „vyhláška“), (Reš, Štěrbá, 2010).

Současný seznam památných stromů byl vytvořen v podstatě nahodile během relativně dlouhého období. Čerpal z historických soupisů Jana Evangelisty Chadta Ševětínského z let 1908 a 1913, ze seznamů Svazu okrašlovacích spolků ze 40. let 20. století a z práce dobrovolných pracovníků státní ochrany přírody a navazoval na zákon č. 40/1956 Sb., o státní ochraně přírody. Stále ještě nebyl využit potenciál památných stromů, především ve volné krajině, v lesích, vojenských újezdech a historických zahradách a parcích. Ochrana památných stromů je speciálním

nástrojem ochrany dřevin. S vědecky podloženými principy ochrany přírody má společného málo, zákon tímto uznává spíše vlastenecké tradice. Pro výběr památných stromů nebyla prozatím vymezena žádná striktní pravidla. Podle § 46 zákona, je možno vyhlásit rozhodnutím orgánu ochrany přírody památným stromem mimořádně významné stromy, jejich skupiny a stromořadí a je zakázáno je poškozovat, ničit a rušit v přirozeném vývoji. Tedy dřeviny, které vynikají svým vzrůstem, věkem, významné krajinné dominanty a dřeviny historicky cenné připomínající historické události nebo pověsti. Vedle původních druhů, mezi kterými jsou nejčastěji zastoupeny dlouhověkové dřeviny (např. dub, lípa, buk), lze za památné vyhlásit i mimořádně cenné nepůvodní dřeviny (např. jinan, platan, cedr). Věk není omezen a někdy je vhodné prohlásit za památné i stromy mladšího věku (150 – 200 let), které mají dobrý předpoklad existence po mnoho dalších let. Při navrhování památných stromů je nezbytné posoudit mnoho kritérií: biologické (ekologické, dendrologické), krajinné, estetické i historické (pověsti, historické události), zdravotní stav stromů a jejich provozní bezpečnost, regionální hledisko a různorodost přírodních podmínek regionu (Reš, 1998; Miko et al., 2007; Reš, Štěrba, 2010; AOPK ČR, 2014).

Každý občan České republiky může podat návrh na vyhlášení vybraných stromů, které by mohly být prohlášeny za památné, orgánu ochrany přírody. Na internetu (<http://drusop.nature.cz/>) je možné si prohlédnout ústřední seznam ochrany přírody a v kategorii památných stromů porovnat nový návrh s již vyhlášenými památnými stromy. Návrh na vyhlášení památného stromu musí zahrnovat identifikaci předmětu ochrany (název druhu dřeviny, obec, katastrální území, parcelní číslo), zdůvodnění ochrany, návrh ochranných podmínek, určení ochranného pásma, výpis z katastru nemovitostí a snímek katastrální nebo pozemkové mapy. V návrhu na vyhlášení památných stromů do pěti jedinců se uvádějí všechny údaje jako u jednotlivců, kromě počtu jedinců a charakteru výskytu. U více jak pěti jedinců se uvádí nejmenší a největší měřitelné údaje (např. obvod kmene, výška stromů). Návrh je třeba zaslat orgánu, který je oprávněn památné stromy vyhlášovat. Příslušný orgán návrh posoudí, odborně doplní a zpracuje oznámení o záměru vyhlásit památný strom nebo skupinu památných stromů a zahájí správní řízení. Záměr vyhlásit strom za památný písemně oznámí také vlastníkovi či nájemci pozemku, na kterém se strom navržený k ochraně nachází, nebo kde se vyskytuje jeho navržené ochranné pásmo. Toto oznámení bude současně oznámením o zahájení správního řízení. Mezi účastníky

řízení patří vlastníci a nájemci pozemků, na kterých jsou památné stromy, vlastníci pozemků, na které zasahuje ochranné pásmo památných stromů, obec a občanská sdružení, pokud se k řízení písemně přihlásila do osmi dnů ode dne, kdy jim bylo oznámeno zahájení řízení. Návrh se projednává i s dotčenými orgány státní správy jako je např. vodoprávní úřad nebo stavební úřad. Podle § 46 zákona vyhláší památné stromy příslušné orgány ochrany přírody svým rozhodnutím (Miko et al., 2007; Reš, Štěrbá, 2010; AOPK ČR, 2014).

Památné stromy, jejich skupiny a stromořadí a jejich ochranná pásma vyhláší orgány ochrany přírody - pověřené obecní úřady, úřady statutárních měst, Magistrát hlavního města Prahy, správy národních parků a správy chráněných krajinných oblastí na území NP, CHKO, NPR, NPP a jejich ochranných pásem, krajské úřady na území PR, PP a jejich ochranných pásem (mimo NP a jejich ochranné pásmo, CHKO, vojenské újezdy a objekty důležité pro obranu státu), újezdní úřady na území vojenských újezdů, MŽP ČR na pozemcích, které jsou součástí objektů důležitých pro obranu státu mimo vojenské újezdy (Reš, 1998; Reš, Štěrbá, 2010).

Rozhodnutí má výrokovou část, ve které jsou obsaženy údaje o předmětu vyhlášení a jeho umístění, vlastníci a nájemce a určení ochranného pásma. Dále odůvodnění výroku, které obsahuje důvody vyhlášení památných stromů, vyhodnocení průběhu řízení a jak byly zohledněny připomínky účastníků řízení. V další části je poučení o opravném prostředku, délka odvolací lhůty, kde se podává odvolání a jaký správní orgán o něm rozhoduje. Rozhodnutí nabývá právní moci po vypršení odvolací lhůty, jestliže nebyla využita možnost odvolání. Pro rozhodnutí pověřených obecních úřadů jsou odvolacím orgánem krajské úřady. Pro rozhodnutí správ národních parků a chráněných krajinných oblastí je odvolacím orgánem MŽP ČR (Reš, Štěrbá, 2010).

Pro ochranu památných stromů před škodlivými vlivy z okolí může orgán ochrany přírody, který je vyhlásil, podle § 46 odst. 3 zákona, určit ochranné pásmo, ve kterém stanoví činnosti a zásahy, které je možno provádět v ochranném pásmu jen s předchozím souhlasem orgánu ochrany přírody. Velikost ochranného pásma by měla zajistit ochranu stromu po vyhodnocení daných podmínek. Minimálně by měla být chráněna plocha, která se shoduje s průměrem koruny stromu. V rozhodnutí musí být napsáno, že se ochranné pásmo vymezuje podle § 46 odst. 3 zákona. Je třeba uvést velikost a tvar ochranného pásma, pozemky, kterých se dotýká a vymezit činnosti a zásahy, které jsou možné pouze na základě předchozího souhlasu

příslušného orgánu ochrany přírody, ne výjimky (Miko, et al., 2007; Reš, Štěrbá, 2010).

Pokud nebylo toto ochranné pásmo definováno v rozhodnutí o vyhlášení památného stromu, má každý památný strom, podle § 46 odst. 3 zákona, základní ochranné pásmo ve tvaru kruhu o poloměru desetinasobku průměru kmene měřeného 130 cm nad zemí. V tomto pásmu jsou zakázány veškeré činnosti, které jsou pro strom škodlivé (terénní úpravy, odvodňování, výstavba), i ty které nejsou v zákoně přímo uvedené. Z těchto zákazů nelze povolit výjimku. § 56 neumožňuje povolení samostatné výjimky ze zákazů škodlivé činnosti v základním ochranném pásmu památného stromu dle § 46 odst. 3. Škodlivá činnost, v základním ochranném pásmu památného stromu, narušuje základní ochranné podmínky památného stromu, protože jejím uskutečněním může dojít k poškození, ničení nebo rušení památného stromu v jeho přirozeném vývoji (objektem ochrany je památný strom, nikoli ochranné pásmo, které mu umožňuje ochranu). Z tohoto důvodu je zapotřebí i pro zásahy v základním ochranném pásmu povolit výjimku dle § 56 odst. 1 ze základních ochranných podmínek památného stromu dle § 46 odst. 2 (Miko et al., 2007; Reš, Štěrbá, 2010).

Příslušnými orgány ochrany přírody k udělení souhlasu k činnostem prováděným v ochranném pásmu jsou opět orgány ochrany přírody, které jsou oprávněny památné stromy vyhlášovat, podle místní příslušnosti (Miko et al., 2007).

V § 39 zákona je obsažena možnost smluvní ochrany památných stromů včetně jejich ochranných pásem v případech, kdy může být strom vyhlášen za památný písemnou smlouvou mezi vlastníkem dotčeného pozemku a příslušným orgánem ochrany přírody. Smlouva musí zahrnovat především způsob péče a vymezení ochranných podmínek památného stromu. Smluvní ochrana k pozemku je zajištěna věcným břemenem na základě smlouvy a o jeho zápis do katastru nemovitostí žádá příslušný orgán ochrany přírody. Smluvně chráněný památný strom je zakázáno poškozovat (Reš, Štěrbá, 2010).

Podle § 87 zákona je možné uložit pokutu fyzickým osobám, které se dopustí přestupku tím, že nedovoleně mění dochovaný stav památného stromu, a to až do výše 10 000,- Kč, nebo poškodí či zničí památný strom, a to až do výše 100 000,- Kč. Pokud byl přestupek spáchán ve zvláště chráněném území, je možné uložit pokutu až ve dvojnásobné výši. Podle § 88 zákona je možné uložit pokutu

i právnickým a fyzickým osobám, které provozují podnikatelskou činnost, a to až do výše 1 000 000,- Kč v případě, že poškodí nebo zničí památný strom.

Množství vyhlášených památných stromů v minulých letech mírně kleslo. Rok 2010 byl rokem, kdy bylo vyhlášeno nejméně památných stromů od roku 1993 (Štěrba, 2011).

3.3.3 EVIDENCE PAMÁTNÝCH STROMŮ

Vyhlášené a smluvně chráněné památné stromy jsou evidovány v ústředním seznamu ochrany přírody, který vede AOPK ČR. V tomto seznamu jsou zahrnuty také všechny kategorie zvláště chráněných částí přírody včetně jejich ochranných pásem, ptačí oblasti a evropsky významné lokality a smluvně chráněná území. Ústřední seznam obsahuje soupis, popis, geometrické a polohové určení, právní a odbornou dokumentaci památných stromů a jejich ochranných pásem a smluvně chráněných památných stromů, které se vyskytují na území ČR. Jednotlivé památné stromy a smluvně chráněné památné stromy tvoří objekty ústředního seznamu. Všechny památné stromy a smluvně chráněné památné stromy jsou označeny evidenčním číslem, v podobě číselné řady (Reš, 1998; Reš, Štěrba, 2010; vyhláška č. 64/2011, o plánech péče, podkladech k vyhlášení, evidenci a označování chráněných území, v platném znění).

Podkladem pro zápis památného stromu nebo smluvně chráněného památného stromu do ústředního seznamu je rozhodnutí o vyhlášení památného stromu nebo smluvně chráněného památného stromu, katastrální mapa se zakreslením památného stromu nebo smluvně chráněného památného stromu, souřadnice jednotné trigonometrické sítě katastrální, které stanovují umístění památného stromu nebo smluvně chráněného památného stromu, seznam zvláště chráněných území, evropsky významných lokalit a ptačích oblastí, na kterých se památný strom nebo smluvně chráněný památný strom nachází. Podrobnosti stanovuje příloha č. 5 vyhlášky (Reš, Štěrba, 2010).

Podklady pro zápis vyhlášených památných stromů do ústředního seznamu zasílají orgány ochrany přírody, které ochranu vyhlásily, AOPK ČR do třiceti dnů ode dne vyhlášení. Všechny dokumenty se předávají také v elektronické podobě. Podrobnosti stanovuje příloha č. 3 vyhlášky. AOPK ČR přiřadí objektům ústředního seznamu evidenční číslo (příloha č. 5) do patnácti dnů ode dne jejich doručení. Tuto

činnost sdělí orgánu ochrany přírody, který objekt vyhlásil. Ode dne, kdy bylo objektu určeno evidenční číslo, je zaznamenán v ústředním seznamu (Reš, Štěrbá, 2010).

V krajině jsou památné stromy označeny tabulemi s malým státním znakem ČR a textem „památný strom“ nebo „památné stromy“ (obr. č. 4). Smluvně chráněné památné stromy jsou označeny tabulemi s textem „smluvně chráněný památný strom“ nebo „smluvně chráněné památné stromy“. Označení památných stromů má na starosti orgán ochrany přírody, který stromy vyhlásil. Je vhodné doplnit také informační tabule s popisem památných stromů a údaji o jejich vyhlášení. Všechny tabule se umísťují tak, aby nedošlo k poškození stromu. Podrobnosti stanovuje příloha č. 6 vyhlášky (Reš, 1998; Miko et al., 2007; Reš, Štěrbá, 2010).

Aktualizace dat a seznam dalších podrobných informací není legislativně upraven. Na území

CHKO a NP jsou památné stromy součástí plánů péče. Na ostatním území ČR mají průběžnou ochranu a ošetřování památných stromů na starosti pověřené obecní úřady ve spolupráci s vlastníky konkrétních stromů. Údaje o zdravotním stavu a ošetřování památných stromů by mohly být využity pro další postup v ochraně a ošetření konkrétního památného stromu, po vyhodnocení většího vzorku dat by mohly být jedním z podkladů pro stanovení obecnějších principů v přístupu k péči o památné stromy (Štěrbá, 2011).

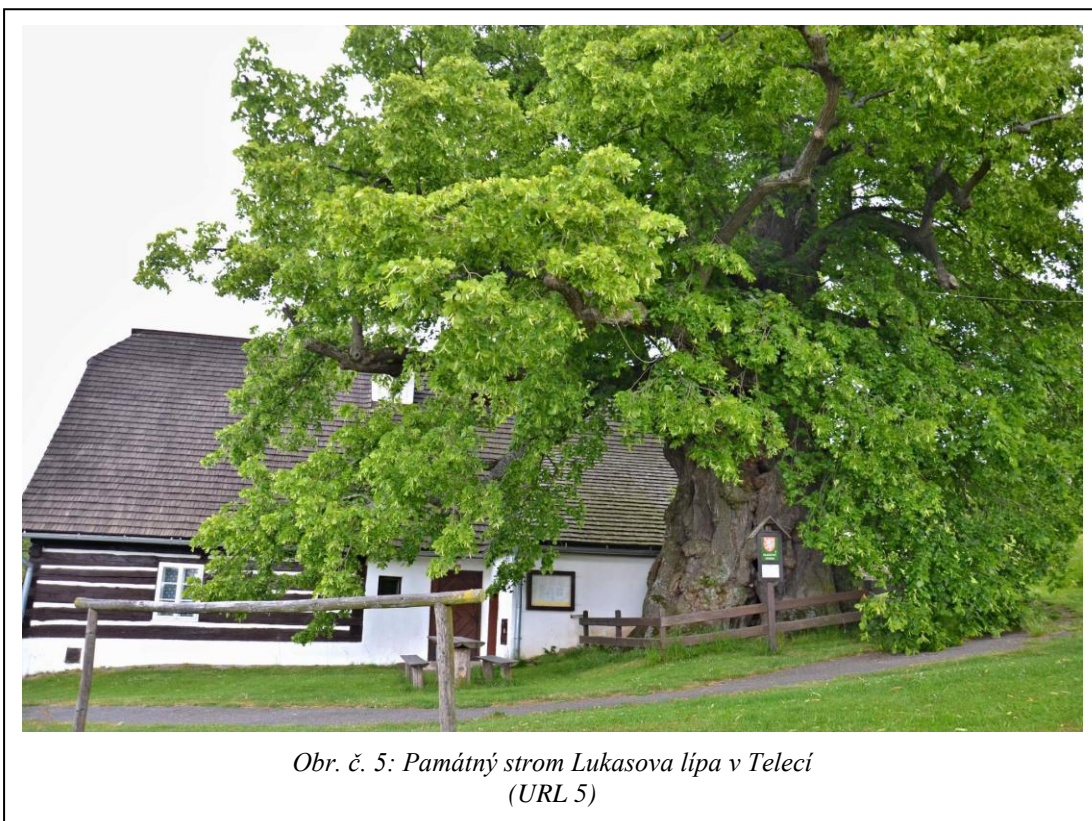
Zákon neřeší, na rozdíl od zvláště chráněných území, propojení evidence památných stromů s katastrem nemovitostí. Vyhlášení památného stromu by měl orgán ochrany přírody oznámit příslušnému katastrálnímu úřadu, i když tato podmínka není nikde stanovena. Kupující by se měl při koupi pozemku z katastru nemovitostí dozvědět, že se na něm nachází památný strom. Nelze předpokládat, že si tuto informaci bude ověřovat v ústředním seznamu ochrany přírody (Miko et al., 2007; Štěrbá, 2011).

V současné době je v ústředním seznamu ochrany přírody evidováno zhruba 25 000 památných stromů. Počet památných stromů podle krajů je nejvyšší v Jihočeském a Středočeském kraji. Také v hlavním městě Praze se nachází velké

množství památných stromů a to 202, na relativně malou rozlohu a vysokou zastavěnost je to velký počet (ÚSOP, 2014; Štěrbá, 2011).

Památným stromem s největším měřitelným obvodem kmene je v současnosti Vejdova lípa u Pastvin ve východních Čechách, jejíž kmen měří 12,25 m. Za nejstarší památné stromy jsou považovány Klokočovská (Karlova) lípa v Klokočově, která se nachází na území CHKO Železné hory, Žižkův dub v Náměšti nad Oslavou, Svatováclavský dub ve Stochově u Kladna, Körnerův dub v Karlových Varech Dalovicích, Lípa v Bzenci, Lukasova lípa v Telecí (obr. č. 5), Oldřichův dub

v Peruci, Husova lípa v Chlístově, Sudslavická lípa u Vimperka, Vejdova lípa u Pastvin, Pernštejnský tis, Krompašské tisy, Uhřínovský tis a další. Jejich věk se odhaduje mezi 500 až 800 lety (AOPK ČR, 2014).

Stáří památných stromů se určuje velmi obtížně, obzvláště u těch nejstarších. Historických dokladů, které by mohly doložit stáří stromů, je málo. Velká část starších stromů má v kmeni centrální dutinu a některé z nich mají i špatně čitelné letokruhy. Z tohoto důvodu jde ve většině případů o hrubé odhady (AOPK ČR, 2014).

Kvalita a správnost zveřejňovaných informací v ústředním seznamu ochrany přírody je závislá především na kvalitě písemné dokumentace, kterou zasílají AOPK ČR orgány ochrany přírody (Miko et al., 2007).

3.3.4 RUŠENÍ OCHRANY PAMÁTNÝCH STROMŮ

Zrušit ochranu památného stromu může orgán ochrany přírody, který je oprávněn památný strom vyhlásit. Rušení ochrany památného stromu má formu správního rozhodnutí. Podle § 46 odst. 4 zákona může orgán ochrany přírody zrušit ochranu památného stromu jen v případě, pro který lze stanovit výjimku podle § 56 odst. 1 zákona, jestliže jiný veřejný zájem převažuje nad zájmem ochrany přírody a krajiny nebo v zájmu ochrany přírody. Zásadní je posouzení, zda tento veřejný zájem převažuje nad zájmem ochrany přírody. Je nutné tuto převahu prokázat, jinak výjimku nelze udělit. Nestačí pouze konstatování orgánu ochrany přírody, že veřejný zájem existuje. Za veřejný zájem nemůžeme považovat zájmy jednotlivce nebo úzké skupiny. Žadatel má povinnost doložit existenci veřejného zájmu nebo zájmu ochrany přírody. Dalším důvodem pro zrušení ochrany památného stromu může být zánik předmětu ochrany, např. rozsáhlé poškození, odumření nebo nedovolené pokácení, i když zákon přímo tuto možnost neuvádí (Miko et al., 2007; Reš, Štěrba, 2010).

V praxi se objevují i případy, kdy zrušení ochrany památného stromu není dostatečně odůvodněno. Především v sídlech, kde mají lidé strach o svou bezpečnost a majetek, což má vliv i na památné stromy. Zrušení ochrany by mělo být až krajní možností orgánu ochrany přírody. V mnoha případech se doporučuje ponechat torza stromů až do úplného rozpadu, pokud nebylo možné strom zachovat, zejména tam kde jsou biotopem pro řadu živočichů např. hmyz, pokud tím není ohrožena provozní bezpečnost okolí. Množství rušených památných stromů mírně stoupá. V roce 2009 bylo zrušeno nejvíce památných stromů od roku 1993 (Reš, Štěrba, 2010; Štěrba, 2011).

3.3.5 PÉČE O PAMÁTNÉ STROMY

Péči o památný strom má na starosti vlastník nebo nájemce pozemku, na kterém strom roste. Jeho povinností je zajistit dobré přírodní podmínky pro jeho růst a ochranu před škodlivými vlivy. Pro všechna opatření péče o památný strom je ze

zákona nutný souhlas orgánu ochrany přírody, který je oprávněn vyhlášovat nebo rušit ochranu památných stromů. Orgán ochrany přírody by měl odborně posoudit potřebu navrhovaných zásahů. Každý, kdo chce ošetřit památný strom, musí nejprve požádat orgán ochrany přírody o udělení souhlasu s tímto ošetřením. V žádosti musí být uveden rozsah připravovaného zásahu (projekt, zákres, zákres do fotodokumentace, slovní popis). Orgán ochrany přírody udělí souhlas formou správního rozhodnutí pouze za předpokladu, že tím nedojde k poškození památného stromu. Opatření musí být učiněna odborně, nejlépe certifikovanou arboristickou firmou. Důležitá je dokumentace zásahu, včetně fotografické dokumentace, před zásahem i po něm. Součástí objednávky o provedení zásahu bývá dokumentace zásahu ve formě zprávy o ošetření. Při provedení zásahů v ochranném pásmu, které určil rozhodnutím orgán ochrany přírody, je nezbytný předchozí souhlas k činnosti. Při provedení zásahů v základním ochranném pásmu, kdy orgán ochrany přírody toto pásmo rozhodnutím nestanovil, je možné v opodstatněných případech udělit výjimku dle § 56 odst. 1 zákona ze základních ochranných podmínek památného stromu dle § 46 odst. 2 (Reš, Štěrba, 2010; AOPK ČR, 2014).

Ošetřování památných stromů je finančně náročné. Jen málo památných stromů se může nechat bez zásahu, např. v nepřiliš navštěvovaných místech. Ke krytí těchto výdajů lze využít dotací. Významným dotačním nástrojem pro péči o památné stromy je Program péče o krajinu, který spravuje AOPK ČR. Od roku 2006 do roku 2010 bylo z tohoto programu vyčerpáno celkem 57 881 000,- Kč, což odpovídá průměrné částce na jeden památný strom asi 2 330,- Kč. V této částce jsou kromě daného ošetření zahrnuty i další náklady, např. režijní. Využívá se i Operační program životní prostředí, který je určený hlavně pro velké projekty. Pokud je to možné, doporučuje se používat přírodě blízké metody a omezovat tvrdé zásahy z důvodu zachování dalších mikroekosystémů jiných biot. Vhodné by byly i dotace, ze kterých by se mohly financovat havárie způsobené přírodními katastrofami, v případě že byla péče o strom prováděna odpovídajícím způsobem (Reš, Štěrba, 2010; Štěrba, 2011).

Každý druh dřeviny má charakteristický způsob růstu, větvení a stavby koruny, které jsou závislé na genetických vlastnostech, ekologických nárocích a podmínkách prostředí. S věkem se všechny části stromu rozvíjejí. Nejvýrazněji se to odráží na velikosti koruny. Při ošetřování dřevin se nejčastěji provádí úprava a odstraňování různých částí koruny řezem a to během celého života stromu. Hlavním cílem je

zachování a vytvoření rovnováhy mezi nadzemní a podzemní částí stromu. Při řezu je třeba vycházet ze znalostí regenerační schopnosti stromu. Při tvarování koruny se snažíme o zvýšení její mechanické odolnosti proti poškození způsobené odlamováním silných větví, které může vést k rozlámání celé koruny. Hlavní rozvětvení koruny je třeba udržovat v její spodní části a zabránit vytvoření přehuštěné koruny. Důležité je zabránit jednostrannému zatěžování kmene, které by mohlo zapříčinit jeho zlomení nebo vyvrácení stromu. Je třeba brát ohled na sílu a směr převládajících větrů a jejich působení na korunu. Příliš častý řez může způsobit oslabování stromu. U stromů, které rostou podél chodníků a komunikací, se ořezávají větve, aby nepřekážely vozidlům a byla zajištěna jejich bezpečnost. Současně se ořezávají slabé a odumřelé větve, aby nepadaly a neohrožovaly vozidla a chodce. Nemocné větve se musí odstranit včas, aby se zamezilo šíření choroby. Nesmíme zapomenout ani na použití vhodných nástrojů např. pily a nůžky (Reš, 1998).

U starých stromů se mnohdy objevují různé druhy poranění. Například odření a poranění kůry, zlomy větví, dutiny, mrazové trhliny, poranění elektrickým výbojem, poškození abiotickými i biotickými faktory. Dutiny jsou způsobené infikováním a rozkladem dřeva, které vyhnívá a trouchniví. Infekce pronikne do stromu neošetřenými ranami. Rozlišujeme skryté a otevřené dutiny. Skryté dutiny odhalíme poklepáním, které zní odlišným a dutým zvukem. V případě, že se dutina vyskytuje v centrální části kmene, jde o dutinu centrální, která je ve většině případů otevřená až k povrchu kmene. Poměrně rozsáhlá bývá u památných líp a dubů. Nejprve vznikne povrchová prohloubenina, která je poměrně dlouhou dobu stejně velká. Jestliže se do vznikající dutiny dostane voda, tak rozklad dřeva uspíší. Trouchnivějící dřevo má vysokou jímavost, z toho důvodu je vnitřek dutiny vlhký, i když je sucho. Dřevo se rozkládá rychleji směrem dolů a vznikají tak kapsovitě dutiny. Před samotnou léčbou je důležité zjistit umístění, dosah a rozměry dutiny. Jde o to zamezit dalšímu rozkladu dřeva a uchovávat dřevo uvnitř dutiny v suchu. Z toho důvodu se vytvářejí v kmeni větrací otvory, kterými cirkuluje vzduch, a zmenšuje se tak vlhkost v dutině. Dutina se musí vyčistit, odstraní se rozložený materiál z dutiny i z jejích stěn a stěny se vydezinfikují a ošetří. U velkých centrálních dutin se upravuje i jejich dno, aby odtud mohla odtékat voda. U komínovitých svislých dutin se používá stříška proti zatékání vody. Někdy se kmeny s velkou centrální dutinou vyztužují ocelovými pásy. Stahování kmenů ocelovými pruty se používalo

v minulosti. Je třeba pozorovat narůstání kmene a pás včas povolit, aby nezarůstal do kmene (Reš, 1998).

Stromy jsou ovlivňovány množstvím škodlivých faktorů abiotických i biotických. K abiotickým činitelům se řadí např. mechanická poškození způsobená větrem, námrazou, sněhem a působením člověka, znečištění vody, vzduchu a půdy. Mezi biotické faktory patří např. bakterie, viry, roztoči, hmyz, cizopasně houby, někdy i vyšší rostliny. Abiotické faktory mají za následek oslabení stromu, který je pak snadno napadán biotickými činiteli. Na dřevinách parazitují i další rostliny jako jmelí bílé nebo ochmet evropský. Nejzávažnější onemocnění stromů způsobují parazitické dřevokazné houby (napadají převážně odumřelé dřevo, ale v místech větších poranění mohou napadat i živé dřevo). Pro účinnou ochranu stromů je třeba poznat škůdce, původce choroby, znát jejich biologii, metody prevence a boje proti nim. Nejprve je nezbytné zjistit příznaky nemoci, poté určit příčinu onemocnění a stanovit vhodný způsob léčení. Při léčení nemocí se využívají chemické prostředky (antibiotika, fungicidy) nebo biologické prostředky jako bakterie nebo antagonistické houby (Reš, 1998).

S vývojem odborných znalostí se vyvíjí i způsob ošetřování dřevin. To co se provádělo v minulosti, se dnes považuje za nevhodné. Neplatí to ale u všech případů, některé jsou prospěšné a používají se dodnes (Štěrba, 2011).

3.3.6 OCHRANA PAMÁTNÝCH STROMŮ DO BUDOUCNA

Péče o památné stromy a jejich ochrana je významnou oblastí ochrany přírody. V současnosti jde o hraniční obor ochrany přírody a krajiny, jehož úkolem je zajistit správnou péči o památné stromy, které jsou důležitou složkou naší krajiny. Je třeba vycházet ze znalostí historie, dendrologie, botaniky, zoologie, fyziologie rostlin, aforistiky a dalších oborů, a na základě toho vybrat nejvhodnější opatření péče o památné stromy (Reš, 1998; Reš, Štěrba, 2010).

Nejstarší stromy jsou především genetickým bohatstvím, mnohdy pozůstatkem původních populací dřevin v přírodě, proto se snažíme o zachování jejich genofondu pro budoucnost. V současné době nebyly určeny parametry pro výběr dřevin do kategorie památných stromů, jako obvod kmene, stáří nebo výška. Nemusí sem nutně patřit jen stromy nejstarší, ale mohou jimi být i stromy mladé, ke kterým se váže historická událost (Reš, Štěrba, 2010).

Rozvojové směry péče o památné stromy – strategické cíle

a) Evidence, dokumentace a informační technologie

Bylo by vhodné doplňovat evidenci ústředního seznamu ochrany přírody, aby byla úplná a aktuální - lokalizace, stav stromů, historická data, provedené zásahy, vlastnické vztahy (Reš, Štěrbá, 2010).

b) Péče o památné stromy

V této oblasti je nutné soustředit pozornost na zvýšení úrovně odborné péče o památné stromy, využívat nové osvědčené technologie a metody z oboru arboristiky, zlepšit spolupráci s arboristickými firmami (Reš, Štěrbá, 2010).

c) Výzkum a vývoj

Bylo by potřeba získávat a využívat znalostí z přírodovědných, zahradnických, lesnických a historických oborů (Reš, Štěrbá, 2010).

d) Výchova, vzdělávání, osvěta a propagace

V této oblasti by bylo vhodné zaměřit se na školení odborných pracovníků ve státní správě a v realizačních firmách ve spolupráci se středními, vyššími a vysokými školami, spolupracovat se zájmovými organizacemi a nové poznatky zveřejňovat v odborném tisku. Současně je nezbytné aktualizovat internetovou stránku AOPK ČR a podporovat vydávání regionálních publikací a propagačních materiálů (Reš, Štěrbá, 2010).

e) Mezinárodní spolupráce

V této oblasti by bylo vhodné rozvíjet stávající a navazovat nové mezinárodní styky v Evropě (Slovensko, Rakousko, Polsko, Německo, Francie, Švýcarsko) a účastnit se na řešení problematiky v Evropské unii (Reš, Štěrbá, 2010).

3.3.7 ZÁCHRANA GENOFONDU PAMÁTNÝCH STROMŮ

Současným směrem ochrany památných stromů je záchrana genetického bohatství. Památné stromy, které jsou starší než 300 let, jsou pozůstatkem původních populací domácích dřevin nebo dřevin, které byly vysazeny uměle (u památníků,

kapliček, soch), ale pocházejí z blízkého okolí, protože tehdy nebyly přenášeny z větší vzdálenosti. Jsou tedy významným genetickým zdrojem (Reš, 1998; Reš, Štěrba, 2010).

V letech 1997 – 2005 probíhal projekt Výzkumného ústavu Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví a Agentury ochrany přírody a krajiny ČR s názvem „Záchrana genofondu památných stromů“. Do seznamu byly zařazeny stromy starší než 300 let, ke kterým se vázala historická událost nebo pověst, u nepůvodních druhů stromy mimořádných rozměrů nebo cenné taxony. Dohromady bylo posouzeno (zdravotní stav, vhodnost další reprodukce) přes tisíc památných stromů ze všech krajů v ČR. V první etapě byl namnožen rod *Tilia* roubováním. Výpěstky byly vysazeny v Denrologické zahradě v Průhonicích. Sazenice jsou následně využívány při nových výsadbách. Vysazované stromy jsou označeny certifikátem o původu, ze kterého vyplývá, z jakého památného stromu pocházejí. Tímto vznikají klony památných stromů s totožnými genetickými vlastnostmi (Reš, Štěrba, 2010).

3.4 STROMY V KRAJINNÉ KOMPOZICI

Krajina na našem území je krajinou kulturní, která se vyvíjela po staletí a ve které se odráží ekonomická, technická a kulturní úroveň konkrétní doby. Pojem kompozice vychází z latinského slova „compositio“, které znázorňuje skladbu, uspořádání, ale i dohodu nebo smíření. Kompozice vyjadřuje vzájemnou spojitost mezi určitými vlastnostmi a jevy a vytváří z nich jednotný celek. Kompozice tedy znázorňuje souvislost mezi jednotlivými kompozičními prvky. Tvorba krajinných kompozic nevychází pouze z užitných funkcí prostoru, ale především z toho co do nich chce člověk vložit – krásu, mystiku a vesmírný řád. Člověk tak vytváří z krajiny prostor, ve kterém představuje své myšlenky, postoje a sdělení. Touha vnášet do krajiny jiný než hospodářský a ekonomický rozměr je typická snad pro všechny kultury a mnohdy je spojena s mystikou a náboženskými kulty. Základní vlastností krajinné kompozice je její celistvost, která spočívá ve schopnosti propojit hospodářské a kulturně-společenské požadavky s estetickými, duchovními a symbolickými rovinami krajiny (Kulka, 2008; Kulišťáková et al., 2011; Vorel, Kupka, 2011).

Mezi základní prvky kompozice patří body. Nejvíce pozornosti přitahují, když jsou osamostatněny. Body podtrhují krajinné kompoziční vazby. Mnohdy mají

charakter dominant s nejrůznějším prostorovým významem. Od těchto bodů se většinou celek odvíjí, směřuje k nim a je kolem nich uspořádán. K těmto bodům se řadí i vyhlídková místa, která jsou důležitá pro vnímání krajinné kompozice. Linie spojují jednotlivé prvky kompozice. Zajišťují její celistvost, znázorňují hlavní prostorové souvislosti a vztahy mezi jednotlivými prvky kompozice, ale i jejich vztahy k celku. Linie mohou být fyzické, vizuální, symbolické nebo kombinované. Mezi fyzické linie patří například cesty, aleje, stromořadí, lesní průseky nebo vodní kanály. Přímé fyzické osy se využívaly hlavně v období baroka a vinuté fyzické osy převážně v romantismu. Vizuální linie ovlivňují smyslové vnímání krajinného celku. Podtrhují přirozenou dominanci sledovaného objektu. Jedná se o pohledy, průhledy nebo podhledy. Vizuální vazby byly mnohdy fixovány vazbami fyzickými - lesními průseky nebo alejemi (kombinovaná vazba - alej, v jejíž ose je umožněn pohled na věž kostela). Symbolické linie jsou spojeny s obsahovou náplní kompozice a vyjadřují skryté souvislosti. Mezi takové kompozice patří například křížové cesty a svaté kopce. Také principy orientace staveb vůči světovým stranám a vůči Slunci (západy a východy Slunce). Kompoziční plocha je prostorově rozsáhlý celek krajinné kompozice, který je vůči svému okolí vymezen fyzicky, vizuálně nebo symbolicky. Mnohdy tvoří samostatný kompoziční celek, který je utvářen vlastní kompoziční myšlenkou. Tyto kompoziční plochy mohou být součástí rozsáhlejší krajinné kompozice. Jedná se například o zámecké zahrady, bažantnice, obory, rybníky a rybníční soustavy, lázeňské parky nebo poutní oblasti (Kulka, 2008; Kulišťáková et al., 2011).

Výraz komponovat znamená skládat krajino tvorné prvky v krajině do nového obrazu. Ze slov komponovat a krajina vychází termín komponovaná krajina. Jedná se o krajinu záměrně navrženou a vytvořenou člověkem, kam patří zahrady, parky i rozsáhlé krajinné kompozice, které vznikly z estetických důvodů, mnohdy spojené s církevními a dalšími památkovými objekty. Mezi rozsáhlé krajinné kompozice patří například Lednicko-valtický areál, Jičínsko nebo Čimelicko-Rakovicko. Základem komponovaných krajin není pouze prostorová skladba, ale i myšlenkový obsah, který dílo utváří. Komponované krajiny jsou osobité typy kulturních krajin, jejichž uspořádání či uspořádání jednotlivých částí bylo navrženo předem daným kompozičním záměrem. Důvodem pro vznik krajinných kompozic mohla být touha ukazovat postavení ve společnosti, představovat svůj majetek nebo duchovní smýšlení, potřeba krásna či usměrnění okolní divoké přírody. Komponované kulturní

krajině patří k vrcholným projevům minulosti v krajině, které jsou ceněné a často chráněné (Report of the Expert Group on Cultural Landscapes, 1992; Kupka, 2010; Národní památkový ústav, 2010; Kulišťáková et al., 2011).

3.4.1 RENESANCE

Renesance byla na rozdíl od středověku oslavou člověka – jedince, vracela se k ideálům antiky, která ctíla krásu lidského ducha i těla. Docházelo k objevování přírody, která se stávala předmětem zkoumání, a umělci ji začleňovali do svých děl. Projevem těchto nových myšlenkových proudů byla touha jedince po svobodném uplatnění a radosti z pozemského života. Změnil se pohled na krajinu, která začala být chápána jako krásná, přívětivá a užitečná, což se odráželo i v principech architektury, ve kterých se kladl důraz na zvýraznění krás okolní krajiny, pohodlí a kulturu bydlení. Pozornost se přesouvala od Boha k člověku, víru v lidskou moudrost a hledání smyslu života. V renesanci se objevily první zmínky o cestě člověka do přírody pro potěšení z estetického zážitku. Prostor za hranicemi města již nebyl považován za nebezpečný a nehostinný, ale stával se objektem bádání a prostého obdivu ke kráse (Mareček, 1992; Kulišťáková et al., 2011; Veličkovi, 2013).

V Evropě se začala lidská obydlí stavět i za hranicemi města. Šlechtická sídla již nebyla nedobytnými pevnostmi, ale byla umísťována do krajiny jako krásné šperky. Opevněné gotické hrady se přeměňovaly na vzdušné renesanční zámky s nádvořími, arkádami, často s rozsáhlými venkovními úpravami. Bezlesí kolem panství byla nahrazována zahradami. Rozšiřovaly se ohrazené obory doplňované průseky, průhledy a cestami lemovanými alejemi jírovců, lip, dubů a buků. Na průsečících těchto linií vznikaly různé stavby jako hájovny, altány, gloriety, hospodářské budovy a letohrádky, které sloužily k panské zábavě, odpočinku i reprezentaci. Vznikaly ovocné a zelinářské zahrady, bažantnice, štěpnice a rybníky. Mezi nejznámější umělé vodní plochy na našem území patří ty, které pro rod Rožmberků stavěl Jakub Krčín z Jelčan a Štěpánek Netolický. V krajině se objevovaly mlýny, pily, myslivny, rybářské bašty, cihelny, které byly mnohdy propojovány se zámek oborami, bažantnicemi a stromořadími. Tím vznikala systém vztahů, který spojoval účelnost a estetiku a oslavoval krásu a užitečnost krajiny (Kulišťáková et al., 2011; Veličkovi, 2013).

Zahrady byly geometrické a oddělené ohradní zdí od okolního světa, který už nebyl tak nepřátelský, ale ne zcela bezpečný. Přitom byly zjemněné pohledovým propojením s okolní krajinou. Plnily společenskou funkci, byly místem pro reprezentaci, přijímání hostů a prostorem k radovánkám. Pro renesanční zahrady bylo typické vyprávění příběhu. Objevovala se v nich historie dávných mýtů prostřednictvím sochařské výzdoby, fontán a grot. Ze zahrady se stával nenásilný výchovný prostor a místo, které probouzelo fantazii. Nedílnou součástí byly rovněž aleje, které nás přiváděly k místům vyprávějším příběh. V italských renesančních zahradách se objevovaly od první poloviny 16. století. Aleje zde plnily funkci průvodců podél cest a spojovaly tak náš pohled s jednotlivými kompozičními prvky – plastikami či grotami a fontánami, které byly mnohdy umístěny na temně zeleném pozadí. Často se doplňovaly antickými relikty, sochami, lavičkami nebo lodžii. Nejprve se používaly průhledy a optické osy, později i aleje, které se využívaly k optickému klamu a k pohledu do nekonečna. Aleje a stromořadí se vysazovaly podél vodních kanálů, kde dávaly stín návštěvníkům a svým stínem zabraňovaly i nadměrnému výparu. Byly významné i pro svůj zvukový efekt, protože se v nich ukrývalo „zpívající“ ptactvo. Mnohdy se aleje a stromořadí stávaly součástí hlavní cesty, která nás přiváděla až k vile. Doprovázely nás do volné parkové části, přilehlého lesíku, užitkové zahrady nebo sadu (Mareček, 1992; Veličkovi, 2013).

V českých zemích se v původní podobě žádná renesanční zahrada nezachovala. Aleje se nejprve vysazovaly v ohraničeném prostoru zahrady, později tento prostor překračovaly. Z počátku nás přiváděly k nejzajímavějšímu či nejcennějšímu ve výhledu. Později se staly součástí cesty od obydlí (zámku), procházely hlavní osou zámeckého parku, a směřovaly k místu určenému pro lov zvěře (oboře). Mezi nadšené tvůrce stromořadí a alejí ve volné krajině, vedoucí od zámku k oboře, patřil i Rudolf II. První významná zmínka o klasické aleji, která se nacházela mimo prostor zahrady, pochází z 16. století právě z doby vlády Rudolfa II. Na jeho příkaz se cesta mezi Pražským hradem (Lvím dvorem) skrz ulici Pod Kaštany a Zámečkem ve Stromovce (Královskou oborou v Bubenči) osázela alejí. Původně byla lemována vrbami a lípami, později byla nahrazena jírovci, jak napovídá název ulice (Arnika, 2010; Hrušková et al., 2012; Veličkovi, 2013).

Na konci renesance se člověk šířil do okolní krajiny se svou představou zkrocené přírody prostřednictvím alejí a stromořadí, které do té doby zůstávaly uzavřené v ohrazených prostorech zahrad. Lidé si ideální přírodu nepředstavovali

jako okolní divočinu, ale jako bezpečný ráj. Zkrocení přírody znázorňovaly právě renesanční zahrady. Pravidelné řady stromů začaly dávat lidský řád nejen nejbližšímu okolí domu, ale i volné krajině. V tomto období nedocházelo k záměrnému komponování prostoru jako v období baroka, ale přesto vznikala krásná a racionálně řešená krajina, jejíž hodnoty byly zdůrazňovány komponovanými pohledy z měst, zámků a renesančních zahrad (Kulišťáková et al., 2011; Veličkovi, 2013).

3.4.2 BAROKO

Vlivem historických událostí po bitvě na Bílé hoře došlo k obrovským změnám na majetku předbělohorské šlechty. Majetek poražených českých stavů byl zabaven a přerozdělen nově vznikající a upevňující se „katolické“ šlechtě. Doba baroka je u nás spojena se silnou rekatolizací, která v průběhu několika desetiletí proměnila Čechy v katolickou zemi. Obnovila se úcta ke svatým, která se mohla srovnávat se středověkem. Docházelo k intenzivnímu rozvoji výstavby nových paláců, venkovských panských sídel, městských rezidencí, panských dvorů a klášterů. Tato situace vyžadovala i nový typ zahrad, které byly určené k reprezentaci a zdůraznění bohatství a moci. Na rozdíl od renesance bylo baroko plné pohybu a života. Linie se prolamovaly, využívaly se oblouky a spirály, vysazovaly se se ornamentální záhony, prostor a objekty se zvětšovaly. Zahrada byla navrhována tak, aby se docílilo maximální emoce – vzruchu. Slovo „barocco“ pochází z portugalského a v překladu znamená něco jako „perla nepravidelného tvaru“. Barokní sloh se rychle rozšířil ve všech zemích, které byly výrazně postiženy válkou. Baroko se jako univerzální a jednotný styl rozšířilo v Evropě, ale v různých zemích mělo svá specifika. V Itálii, Španělsku, Portugalsku a katolických českých a německých zemích se rozvíjelo emocionální baroko. Projevovalo se v architektuře, malířství, sochařství a také v krajině. Využívalo perspektivu, optické klamy a podmaňovalo si smysly člověka. V zemích Evropy, které nebyly tolik zasaženy válkou (např. Francie), se objevovalo klasicizující baroko. Zde hrál větší roli rozum a jasný řád, kterému se vše podřizovalo. Tato forma byla racionálnější, velkolepější, ale zároveň chladnější. Zasahovala nás svou velikostí než opravdovými emocemi (Wagner, 1983; Mareček, 1992; Kupka, 2010; Kulišťáková et al., 2011; Boněk, 2012; Veličkovi, 2013).

Rozvinulo se putování k poutním místům, které mělo hluboký duchovní rozměr. Velké množství poutních areálů se vybuďovalo na původních pohanských kultovních místech. Náboženské poutě byly v oblibě pro svůj náboženský, duchovní, sociální a kulturní ráz. V podstatě byly druhem zbožné turistiky a příležitostí, aby se poddaný lid podíval dál od svého bydliště a zapomněl na své starosti. Venkovský člověk, který byl připoutaný k půdě, měl možnost seznámit se s jinými kraji a lidmi. Poutě rozvíjely zbožnost a staly se důležitou součástí duchovního života každého katolického křesťana. Poutě se spojovaly s modlitbami kazatelů, společnou modlitbou a zpěvem a v průvodu se nosily kříže, sochy a korouhve. U poutních míst se objevovaly také křížové cesty. Součástí poutních cest se stávaly drobné církevní stavby, které se doplňovaly skupinami stromů, tento zvyk byl znám již z předkřesťanského období. Nejčastěji to byla dvojice, trojice, čtveřice nebo jednotlivý strom, ale jsou známy i případy skupiny šesti stromů. Stromy se vysazovaly jako ochrana kapliček, božích muk a křížků, ale někde se naopak drobná sakrální architektura ke stromům přidávala. V katastru téměř každé obce najdeme příklady umístění drobné památky se skupinami nebo jednotlivými stromy. Na vrcholech kopců vznikaly kaple nebo kříže, protože se tam lidé cítili blíže k Bohu.

*Obr. č. 6: Boží muka u Starých Vinohrad mezi okresem Brno-venkov a Vyškov
(URL 6)*

Barokní poutě se odrazily v naší krajině nejen samotným poutním místem, ale i dalšími doprovodnými objekty a poutními cestami. Staré poutní cesty jsou dnes již zapomenuty. Jako připomenutí se objevují boží muka (obr. č. 6), opuštěné kapličky

a kříže, které se nachází uprostřed polí, u silnic a ojediněle i uprostřed měst (Hájek, Bukačová, 2006; Kupka, 2010; Kulišťáková et al., 2011).

Tento sloh je mnohdy vnímán jako stavební sloh kostelů, zámků, kapliček a božích muk, ale baroko znamenalo také velkolepé komponování celé krajiny. V tomto období vznikly první výrazné krajinné kompozice, které znázorňovaly moc, krásu a bohatství, ale také víru ve všudypřítomného a všemocného Boha. Vznikaly velkolepé krajinné kompozice v okolí šlechtických sídel, které vyzdvihovaly společenské postavení a moc a v okolí církevních staveb a komplexů, které zvýrazňovaly postavení Boha. Obava z nespoutané divočiny se v tomto období projevila radikální reorganizací krajiny. Přestože architekturu zdánlivě tvořily křivky, v krajině se využívaly přímky a jasný geometrický řád. V barokních krajinných kompozicích se kladl důraz na hlavní středovou osu, která vrcholila v dominantní stavbě. Promyšlený kompoziční plán založený na osovosti zesiloval vizuální i emocionální účinek směrem ke kompozičnímu jádru krajiny, od kterého se celek utvářel. Barokní kompozice kladly důraz na pohledy z volné krajiny směrem ke kostelu, zámku nebo poutnímu areálu, čímž byla vyobrazena svrchovanost postavení Boha či panovníka. Krajina se tak stala prostředkem oslavy Božího díla a rodového majetku. Dominantní stavba v krajině se stala centrem, kolem kterého byla krajina uspořádána a díky kterému byla čitelná. Z budovy zámku vedly osy, které určovaly kompozici zahrady a průseky a alejemi přecházely do volné krajiny, kterou organizovaly. Krajinné osy byly podtrhovány nápadnými přírodními útvary a architektonickými objekty, které tvořily hlavní nebo vedlejší dominanty. Mnohdy byla krajinná kompozice pohledovými vazbami propojena také se vzdálenými dominantami a tím přesahovala hranice samotného panství. Výrazným prvkem barokní krajinné kompozice se stala alej, která zvýrazňovala hlavní prostorové vazby mezi architekturou a krajinou. Aleje se využívaly k vytvoření dojmu dokonalé iluze – nekonečnosti a pokračovaly do volné krajiny ve směru prodloužení hlavních kompozičních os barokních zahrad. Tyto osy komponovaly pohledy do okolní krajiny a zvýrazňovaly významné krajinné prvky, uzavíraly cesty před okolím, zdůrazňovaly je, dávaly jim stín, usměrňovaly poryvy větru a přitom nebránily výhledu do krajiny. Osy v podobě cest spojovaly hlavní hospodářská, duchovní, kulturní a společenská centra panství a byly lemovány alejemi (Hendrych, 2000; Kulišťáková et al., 2011; Veličkovi, 2013).

Aleje se začínaly postupně objevovat i u prostých cest, které vedly k menším statkům, venkovským kapličkám, božím mukám nebo křížkům na rozcestí. Chránily poutníky před nepříznivým počasím a sloužily jim k orientaci. Měly i funkci protierozní - sloužily jako větrolamy mezi jednotlivými polnostmi. Křižovatky byly doplněny drobnými stavebními prvky (božími muky, kapličkami, sochami, křížky), u kterých se mnohdy objevovaly dva symetricky umístěné stromy (často lípy). Významný orientační bod byl tak z dálky dobře viditelný a nemohl zaniknout v okolním prostoru. Aleje drobné památky přirozeně zdůrazňovaly a byly silně spojeny s krajinou, mnohdy horizontem. Jejich estetický účinek byl zřejmý, jemně doplňovaly okolní prostředí, a přitom mu výrazně nedominovaly. Drobnými památkami byl vymezen i způsob vnímání hranic částí krajiny, který je dnes většinou zapomenutý. Drobnými stavbami se krajina zduchovňovala. Nebezpečná příroda se měnila v přátelský prostor, ve kterém bylo snadné se orientovat. Měřítko krajiny se vymezilo drobnými stavbami, alejemi a stromořadími. Běžné cesty se doplňovaly menšími stromy, cesty k významným bodům byly osázeny alejemi se stromy větších velikostí. V krajině se začínají ve velkém množství objevovat zděné stavby. I cesty k nim byly mnohdy podtrhovány alejemi z mohutných stromů, například líp nebo jírovců. Za vlády Marie Terezie se budovaly císařské silnice, které využívaly průhledů a osovosti na významné krajinné dominanty (věže kostelů) a které byly povinně doplňovány alejemi. Od barokní doby jsou tedy aleje součástí cest v krajině, které doprovázejí a staly se významným prvkem kulturní krajiny (Kulišťáková et al., 2011; Hrušková et al., 2012; Veličkovi, 2013; Arnika, 2014b).

Dalším typem alejí a stromořadí, které se v tomto období objevovaly, byly ty v lesních porostech. Jednalo se o liniové aleje, které se vysázely podél lesních cest nebo ornamentální, které byly uspořádány do určitého obrazce například kříže. Lesní aleje nebyly z dálky pozorovatelem v porostu patrné. Ornamentální aleje byly mnohdy zřetelné jen z dostatečné vzdálenosti pozorovatele nebo z ptáčích perspektivy. Liniové lesní aleje vznikly tak, že zprvu byly obklopeny pastvinou nebo polem, poté zarostly. Les byl vysázen úmyslně nebo vznikl z náletů, protože volná plocha nebyla udržovaná. Dalším důvodem mohlo být vyznačení majetkových vztahů nebo hospodářské členění lesních porostů. Aleje tak oddělovaly různé majitele nebo lesní porosty s různou charakteristikou (druhová skladba, stáří, způsob hospodaření). Mohly být zakládány také pro estetický účinek a orientaci. Aleje se vysázely také v oborách, což byly ohrazené lesní plochy, které sloužily pro chov zvěře. Cesty byly

uspořádány do šesti až osmi ramenné hvězdy a doplňovaly se alejemi. Uprostřed obory se nacházel letohrádek, který sloužil jako přehledné pozorovací místo a po ukončení honu se v něm hodovalo. Od něj vedla hvězdice cest. Zvěř byla štvána lovci se psy a hvězdice představovala pohodlné a jednoduché řešení při náhlé změně směru útěku zvěře. Vedle profesionálů se zde mohly pohybovat i méně zdatní jezdci. Hvězdicovité uspořádání cest s letohrádkem uprostřed umožňovalo rychlou a snadnou orientaci v terénu. Cesty v aleji mohly být před lovem zorány a poté se lépe rozeznávaly stopy zvěře. Hony se staly součástí života šlechty a dodnes je toto uspořádání na těchto místech patrné. Později se začaly objevovat topolové aleje. Napoleon Bonaparte nechával kolem silnic vysazovat pyramidální topoly pro jejich rychlý růst, nezvyklý tvar a velikost usnadňující orientaci (Arnika, 2010; Veličkovi, 2013; Arnika, 2014b).

Do tvorby krajiny respektive alejí zasahovaly dvě základní hybné síly - šlechta a církve. Obě tyto síly prostřednictvím alejí projevovaly úctu k Bohu a současně demonstrovaly moc. Aleje byly vytvářeny z touhy logicky uspořádat panství, představit své organizační a tvůrčí schopnosti, vše do posledního místa smysluplně využít k činnostem, které přinášely užitek, a k tvorbě míst, která dávala prostor k zamyšlení nebo odpočínutí. Jedním z důsledků tvorby velkolepých koncepcí byl fyzický rozvoj naší země prostřednictvím lidového krajinářství a velmi dobrá orientace v krajině. Baroko obohatilo cesty, rozcestí a návsi sochami, božími muky, kapličkami, kříži a křížovými cestami. Stalo se nástrojem k obnovení důvěry v katolickou církev a zdůraznění její moci a bohatství. Baroko překvapivě rychle a silně zasáhlo a natrvalo proměnilo naši krajinu. Do barokní krajiny vstoupil výrazně člověk, ale ne za účelem ničit a využívat, ale kultivovat. Spolupráce s krajinou nebyla jednostranná, ale docházelo k rozumnému využívání zdrojů. Přidal do krajiny měřítko a vložil do ní svou mysl a své emoce. České baroko představuje vrchol umělecké tvorby v Čechách (Scarlsbrick, 1973; Pražská informační služba, 2000; Arnika, 2010; Kupka, 2010; Veličkovi, 2013).

3.4.3 ROMANTISMUS

Oslabení moci aristokratických vrstev i jejich finančních zdrojů znemožnilo budování nových velkolepých zámků a zahrad a vedlo k nedostatečné údržbě již vzniklých náročných zahradních úprav, které byly tvořeny množstvím stříhaných zdí

a prvků. Myšlenkou romantismu se stal návrat k přírodě. Romantismus byl v tvorbě zahrad představován přírodně krajinářským parkem. Teoretický princip krajinářského parku pocházel z Francie, ale myšlenka návratu k volné nespoutané přírodě se rozvinula ve specifický typ zahrady v Anglii. Francouzská klasicistní zahrada byla určena pro velkolepé slavnosti, ale anglická krajinářská zahrada byla pro majitele místem k odpočinku ve stínu stromů. Anglickou tvorbu neovlivňovaly rozmary aristokracie, ale vidění světa očima básníků, malířů a filozofů. V tomto období se estetika přírody stala součástí kompozice. Anglický krajinářský park se postupně rozšířil v celé Evropě (Mareček, 1992; Kulišťáková et al., 2011; Veličkovi, 2013).

V tvorbě zahrad se využívaly prostředky, které navozovaly dojem přírodnosti. Stříhaná vegetace a rovné linie cest byly proti pravidlům. Používal se kontrast světla a stínů mezi otevřenými loukami a uzavřeným prostorem lesa a porostů. Využívaly se skupiny soliterních stromů a keřů, přirozeně upravené vodní plochy a toky, které se podílely na rámování komponovaných pohledů. Hustá a důmyslně vedená cestní síť se začínala vlnit a provázela návštěvníka programovou náplní kompozice, která byla založena na pocitu tajemna a okamžicích překvapení z otvírajících se scén. Intenzita vnímání a zájmu návštěvníka byla cíleně ovlivňována střídáním zajímavých a méně nápadných scénérií. Využívala se tajemná zákoutí a otevřené prostory s promyšlenou krajinnou scénérií. Hranice mezi zahradou a krajinou byla tvořena neviditelnými příkopy (ha-ha systém) nebo skrytými vodními kanály (aha systém). Těmito systémy, bez pohledových bariér, byl park propojen s okolní krajinou. Při pohledu od sídla vyvolávaly pocit otevřenosti a zajišťovaly volné průhledy do okolní krajiny. Zahrada se tak stala jakýmsi popředím krajinné scénérie. Malebná krajina se střídala s krajinou divokou, louky byly doplněny skupinami stromů a keřů s kontrastem k temným roklinám nebo skálám s umělými vodopády. Součástí romantického prostředí byl hrad nebo zřícenina. Tento prvek je v naší krajině patrný dodnes. Zámek, který doposud tvořil centrum prostoru, se do krajiny jemně včleňoval a stával se spíše divadelní kulisou. Větší počet návštěvníků byl spíše nežádoucí (na rozdíl od barokních zahrad), protože sentimentálně chápanému prostředí odpovídala osamocenosť člověka a jeho touha po návratu k přírodě (Mareček, 1992; Kulišťáková et al., 2011; Veličkovi, 2013).

Rovné linie alejí nemohly být v romantismu akceptovány. Některé aleje byly ukrývány a jiné pokáceny. I přesto se jich někteří tvůrci nechtěli vzdát. Stříhání

stromů do pravidelného tvaru bylo nepřípustné a tak se aleje zjemňovaly výsadbou keřů a kombinovaly se v nich stromy s různou výškou, tvarem, vzrůstem a formou listu. Krajinářská alej se skládala z mladých dřevin, které byly ojediněle ve volných prostorech doplňovány vyššími skupinami nebo samostatnými stromy, které přinášely žádanou nepravidelnost. Krajinářské aleje se objevovaly v soukromých parcích, u linií cest, ale i ve veřejných zahradách. Přesto se u nás tyto aleje příliš neujaly, protože tradice a význam pravidelných barokních alejí byla silnější. I přesto, že romantismus dbal na přirozenost, využíval pyramidální formu topolu. V první polovině 19. století se omezovalo používání exotických druhů dřevin, z důvodu přiblížení se přirozené domácí přírodě. Aleje z ovocných dřevin se používaly i nadále. U zámků se objevovaly dvojkombinované aleje, které byly zprvu vysazovány nahusto a později pokáceny. Nejčastěji se používaly jilmy a duby, javory a akáty nebo lípy a jírovce. Stále více se vyzdvihovala hygienická funkce alejí a krajinářské aleje se objevovaly i v některých urbanistických koncepcích. Ve městech vznikaly městské veřejné parky, ve kterých byly vysazovány aleje a vytvářeny promenády. Vznikaly tak nové lázeňské parky, které svou kompozicí přesahovaly samotné lázeňské město. Součástí lázeňských kompozic se staly vycházkové cesty, které propojovaly altány, vyhlídky, léčivé prameny, pomníky významných osobností, přírodní zajímavosti i přímé široké kolonády tvořené geometrickými záhony a lavičkami. Prostředí lázní bylo určeno pro bujarý společenský život a regeneraci těla i duše. Parkové úpravy ve městech byly podporovány i různými spolky a šířily se i do nejbližšího okolí. Soustředily se na údolí řek, potoků i blízké kopce, které se zpřístupnily promenádami s altány, pavilony a výletními restauracemi (Kulišťáková et al., 2011; Veličkovi, 2013).

Baroko krajinu ovládalo a podřizovalo ji své kompozici, ale romantismus podřizoval kompozici krajině. Romantismus neoslavoval ego člověka, ale ctil krásu samotné krajiny, která se stávala přímou součástí kompozice. Časem se tvorba anglického parku vyčerpala a postupně se vracela ke geometrizaci a formálním tvarům, ornamentům, květinovým záhonům a kvetoucím keřům. Nakonec se stal oblíbeným smíšený styl. Romantismus přinesl nový nepravidelný typ alejí, které nejsou v mnoha případech za pravé aleje považovány, protože se jedná spíše o rozptýlenou liniiovou výsadbu. Krajinářská alej je snadnější na údržbu, ale obtížnější na přípravu ve fázi návrhu. Klasické aleje romantismem neztratily na významu. Zprvu se zdálo, že nejsou slučitelné s novým směrem, ale i přesto byly

využívány i když v přírodnějších variantách (Kulišťáková et al., 2011; Veličkovi, 2013).

3.4.4 20. STOLETÍ

Po první světové válce vznikl samostatný Československý stát. Rozvíjel se obchod i doprava. Bylo potřeba vybudovat nové železniční a silniční západovýchodní spojení. I v první polovině dvacátého století se vysazovaly aleje, převážně kvůli využití ovoce. Šlo o jedinou záměrně zakládanou vegetace mimo les a to i v následujících letech. Přišla první pozemková reforma, která měla za úkol rozdělit pozemky nad 150 ha zemědělské půdy nebo nad 250 ha veškeré půdy. Jejím cílem bylo vytvoření středně velkých až malých soběstačných hospodářství a vznik většího množství menších a středních zemědělských vrstev obyvatelstva. V zemědělství se začínala ve velkém množství využívat chemická hnojiva a tento problém vyvrcholil později ve druhé polovině 20. století. Pozemková reforma nebyla dokončena a teprve po druhé světové válce byla dokončena po vzoru Sovětského svazu. Po válce byly vysídleny pohraniční oblasti a byl zabaven veškerý majetek včetně zemědělské půdy deportovaným Němcům a kolaborantům. Probíhala revize první pozemkové reformy a další rozdělování půdy. Byla upřednostňována nová jednotná zemědělská družstva, která byla spojena s likvidací soukromého vlastnictví a prosazováním kolektivního hospodaření. Komunistický režim měl i negativní vliv na naše prostředí. Péče o krajinu byla zajišťována centrálním hospodářstvím. Specifické vlastnosti jednotlivých míst byly utlumeny. Na dlouhé roky zaniklo v krajině soukromé vlastnictví (Veličkovi, 2013; Semotanová, 2014).

Spolu se znárodněním docházelo k odosobnění člověka od krajiny. Byly přerušeny majetkové a s tím i citové vazby k vlastním pozemkům. Půda patřila všem a tedy nikomu. Krajina byla lidmi opuštěna a z milovaného domova se stal prostor pro velkovýrobní technologie. Spousta zemědělských družstev se zřizovala nad vesnicemi a jímky mnohdy nesplňovaly hygienické limity, byla tak znečištěna spodní voda a studny ve vsích. Byly rozorány meze a remízky, zatrubněny nebo kanalizovány potoky, vysušeny mokřady a zrušeny polní cesty s doprovodnou vegetací (remízy, aleje, stromořadí). Byly tak zlikvidovány a následně zapomenuty hranice soukromého vlastnictví a vytvořeny snadněji obhospodařovatelné velké plochy, ale současně monotónní, nedostupná a málo členitá krajina s monokulturami

a nedostatkem stabilních ekosystémů. Snížením rozlohy zatravněné půdy ve prospěch orné půdy a pěstováním širokořádkových plodin na svazích se až desetinásobně zvýšila vodní a větrná eroze. V souvislosti s melioracemi se napřimovaly a technicky upravovaly potoky a horní toky řek. Tím se narušily odtokové poměry na horních tocích potoků a řek, které vedly k podstatným změnám povodňových režimů v nivách. Těžba nerostných surovin se projevila zejména v krajině severních Čech a severní Moravy, kde vznikaly haldy, odvaly a výsypky. Stodoly, chlévy a kůlny již nebyly potřeba a byly zbourány nebo přeměněny na sklady, dílny nebo garáže. Novostavby neměly tradiční venkovský ráz. Spolu se scelováním polí v krajině zanikaly kapličky, křížky, boží muka a také stromy, které byly jejich součástí. Mizely také aleje zejména u polních cest, ale ve svobodné Evropě se rušily převážně podél komunikací kvůli rostoucí ekonomice a automobilovému průmyslu. Komunistický režim nám neúmyslně zanechal alespoň podél silnic cennou část kulturního dědictví, a my s ním nedokážeme naložit. Měl za následek i devastaci kulturních a přírodních hodnot, ale na druhé straně i vznik chráněných krajinných oblastí a památkových rezervací (Lokoč et al., 2010; Veličkovi, 2013).

Po pádu režimu probíhaly restituce půdy. Jen málo vlastníků se vrátilo k hospodaření a půda byla pronajata nebo prodána. Zdegenerovaný vztah k půdě nešlo napravit. Následovaly pozemkové úpravy, které probíhají dodnes. Z důvodu přerušené kontinuity a jiného životního stylu nebyly mnohdy staronoví vlastníci schopni o vrácené pozemky pečovat. Náš vztah k alejím a stromořadím se postupně vytrácel současně s tím, jak se vytrácel náš vztah k prostředí. Krajinou se v důsledku rozorávání cest nedalo volně pohybovat. Dvacáté století s sebou přineslo mnoho změn, kterými se naše krajina neobvyklou rychlostí proměnila. Na rozdíl od barokní revoluce převážně v negativním slova smyslu. I přesto, že ochrana přírody měla stále větší význam, pro aleje se situace nelepšila, protože ochrana byla zaměřena zejména na zachování současných často nefunkčních alejí. Ke konci 20. století se objevovaly snahy o obnovu alejí podél starých úvozových cest nebo cyklostezek. V některých případech se na svá místa vracely staré ovocné odrůdy typické pro daný kraj. Aleje podél komunikací byly považovány za překážky silničního provozu a ekonomickou zátěž pro správce komunikací. I přes těžké zkoušky, které přineslo naší krajině 20. století, kdy byla poničena a byly zpřetrhány lidské vazby na ni, zůstává její silný základ zřejmý dodnes a nemohl být necitlivými zásahy jednoho století nadobro

zničen. V kontextu dalších událostí v naší zemi však bylo 20. století k alejím a stromořadím ve své lhostejnosti poměrně shovívavé a ve 21. století jako bychom chtěli toto nedopatření napravit postupnou a trvalou likvidací fenoménu silničních alejí a stromořadí (Veličkovi, 2013).

3.4.5 SOUČASNOST

Mezi současné krajinné kompozice patří golfová hřiště, která se ve většině případů nachází ve volné krajině a podstatně tak ovlivňují její ráz. Na golfových hřištích hrají stromy nezastupitelnou roli. Plní zde funkci klimatickou, hygienickou a estetickou, jsou významnými orientačními body a pro hru samotnou mají význam jakési „překážky“. Jsou spojeny s různými symboly, legendami, klubovými anekdotami a dalšími událostmi souvisícími s historií každého hřiště a některé z nich nesou jména slavných osobností, které pod nimi odpočívaly (Pečenka, 2008; Novák, 2010; Kulišťáková et al., 2011).

V dějinách golfu však neměly stromy vždy pozitivní význam. Na počátku byly dokonce považovány za zbytečné části hřiště. Golf vznikl na písčiny a travnatých plochách blízko u moře, kde žádné stromy nerostly. Původní golfová hřiště na pobřeží Britských ostrovů měla vlnitý terén, byla doplněna písčnými dunami, vysokou trávou a maximálně malými keři. S rozšiřováním golfu do vnitrozemí se hřiště přizpůsobovala jinému prostředí, ve kterém většinou nebyl povrch tak vlnitý a stromy se zde přirozeně vyskytovaly a pohled na ně se začal měnit. Dnes jsou stromy důležitými součástmi golfových hřišť. Jsou považovány za zásadní krajinný, estetický i herní prvek a pracuje s ním většina světových i českých hřišť. Vždy je však potřeba vybírat vhodné druhy dřevin pro danou oblast. Hřiště bez stromů by byla vnímána až negativně (Pečenka, 2008; Halada, 2009; Novák, 2010).

V souvislosti s alejemi a stromořadími se v našem 21. století ptáme, k čemu jsou nám aleje dobré a jestli mají v naší nové době své místo. Aleje podél komunikací pro motorová vozidla (obr. č. 7) jsou dnes nejzachovalejší, protože v minulém století byly více šetřeny, než aleje v polích a lukách. Stromy se stávají překážkami silničního provozu a nebezpečím pro řidiče a začínají se kácet. Na jedné straně je prosazována jejich nepřiměřená ochrana a na druhé straně záměry bez dlouhodobější perspektivy, které jsou závislé pouze na finančních zdrojích. I přesto, že aleje již neslouží svému původnímu účelu – ochrana cestujících před nepříznivým počasím,

jsou na silnici určitým bezpečnostním prvkem. Řidič, který projíždí alejí, automaticky zpomalí, zpozorní. Chrání řidiče před oslněním protijedoucími vozidly

*Obr. č. 7: Jabloňová alej kolem silnice III. třídy na Novojičínsku
mezi obcemi Jeseník nad Odrou a Hůrka
(URL 7)*

a sluncem, před větrem, sněhem a deštěm. Chrání vozovku před podemláním vodní a větrnou erozí krajnic a svahů, zastíňuje ji, chrání před jejím přehřátím. Je dokázáno, že odstraněním alejí z okolí komunikací, se nic nevyřeší. Havárie nemusí být tak tragické, ale jejich počet zůstane stejný. Naopak, aleje působí jako regulátor rychlosti a po jejich odstranění se řidiči již nemají čeho bát a jezdí ještě rychleji. Pokud by aleje podél komunikací byly trvale odstraněny, zvýší se rychlost vozidel a tím se sníží bezpečnost. Krajina bude monotónní, což povede k větší neopatrnosti a rušení pozornosti řidičů. Ztratí se vodící prvek, zvláště při nepříznivém počasí jako například mlze nebo vysokém sněhu. Umožní se snadný průjezd těžkým rozměrným vozidlům. Kromě toho by člověk přišel o nedoceněný kulturní fenomén. U místních komunikací by se aleje a stromořadí měly posilovat. Pokud by bylo nezbytné rozšířit silnici na úkor stromů, měl by nastat automatický výkup pozemků k založení nové aleje, a pokud by tento způsob nebyl možný, pak i výjimečná možnost vyvlastnění ve veřejném zájmu. U extrémně vytižených komunikací by se měla navrhnout jiná možnost a alejí se vzdát (Arnika, 2010; Veličkovi, 2013).

Každá alej jednoho dne doslouží a poté by měla být obnovena. Nové výsadby alejí a stromořadí se provádějí velmi omezeně a obnova stávajících je pomalá a problematická. Mnohdy probíhá pouhá dosadba uhynulých jedinců. Pokud by se místo po odumřelém stromu nechalo prázdné, estetický účinek aleje zůstane stejný. V případě dosadby bude mít jedinec problém se zapojit do fungujícího celku a později až alej dožije, bude osamoceně stát v nové výsadbě. Další možností je obnova alejí po částech či naráz. U historických alejí by se dala využít varianta ponechání mementa původní aleje (jednoho nebo několika jedinců) a zbývající část aleje by mohla být obnovena kompletně. Výsadbu by měl navrhovat odborník, nejlépe krajinářský architekt (Arnika, 2010; Veličkovi, 2013).

Jediným řešením do budoucna by mohl být koncepční na roky promyšlený postup, ne rychlé řešení problémů. Aleje a stromořadí by měly být zmapovány i s jejich biologickými charakteristikami, kompozičním a historickým významem. Poté by měl být vytvořen plán péče o aleje perspektivní, aleje na dožití a nové aleje. Tento systém péče by měl v budoucnu zajistit maximální udržitelnost vynaložených finančních prostředků. Vyhráno ale stále není. I když mohou být aleje chráněny zákonem jako památné stromořadí, počet takových alejí je vyšší, než kolik jich je v této databázi zapsáno. Chybí finanční prostředky i odborníci a stále se kácí. Pozemky podél silnic jsou mnohdy v soukromém vlastnictví zemědělců a dalších majitelů, kteří o stromy zvláště nestojí, což komplikuje nové výsadby. Práce na ochraně a obnově alejí je tedy stále mnoho (Hrušková et al., 2012; Veličkovi, 2013).

4. CHARAKTERISTIKA ZÁJMOVÉHO ÚZEMÍ

Zájmovým územím se pro potřeby této diplomové práce rozumí správní obvod města Třebíč v rámci kompetencí vztahujících se k památným stromům, tj. území, na němž město Třebíč vykonává státní správu v ochraně přírody a krajiny jako pověřený obecní úřad.

Vybrané území se nachází v ČR, v kraji Vysočina, v okrese Třebíč. Je vymezeno sedmnácti městskými částmi Třebíče (Borovina, Budíkovice, Horka-Domky, Jejkov, Nové Dvory, Nové Město, Pocoucov, Podklášteří, Ptáčov, Račerovice, Řípov, Slavice, Sokolí, Stařečka, Týn, Vnitřní Město, Zámostí). Celková rozloha činí 5 760 ha (obr. č. 8).

Obr. č. 8: Vymezení zájmového území (červeně)
(URL 8)

4.1 PŘÍRODNÍ CHARAKTERISTIKA

Z pohledu geomorfologie patří studované území do provincie Česká Vysočina, subprovincie Česko-moravské a oblasti Českomoravské vrchoviny. Většina území patří ke geomorfologickému celku Jevišovická pahorkatina, která je zde tvořena podcelkem Jaroměřická kotlina, okrskem Třebíčská kotlina na většině území a na jihozápadě okrskem Stařečská pahorkatina. Severní část území je zastoupena geomorfologickým celkem Křižanovská vrchovina, podcelkem Brtnická vrchovina, na severu okrskem Čechtínská vrchovina a na severozápadě okrskem Zašovický hřbet (Hudcová, 2001; Hedbávný et al., 2003).

Nejvyšším bodem zájmového území je Strážná hora s kaplí sv. Jana Nepomuckého ve výšce 503 m n. m. Nejnižším bodem je Palečkův mlýn s nadmořskou výškou 392 m n. m. Celkové převýšení je tedy 111 m n. m.

Podle geologického členění patří zájmové území do oblasti Českého masívu, jednotky moldanubika. Na většině území se rozkládá třebíčský masív, který je tvořen durbachity. Jedná se o specifické vyvřelé horniny, které mají zvýšený obsah hořčíku, draslíku, uranu, rubidia, thoria a radioaktivního izotopu draslíku. Vlivem rozpadu uranu a thoria dochází ke vzniku radonu a k jeho úniku a to především v severní části města. Durbachyt je tvořen žulami, žulorulami, živci a křemeny. V západní části města se vyskytují pararuly prostoupené žulou (Hudcová, 2001; Hedbávný et al., 2003).

Podstatnou část území tvoří zastavěné plochy. Z půd se zde nejčastěji vyskytují hnědé půdy – kambizemě a v menší míře hnědozemě a půdy podzolové a pseudogleje. Největší část zájmového území je tvořena zemědělsky obhospodařovanými plochami, z toho největší část zaujímá orná půda a méně i louky a pastviny. Jsou zde zastoupeny i jehličnaté lesy a v menší míře i lesy listnaté. V centrální části se vyskytuje souvislá zástavba, průmyslové a obchodní areály (Culek et al., 1996; Hedbávný et al., 2003)

Celé zájmové území patří do mírně teplé klimatické oblasti MT11, která je charakterizována teplým a suchým dlouhým létem, krátkým mírně teplým jarem a podzimem a krátkou velmi suchou a mírně teplou zimou s krátkým trváním sněhové pokrývky. Nejméně srážek spadne koncem zimy a počátkem jara, nejvíce srážek v červenci (Culek et al., 1996; Hedbávný et al., 2003).

Podle biogeografického členění patří zájmové území do provincie středoevropských listnatých lesů, podprovincie hercynské a regionu Jevišovického.

Z pohledu fyto geografie patří zájmové území do oblasti mezofytika, podoblasti Českomoravského mezofytika. Největší část území spadá do okresu Moravské podhůří Vysočiny a severní část území do okresu Českomoravské vrchoviny. Vegetace přísluší vegetačnímu stupni bukovému. Potenciální přirozené vegetaci odpovídají převážně bikové nebo jedlové doubravy na severu zájmového území a na jihu černýšové dubohabřiny doplněné bučinami s kyčelicí devítilistou. Vzhledem ke značnému ovlivnění území lidskou činností jsou přirozené porosty zachovány ojediněle. Současné vegetaci odpovídají acidofilní doubravy a dubo-habrové háje převážně na severu zájmového území, na jihu květnatné bučiny a v menší míře i luhy s olšinami (Culek et al., 1996; Hudcová 2001).

Zájmové území patří mezi nejméně zavodněné oblasti České republiky. Protéká jím řeka Jihlava, která tvoří přirozenou osu města. Má řadu krátkých nepřilíš vodnatých přítoků. Jejím nejvýznamnějším levostranným přítokem je Klapovský potok. Nevyskytují se zde žádné přírodní vodní plochy, ale je zde mnoho rybníků a dalších vodních nádrží. V zastavěné části území se nachází rybník Zámíš a Kuchyňka, který je napájen Týnským potokem. Vodní nádrž Lubí o ploše 4,5 ha byla vybudována jako zásobárna pitné vody. Na východě území se nachází Starý rybník, Nový rybník a rybník Židloch a Výčapský rybník (Hudcová, 2001).

V severovýchodní části území se rozkládá přírodní památka Ptáčovské rybníky. Důvodem ochrany jsou litorální společenstva s mokřadními biotopy, výskyt vzácných a ohrožených druhů rostlin a živočichů. Nedaleko je i přírodní památka Ptáčovský kopeček, která je chráněna z důvodu výskytu populace koniklece velkokvětého a která je zároveň evropsky významnou lokalitou soustavy Natura 2000. Na severu se nachází přírodní památka Syenitové skály. Předmětem ochrany je ukázka rozpadu syenitu (ÚSOP, 2014)

4.2 KULTURNÍ A HISTORICKÁ CHARAKTERISTIKA

První významnou událostí, která předznamenala vznik pozdějšího města, bylo založení benediktinského kláštera knížaty rodu Přemyslovců, Oldřichem Brněnským a Litoldem Znojenským, mezi lety 1101 až 1104. Lokalita byla lákavá pro cizí kupce a obchodníky a zanedlouho vyrostla na levém břehu řeky Jihlavy první tržní osada (dnešní Žerotínovo náměstí v Podklášteří), která se později přesunula na břeh pravý (dnešní Jejkov, Karlovo náměstí, Komenského náměstí, Stařečka). V druhé

polovině 13. století vznikl na Karlově náměstí farní kostel sv. Martina. V první polovině 14. století markrabě Karel (pozdější král a císař Karel IV.) udělil Třebíči znojemské městské právo a současně i povolení ohradit město hradbami. Dále vzrostlo židovské osídlení ve východní části Podklášteří (Hudcová, 2001; Květ, 2003; Kuča, 2008).

V roce 1410 bylo vypáleno Podklášteří vojskem markraběte Prokopa. V období husitských válek bylo město obsazeno husity, ale z těchto válek vyšlo spíše posíleno a poté získalo několik důležitých privilegií (vaření piva, mílové právo). V druhé polovině 15. století se město stalo obětí česko-uherských válek. Velká část města byla zničena a klášter byl vypálen. Šlo o nejhorší zkázu v dějinách města, které se ztěžka probíralo k novému životu. Do konce 15. století byla zničená Třebíč obnovena a nadále se rozvíjela jako důležité obchodní a řemeslnické centrum západní Moravy (Hudcová, 2001; Kuča, 2008).

V 16. století město prožívalo období mimořádného rozkvětu, který se projevil honosnými renesančními přestavbami městských staveb a měšťanských domů. Klášter byl přestavěn na renesanční zámek a rozšířen. Renesančně byla přestavěna i městská věž u kostela sv. Martina a radnice na náměstí. Dodnes se dochovaly vzácné renesanční domy Malovaný a Černý (Kuča, 2008).

Období třicetileté války přečkalo město bez větších pohrom. V letech 1644 – 1645 byla na Strážné hoře postavena kaple Povýšení sv. Kříže (dnes kaple sv. Jana Nepomuckého). Vznikla také Přední a Zadní synagoga (Hudcová, 2001; Kuča, 2008).

V první polovině 18. století uškodila Třebíči stavba nové císařské silnice z Prahy do Vídně, která vedla přes Želetavu a Moravské Budějovice. Od roku 1752 se budovala nová silnice z Brna přes Náměšť nad Oslavou a Třebíč do Jihlavy, ale v 80. letech byla pozměněna novou přímou trasou přes Brno, Velkou Bíteš, Velké Meziříčí a Jihlavu. V roce 1759 byl levý i pravý břeh města zasažen požárem. Teprve při obnovování škod po požáru se v architektuře začaly projevovat barokní prvky (Hudcová, 2001; Kuča, 2008).

V roce 1822 bylo město zasaženo druhým nejhorším požárem v jeho historii. Byly strženy štíty vyhořelých domů a ty byly zastřešeny sedlovými střechami s okapovou orientací. Malebnost renesančního města vzala takřka za své. O osm let později postihla město povodeň, která strhla všechny mosty. V roce 1847 ve městě opět hořelo. Od poloviny 19. století bylo nejvýznamnějším průmyslovým odvětvím

ve městě koželužství. Další velký požár přišel v roce 1873, kdy zanikla další část renesančních a barokních detailů. V roce 1886 byl zahájen provoz železniční trati, která byla prodloužena z Brna přes Třebíč do Okříšek. O rok později bylo postaveno gymnázium. Byly zakládány parky – Máchovy sady, park v Polance za Stařečkou a park západně za klášterem v Podklášteří (Hudcová, 2001; Kuča, 2008).

Na počátku 20. století vznikla i budova obchodní akademie a později i secesní kostel Českobratrské církve evangelické. Výrazně se zmenšil i dosavadní nepoměr mezi přírůstkem domů a obyvatel. V letech 1900 – 1909 byla vybudována městská nemocnice, která se stala novým prvkem městského panoramatu. Ve 20. a 30. letech byla vybudována lávka za poštou v Jejkově, Smetanův most a Masarykův most do Podklášteří. Do výstavby města zasáhly i zlínské Baťovy závody a v letech 1932 – 1936 vznikla čtvrť 122 baťovských cihlových rodinných domků. Od 60. let 20. století docházelo k výstavbě panelových sídlišť, která později vytvořila nový horizont městské krajiny. Ke konci 80. let byla dokončena čistírna odpadních vod východně za městem a začala plynofikace města. V letech 1983 byl vybudován průtah, který zvýšil dopravní zatížení jižní centrální části města a byl příčinou rozsáhlých demolic. Byla zničena jižní strana historicky cenné Stařečky a zástavba při jihozápadním hradebním okruhu. Na vzniklé ploše vyrostlo Komenského náměstí s naddimenzovanými novostavbami obchodní vybavenosti včetně budovy divadla a okresního výboru KSČ (dnes Fórum). V západní části vzniklo autobusové nádraží. Negativním zásahům se nevyhnulo ani historické jádro města a po roce 1990 byly postaveny cizorodé novostavby České spořitelny a Komerční banky v jeho jižní části (Kuča, 2008).

I přes negativní zásahy si historické jádro Třebíče zachovalo mimořádnou památkovou hodnotu a v roce 1990 se stalo městskou památkovou zónou. Památková zóna zahrnuje území vnitřního historického města, oblast Podklášteří a Zámostí. Jejím centrem je Karlovo náměstí o rozloze 22 000 m², které se tak řadí mezi třetí největší náměstí v ČR. Je lemováno měšťanskými domy s goticko-renesančními jádry a uprostřed se nachází sousoší Cyrila a Metoděje. Za zmínku stojí Malovaný a Černý dům, které jsou zdobeny sgrafitovými malbami. Nedaleko náměstí se nachází kostel Sv. Martina s městskou věží, která se může pyšnit největšími hodinami na evropském kontinentu (průměr ciferníku je 5,5 m). Židovská čtvrť představuje jednu z nejzachovalejších židovských čtvrtí v Evropě. Osu tvoří dvě hlavní podélné ulice, na které navazují asi čtrnáct příčných úzkých uliček. Domy zde

jsou převážně dvoupodlažní kvůli častým povodním. Obzvláště ceněná je Přední a Zadní synagoga. Součástí památkové zóny je národní kulturní památka Bazilika sv. Prokopa, která se řadí mezi nejceněnější architektonické památky města. Je unikátní především ukázkou stavby vzniklé v období přechodu románského a gotického slohu v měřítku střední Evropy. Mimo území památkové zóny se nachází národní kulturní památka židovský hřbitov. Na ploše hřbitova je asi 11 000 hrobů a 3 000 náhrobků. Nejstarší z nich pochází z roku 1625. V roce 1903 zde byla vybudována obřadní síň, která je unikátní především dochovanou výzdobou a vybavením interiéru. V roce 2003 byly Bazilika sv. Prokopa, židovská čtvrť (obr. č. 9) a židovský hřbitov zapsány na Seznam světového kulturního dědictví UNESCO (Hudcová, 2001; Kuča, 2008; Pospíchalová, 2008).

*Obr. č. 9: Bazilika sv. Prokopa (v pozadí) a židovská čtvrť
(URL 9)*

5. METODIKA

V první fázi vlastního výzkumu byla shromažďována dostupná existující data o památných a významných stromech. K zajištění těchto dat byl použit ústřední seznam ochrany přírody, kde byla pozornost zaměřena na položku památné stromy. Z tohoto seznamu byly do podkladů zahrnuty evidenční listy památných stromů, vyhlášovací dokumenty a informace o prováděné péči o tyto stromy. Dalším podkladem byly archivní materiály (ONV Třebíč 1974, 1975, 1982, 1983, MěÚ Třebíč 2004) a studie příslušného orgánu ochrany přírody (odboru životního prostředí) v Třebíči. Dalším zdrojem byly literární prameny, kde byla pozornost soustředěna na informace o památných a významných stromech v zájmovém území. Převážně byly hledány historické údaje a souvislosti s pověstmi a legendami. Jako zdroj posloužily v některých případech i historické fotografie, na základě kterých lze odhadovat stáří stromů. Všechny shromážděné informace byly pečlivě prozkoumány a byly z nich vybrány informace týkající se řešeného území. Poté byla dostupná data roztríděna na informace o stromech památných a na informace o stromech významných. Před zahájením terénních průzkumů byla zajištěna potřebná mapová data, zejména ortofotomapy a mapy památných stromů. Pro zajištění ortofotomap byl použit webový portál mapy.cz a webový portál googlemaps.cz, pro mapy památných stromů byla využita mapová aplikace MapoMat Agentury ochrany přírody a krajiny ČR.

Vlastní terénní průzkum probíhal od jara do podzimu roku 2014 a byl prováděn ve dvou krocích. Prvním z nich byl průzkum památných stromů, které byly nalezeny na základě použitých mapových podkladů. Druhým krokem byl průzkum významných stromů, které byly nalezeny na základě dostupných informací a konzultací na Městském úřadu v Třebíči. V některých případech bylo nalezení jak památných tak významných stromů obtížnější a časově náročnější, jelikož se nacházely v těžko přístupných místech. U každého památného i významného stromu byla pořízena fotodokumentace, pro kterou byl používán fotoaparát Nikon Coolpix P340. Každý strom byl pečlivě prohlédnut. Důraz byl kladen na jeho habitus, vzrůst, vzhled, charakter výskytu (solitér, skupina stromů), počet jedinců, umístění stromu a jeho uplatnění a vliv na okolní krajinu jak v zastavěném území, tak v otevřené krajině (dominanta, orientační bod), možné ohrožení stromu (faktory, které by mohly mít negativní vliv na samotný strom), defekty (odumírání větví, dutiny), přístupnost

stromu, popřípadě další charakteristiky a dojmy (přítomnost cedule s označením památného stromu). Přímou v terénu byly pořízeny poznámky o zjištěných údajích.

Na základě zjištěných informací a terénního průzkumu byl následně tvořen samotný katalog památných a významných stromů v zájmovém území. Pro vyhlášené památné stromy byl použit formát papíru A3 a pro nalezené významné stromy byl použit formát papíru A4. Zjištěné údaje o jednotlivých stromech byly doplněny do evidenčních listů a každému objektu bylo přiděleno katalogové číslo. Pro lepší orientaci byly památné stromy označeny písmenem „P“ a významné stromy písmenem „V“ s příslušnými katalogovými čísly podle jejich názvu. Do katalogu památných stromů byly zahrnuty informace o základních údajích (katalogové číslo, název, druh dřeviny, charakter výskytu (jednotlivý strom nebo skupina stromů), počet jedinců, kategorie (dospělec, veterán), zdravotní stav, datum vyhlášení, důvod ochrany, kdo strom vyhlásil, ochranné pásmo), lokalizaci (kraj, okres, obec, katastrální území, čísla parcel, nadmořská výška, souřadnice GPS, souřadnice S-JTSK), charakteristice (obvod kmene, šířka koruny, výška, výška koruny, stáří, pověsti a legendy), významu v krajině (upřesnění a popis místa, kde se strom nachází, další postřehy a zajímavosti, například přístupnost stromu, zjištěné defekty, možné ohrožení stromu – např. blízkost silnice, dříve prováděné ošetření stromu, zda se na strom nevztahuje i jiný důvod ochrany). Do katalogu významných stromů byly zahrnuty informace o základních údajích (katalogové číslo, název, druh dřeviny, charakter výskytu (jednotlivý strom nebo skupina stromů), počet jedinců), lokalizaci (kraj, okres, obec, katastrální území, čísla parcel, nadmořská výška, souřadnice GPS), charakteristice (obvod kmene, šířka koruny, výška, stáří, pověsti a legendy), významu v krajině (upřesnění a popis místa, kde se strom nachází, další postřehy a zajímavosti, například přístupnost stromu, zjištěné defekty, možné ohrožení stromu – např. blízkost silnice, dříve prováděné ošetření stromu) a návrhu ochrany. Všechny tyto údaje byly zpracovány do přehledných tabulek. K těmto tabulkám byly následně přidány ortofotomapy, ve kterých byly jednotlivé památné a významné stromy vyznačeny červeným kolečkem. Zákresy stromů do map byly provedeny v mapě s měřítkem 1:200. Pro tyto mapy byl použit webový portál mapy.cz. Poté byly tabulky doplněny vlastními fotografiemi, které byly pořízeny při terénním průzkumu, popřípadě historickými fotografiemi. Katalog byl také doplněn o nadpisy s názvem památných nebo významných stromů.

V katalogu významných stromů bylo určeno, které stromy budou navrženy k prohlášení za památné a které budou řazeny mezi stromy významné. Při rozhodování o doporučení k vyhlášení za památný strom bylo použito platné metodiky AOPK ČR. Byla posuzována velikost a předpokládaný věk, estetické a krajinné hledisko, zda se jedná o neobvyklý či nepůvodní druh, souvislosti s historickými událostmi nebo pověstmi či legendami, ekologické hledisko a možné ohrožení stromu a tedy důvod chránit. Důvody, pro které byl strom navržen k prohlášení za památný, byly u každého z nich popsány, přičemž se jedná o důvody ochrany, které jsou používány AOPK ČR v ústředním seznamu ochrany přírody (autochtonní druh, významný biologicky (z více hledisek), dendrologicky cenný taxon, doupný strom, významný ekologicky, esteticky zajímavý strom, ochrana genofundu, ochrana významných druhů hmyzu, významný pro hnízdění ptáků, hraniční strom, historicky důležitý strom, chráněný druh, krajinná dominant, ohrožený druh, součást kulturní památky, strom s pověstí, rodový strom, významné torzo stromu, významný habitus, významný stářím, významný krajinný prvek, významný vzrůstem, významný zoologicky, jiný důvod ochrany). Při výběru významných stromů, které byly zařazeny do katalogu, byl uplatněn i subjektivní dojem z konkrétního stromu. Významným stromem se rozumí jedinci významní svým vzrůstem, velikostí, věkem, orientační body nebo dominanty krajiny, neobvyklého či nepůvodního druhu, spojení s historickou událostí, vysazení významnou osobností nebo související s pověstmi a legendami, významní pro vývoj jiných druhů, turistické cíle a skupiny stromů u drobné sakrální architektury, kteří prozatím nedosahují parametrů stromů památných. Struktura katalogu významných stromů byla téměř totožná s katalogem památných stromů, ale jeho forma se odvíjela od dostupných shromážděných informací a vlastního pozorování. Je evidentní, že informace o stromech významných nebyly k dispozici v takovém rozsahu jako informace o stromech památných.

6. SOUČASNÝ STAV ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY V ZÁJMOVÉM ÚZEMÍ

Údaje o památných stromech v zájmovém území jsou evidovány zejména v ústředním seznamu ochrany přírody (ÚSOP), studiích a archivních zdrojích příslušného orgánu ochrany přírody (vyhlášky ONV Třebíč, vyhlášky MěÚ Třebíč). Literární prameny, které se týkají této problematiky konkrétně v zájmovém území, jsou omezené.

Seznamy významných stromů v zájmovém území příslušného orgánu ochrany přírody evidovány nejsou. Informace o těchto stromech byly v minulosti (rok 2011) publikovány pouze v místních novinách (Třebíčský zpravodaj) a jsou dostupné na turistickém portálu města Třebíč.

a) Vyhlásování stromů chráněných státem

Podle zákona č. 40/1956 Sb., o státní ochraně přírody a vyhlášek Okresního národního výboru Třebíč byly památné stromy vyhlášovány jako „stromy chráněné státem“. V zájmovém území bylo vyhlášeno 11 objektů stromů chráněných státem (tab. č. 1).

Rok vyhlášení	Vyhlásil	Název objektu	Typ objektu
1974	ONV Třebíč	Třešeň u Hošťanky	jednotlivý strom
1975	ONV Třebíč	Dub v dubínách	jednotlivý strom
		Smrk u Budíkovíc	jednotlivý strom
		Valíčkův dub	jednotlivý strom
1982	ONV Třebíč	Borovice u Račerovic	jednotlivý strom
		Dub u Ptáčova	jednotlivý strom
		Skupina šesti dubů	skupina stromů
		Skupina tří dubů	skupina stromů
		Stromořadí u Bažantnice	skupina stromů
		Vrba u Sokolí	jednotlivý strom
1983	ONV Třebíč	4 duby v Bažantnici	skupina stromů

Tab. č. 1: Stromy chráněné státem v zájmovém území podle vyhlášek ONV Třebíč (Městský úřad Třebíč – Archiv města Třebíč – vyhlášky ONV Třebíč 1974, 1975, 1982, 1983)

b) Vyhlášení památných stromů

Podle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny a vyhlášek Městského úřadu v Třebíči (odboru životního prostředí) byly v roce 2004 v zájmovém území vyhlášeny dva památné stromy (tab. č. 2).

Rok vyhlášení	Vyhlásil	Název objektu	Typ objektu
2004	MěÚ Třebíč	Jinan dvoulaločný u gymnázia	jednotlivý strom
		Lípa na farní zahradě	jednotlivý strom

Tab. č. 2: Vyhlášené památné stromy v zájmovém území podle vyhlášek MěÚ Třebíč (Městský úřad Třebíč – Archiv města Třebíč – vyhlášky MěÚ Třebíč 2004)

c) Inventarizace památných stromů a stromořadí na okrese Třebíč

V roce 1997 byla vydána publikace Inventarizace památných stromů a stromořadí na okrese Třebíč (Kolařík J., 1997). Tento dokument byl vyhotoven na objednávku Okresního úřadu Třebíč (referátu životního prostředí). Byly zde uvedeny všechny vyhlášené památné stromy a stromořadí na území bývalého okresu Třebíč z hlediska popisných údajů, zhodnocení jejich stavu a návrhu jejich údržby. Ze zájmového území zde bylo popsáno 10 objektů památných stromů (tab. č. 3).

Č.	Název objektu	Typ objektu
1	4 duby v Bažantnici	skupina stromů
2	Borovice u Račerovic	jednotlivý strom
3	Dub v dubinách	jednotlivý strom
4	Smrk u Budíkovice	jednotlivý strom
5	Skupina šesti dubů	skupina stromů
6	Skupina tří dubů	skupina stromů
7	Stromořadí u Bažantnice	skupina stromů
8	Třešeň u Hošťanky	jednotlivý strom
9	Valíčkův dub	jednotlivý strom
10	Vrba u Sokolí	jednotlivý strom

Tab. č. 3: Stromy evidované v Inventarizaci památných stromů a stromořadí na okrese Třebíč v zájmovém území (Městský úřad Třebíč – Archiv města Třebíč – Kolařík J., 1997)

d) Projekt péče o památné stromy ve městě Třebíč a okolí

V roce 2001 vznikl Projekt péče o památné stromy ve městě Třebíč a okolí (Kolařík J., 2001), který byl taktéž vypracován na žádost města Třebíč v rámci inventarizace ploch veřejně přístupné zeleně. Tento dokument zahrnoval 12 objektů, které se nachází v zájmovém území (tab. č. 4).

Č.	Název objektu	Typ objektu
1	4 duby v Bažantnici	skupina stromů
2	Borovice u Račerovic	jednotlivý strom
3	Dub u Ptáčova	jednotlivý strom
4	Dub v dubínách	jednotlivý strom
5	Jinan u gymnázia	jednotlivý strom
6	Lípa na farní zahradě	jednotlivý strom
7	Skupina šesti dubů	skupina stromů
8	Skupina tří dubů	skupina stromů
9	Smrk u Budíkovíc	jednotlivý strom
10	Třešeň u Hošťanky	jednotlivý strom
11	Valíčkův dub	jednotlivý strom
12	Vrba u Sokolí	jednotlivý strom

*Tab. č. 4: Stromy evidované v Projektu péče o památné stromy
ve městě Třebíč a okolí v zájmovém území
(Městský úřad Třebíč – Archiv města Třebíč – Kolařík J., 2001)*

e) Rušení ochrany památných stromů

V roce 2013 byla zrušena ochrana památného stromu Vrba u Sokolí z důvodu špatného zdravotního stavu a ohrožení účastníků silničního provozu na zdraví a majetku. Strom byl pokácen. V roce 2014 byla zrušena ochrana památného stromu Borovice u Račerovic z důvodu rozpadu stromu a jednoho odumřelého kmene. Strom byl ponechán na dožití (na místě bylo ponecháno torzo stromu).

f) Ústřední seznam ochrany přírody

V ústředním seznamu ochrany přírody je v současné době evidováno 12 objektů památných stromů v zájmovém území, z nichž dva objekty jsou již zrušeny (tab. č. 5), (ÚSOP, 2014).

V roce 1982 bylo ONV Třebíč vyhlášeno Stromořadí u Bažantnice, které v ústředním seznamu ochrany přírody není evidováno.

Kód	Kategorie	Název
100703	skupina stromů	4 duby v Bažantnici
100718	jednotlivý strom	Borovice u Račerovic
100720	jednotlivý strom	Dub u Ptáčova
100704	jednotlivý strom	Dub v Dubínách
105647	jednotlivý strom	Jinan dvouláložný u gymnázia
105648	jednotlivý strom	Lípa na farní zahradě
100723	skupina stromů	Skupina šesti dubů
100722	skupina stromů	Skupina tří dubů
100781	jednotlivý strom	Smrk u Budíkovíc
100711	jednotlivý strom	Třešeň u Hošťanky
100778	jednotlivý strom	Valíčkův dub
105652	jednotlivý strom	Vrba u Sokolí

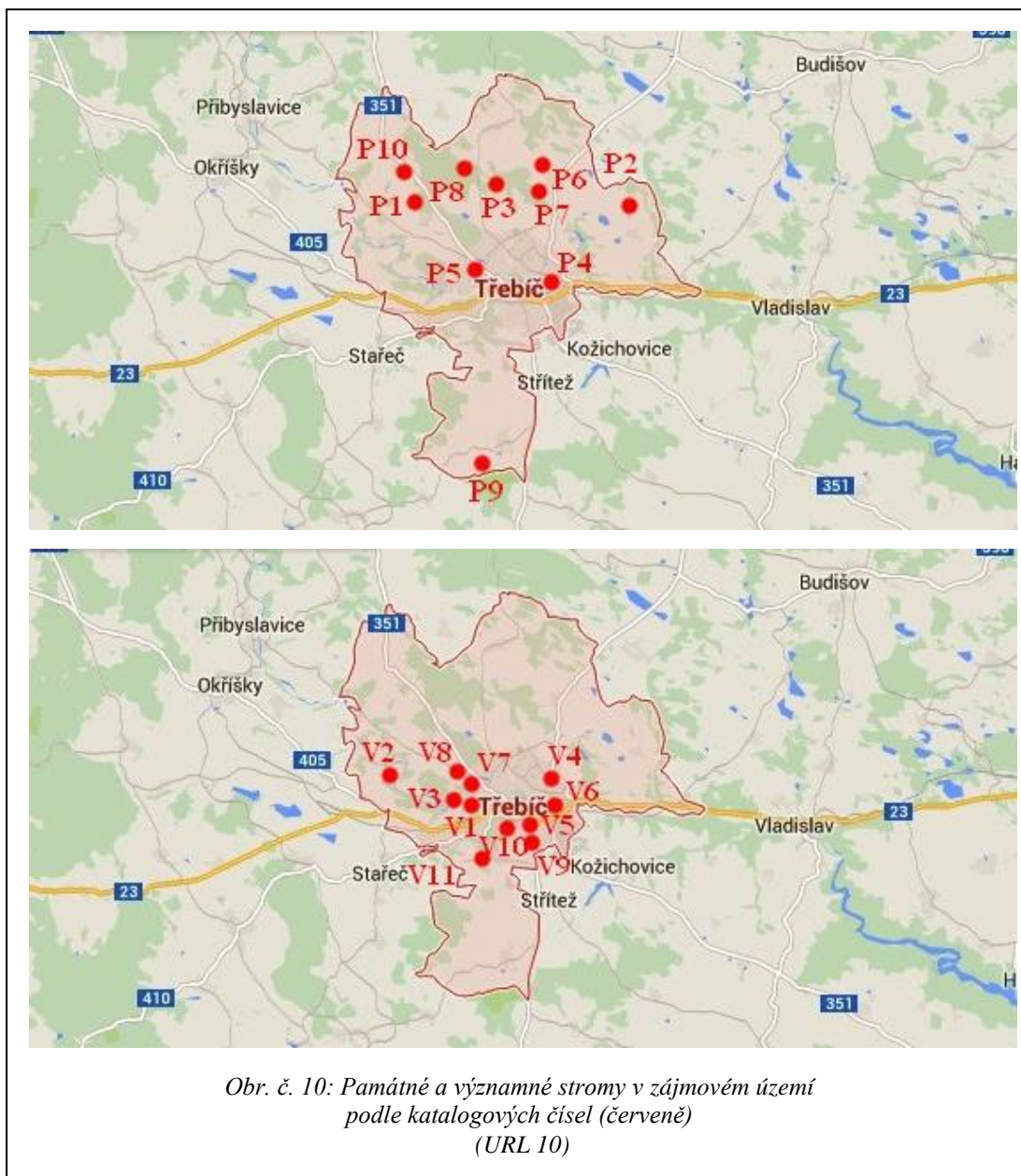
*Tab. č. 5: Evidované památné stromy ÚSOP v zájmovém území
(zrušené objekty jsou vyznačeny šedou barvou)
(ÚSOP, 2014)*

7. VÝSLEDKY

Nalezeným památným a významným stromům v zájmovém území byla přiřazena katalogová čísla (tab. č. 6, obr. č. 10).

Katalogové číslo	Název
Památné stromy	
P1	4 duby v Bažantnici
P2	Dub u Ptáčova
P3	Dub v dubinách
P4	Jinan dvoulaločný u Gymnázia
P5	Lípa na farní zahradě
P6	Skupina šesti dubů
P7	Skupina tří dubů
P8	Smrk u Budíkovíc
P9	Třešeň u Hošťanky
P10	Valíčkův dub
Významné stromy	
V1	Dvě lípy na ulici V. Nezvala
V2	Dub u Sokolí
V3	Jasan na Polance
V4	Jasan na ulici Branka
V5	Jasan na ulici Litołtova
V6	Javor na Masarykově náměstí
V7	Javor v zahradě u Baziliky sv. Prokopa
V8	Lípa na nádvoří Baziliky sv. Prokopa
V9	Lípa na ulici Hrotovická
V10	Lípa na ulici Smrtná
V11	Lípa u Kostelíčka

Tab. č. 6: Památné a významné stromy v zájmovém území podle katalogových čísel
(Čechová, 2015)

Obr. č. 10: Památné a významné stromy v zájmovém území podle katalogových čísel (červeně) (URL 10)

PAMÁTNÝ STROM 4 DUBY V BAŽANTNICI

Základní údaje			
Katalogové číslo:	P1	Název:	4 duby v Bažantnici
Druh dřeviny:	dub letní (<i>Quercus robur</i>)	Charakter výskytu:	skupina stromů
Počet jedinců:	4	Kategorie:	dospělec
Zdravotní stav:	nezjištěno	Datum vyhlášení:	20.10.1983
Důvod ochrany:	významný vzrůstem		
Vyhlásil:	Okresní národní výbor Třebíč		
Ochranné pásmo:	ze zákona		
Lokalizace			
Kraj:	Vysočina	Okres:	Třebíč
Obec:	Třebíč	Katastrální území:	Týn u Třebíče
Číslo parcely:	373/1	Nadmořská výška:	476 m
Souřadnice GPS:	49°14'18,888" s. š. 15°50'41,062" v. d.		
Souřadnice S-JTSK:	x: 1149694 y: 652865,7		
Charakteristika			
Obvod kmene:	390 cm	Šířka koruny:	nezjištěno
Výška:	21 m	Výška koruny:	nezjištěno
Stáří:	190 let	Pověsti a legendy:	nezjištěno
Význam v krajině			
<p>Dle podkladů od roku 1997 zůstal zachován pouze jediný dub, ostatní tři nebyly nenalezeny. Strom se nachází ve volné krajině, u Račerovického rybníka, v lesním porostu Bažantnice. Netvoří nijak výraznou dominantu, jelikož je zastiňován okolním porostem. Dub je snadno dostupný, ale pouze pro pěší, protože okolo vede naučná stezka. U stromu se nenachází cedule s označením památného stromu a je tedy obtížněji nalezitelný. V kmeni je dutina.</p>			
Prameny: ÚSOP, visitrebic.cz			

Foto č. 1: 4 duby v Bažantnici (Čechová, 2014)

Obr. č. 1: 4 duby v Bažantnici - poloha v krajině (červeně)
(www.mapy.cz)

PAMÁTNÝ STROM DUB U PTÁČOVA

Základní údaje			
Katalogové číslo:	P2	Název:	Dub u Ptáčova
Druh dřeviny:	dub letní (<i>Quercus robur</i>)	Charakter výskytu:	jednotlivý strom
Počet jedinců:	1	Kategorie:	dospělec
Zdravotní stav:	dobrý	Datum vyhlášení:	28.10.1982
Důvod ochrany:	krajinná dominanta, významný vzrůstem		
Vyhlásil:	Okresní národní výbor Třebíč		
Ochranné pásmo:	ze zákona		
Lokalizace			
Kraj:	Vysočina	Okres:	Třebíč
Obec:	Třebíč	Katastrální území:	Ptáčov
Číslo parcely:	223	Nadmořská výška:	448 m
Souřadnice GPS:	49°14'16,979" s. š. 15°55'39,121" v. d.		
Souřadnice S-JTSK:	x:1150457,85 y: 646885,29		
Charakteristika			
Obvod kmene:	245 cm	Šířka koruny:	20 m
Výška:	20 m	Výška koruny:	16 m
Stáří:	200 let	Pověsti a legendy:	nezjištěno
Význam v krajině			
<p>Výrazný solitér se nachází v otevřené krajině, asi 1 km severně od obce Ptáčov. Roste u polní cesty na mezi u okraje pole nedaleko lesního porostu a tvoří výraznou dominantu v krajině. Vzhledem ke své poloze není v růstu nijak omezován a kromě rizika poškození při obhospodařování přilehlého pole mu žádné nebezpečí nehrozí. Dub je snadno dostupný, jelikož k němu vede polní cesta přímo z obce Ptáčov.</p>			
Prameny: ÚSOP, visitrebic.cz			

Foto č. 2: Dub u Ptáčova (Čechová, 2014)

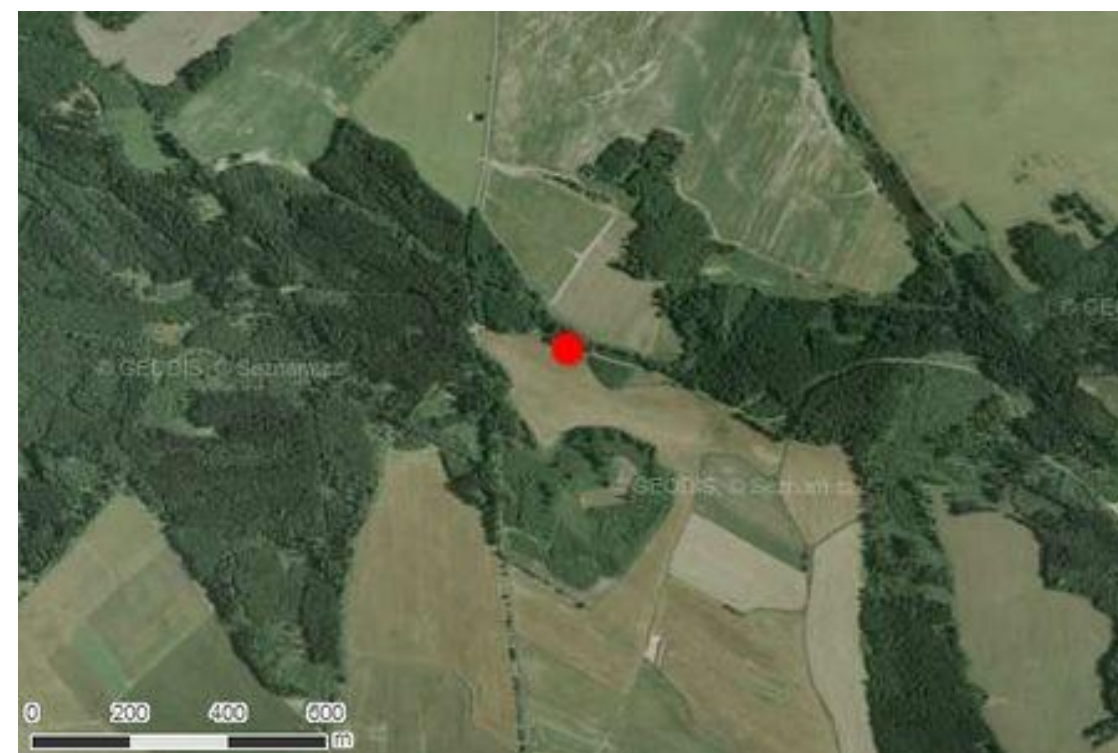
Obr. č. 2: Dub u Ptáčova - poloha v krajině (červeně)
(www.mapy.cz)

PAMÁTNÝ STROM DUB V DUBINÁCH

Základní údaje			
Katalogové číslo:	P3	Název:	Dub v dubinách
Druh dřeviny:	dub letní (<i>Quercus robur</i>)	Charakter výskytu:	jednotlivý strom
Počet jedinců:	1	Kategorie:	dospělec
Zdravotní stav:	dobrý	Datum vyhlášení:	28.10.1982
Důvod ochrany:	krajinná dominanta		
Vyhlásil:	Okresní národní výbor Třebíč		
Ochranné pásmo:	ze zákona		
Lokalizace			
Kraj:	Vysočina	Okres:	Třebíč
Obec:	Třebíč	Katastrální území:	Týn u Třebíče
Číslo parcely:	382/6	Nadmořská výška:	493 m
Souřadnice GPS:	49°14'36,469" s. š. 15°52'09,282" v. d.		
Souřadnice S-JTSK:	x: 1149364,11 y: 651030,01		
Charakteristika			
Obvod kmene:	345 cm	Šířka koruny:	22 m
Výška:	22 m	Výška koruny:	19 m
Stáří:	200 let	Pověsti a legendy:	nezjištěno
Význam v krajině			
<p>Výrazný solitér se nachází ve volné krajině, poblíž silnice vedoucí z Třebíče do Budíkovic. Roste nedaleko hájenky Dubiny, u lesní cesty, na mezi u okraje pole v porostu s ostatními stromy. Dub je pravděpodobně jediným pozůstatkem původních porostů. Jedná se o výraznou dominantu v krajině. Jediným rizikem je obhospodařování pole. Díky své poloze u lesní cesty je snadno dostupný. Nedaleko se nachází památný strom Smrk u Budíkovic.</p>			
Prameny: ÚSOP, visitrebic.cz			

Foto č. 3: Dub v dubinách (Čechová, 2014)

Obr. č. 3: Dub v dubinách - poloha v krajině (červeně)
(www.mapy.cz)

PAMÁTNÝ STROM JINAN DVOULALOČNÝ U GYMNÁZIA

Základní údaje			
Katalogové číslo:	P4	Název:	Jinan dvoulaločný u Gymnázia
Druh dřeviny:	jinan dvoulaločný (<i>Ginkgo biloba</i>)	Charakter výskytu:	jednotlivý strom
Počet jedinců:	1	Kategorie:	dospělec
Zdravotní stav:	velmi dobrý	Datum vyhlášení:	24.5.2004
Důvod ochrany:	dendrologicky cenný taxon, esteticky zajímavý strom		
Vyhlásil:	Městský úřad Třebíč		
Ochranné pásmo:	ze zákona		
Lokalizace			
Kraj:	Vysočina	Okres:	Třebíč
Obec:	Třebíč	Katastrální území:	Třebíč
Číslo parcely:	175/3	Nadmořská výška:	400 m
Souřadnice GPS:	49°13'10,35" s. š. 15°52'50,651" v. d.		
Souřadnice S-JTSK:	x: 1152104,05 y: 650510,51		
Charakteristika			
Obvod kmene:	293 cm	Šířka koruny:	12 m
Výška:	17 m	Výška koruny:	14 m
Stáří:	nezjištěno	Pověsti a legendy:	nezjištěno
Význam v krajině			
<p>Strom se nachází v zastavěném území, přímo v centru obce Třebíč, v areálu nádvoří u Gymnázia. Díky své poloze je snadno dostupný, ale roste za brankou, která je otevřená jen v době provozu školy. Jedná se o esteticky zajímavého solitérního jedince, který je zastíňován okolními budovami a díky tomu tolik nevyniká. Pravděpodobně se nejedná o věkovitý strom.</p>			
Prameny: ÚSOP, visitrebic.cz			

Foto č. 4: Jinan dvoulaločný u Gymnázia (Čechová, 2014)

Obr. č. 4: Jinan dvoulaločný u Gymnázia - poloha v krajině (červeně) (www.mapy.cz)

PAMÁTNÝ STROM LÍPA NA FARNÍ ZAHRADĚ

Základní údaje			
Katalogové číslo:	P5	Název:	Lípa na farní zahradě
Druh dřeviny:	lípa srdčitá (<i>Tilia cordata</i>)	Charakter výskytu:	jednotlivý strom
Počet jedinců:	1	Kategorie:	veterán
Zdravotní stav:	dobrý	Datum vyhlášení:	31.5.2004
Důvod ochrany:	významný stářím, významný vzrůstem		
Vyhlásil:	Městský úřad Třebíč		
Ochranné pásmo:	ze zákona		
Lokalizace			
Kraj:	Vysočina	Okres:	Třebíč
Obec:	Třebíč	Katastrální území:	Podklášteří
Číslo parcely:	12	Nadmořská výška:	415 m
Souřadnice GPS:	49°13'01,799" s. š. 15°52'20,642" v. d.		
Souřadnice S-JTSK:	x:1152295,24 y: 651144,49		
Charakteristika			
Obvod kmene:	533 cm	Šířka koruny:	18 m
Výška:	26 m	Výška koruny:	22 m
Stáří:	nezjištěno	Pověsti a legendy:	nezjištěno
Význam v krajině			
<p>Strom se nachází v zastavěném území, na farní zahradě u Baziliky sv. Prokopa. Farní zahrada není veřejně přístupná a dostat se k lípě je možné pouze na základě domluvy s místním farářem. Strom je poměrně dost nakloněn k jedné straně a nachází se pod ním lavička. Mimo zahradu je viditelný pouze z jedné strany, což je škoda. Uvnitř stromu se nachází poměrně velká dutina. Chybí u něj cedule s označením památného stromu.</p>			
Prameny: ÚSOP, visitrebic.cz			

Foto č. 5: Lípa na farní zahradě (Čechová, 2014)

Obr. č. 5: Lípa na farní zahradě - poloha v krajině (červeně)
(www.mapy.cz)

PAMÁTNÉ STROMY SKUPINA ŠESTI DUBŮ

Základní údaje			
Katalogové číslo:	P6	Název:	Skupina šesti dubů
Druh dřeviny:	dub letní (<i>Quercus robur</i>)	Charakter výskytu:	skupina stromů
Počet jedinců:	6	Kategorie:	dospělci
Zdravotní stav:	dobrý – silně poškozený	Datum vyhlášení:	28.10.1982
Důvod ochrany:	krajinná dominanta		
Vyhlásil:	Okresní národní výbor Třebíč		
Ochranné pásmo:	ze zákona		
Lokalizace			
Kraj:	Vysočina	Okres:	Třebíč
Obec:	Třebíč	Katastrální území:	Pocoucov
Číslo parcely:	104	Nadmořská výška:	444 m
Souřadnice GPS:	49°14'36,84" s. š. 15°53'23,821" v. d.		
Souřadnice S-JTSK:	x: 1149529,23 y: 649531,52		
Charakteristika			
Obvody kmenů:	378 – 503 m	Šířky korun:	15 – 24 m
Výšky:	18 – 23 m	Výšky korun:	13 – 21 m
Stáří:	200 – 250 let	Pověsti a legendy:	nezjištěno
Význam v krajině			
<p>Duby se nacházejí ve volné krajině, asi 250 m jihozápadně od obce Pocoucov. Rostou v poli, nedaleko potoka Lubí a přírodní památky Syenitové Skály. Jedná se o mohutné exempláře, které tvoří výraznou liniovou dominantu v krajině. Jediným ohrožením by mohlo být neopatrné obhospodařování pole. Díky své poloze v poli jsou obtížněji dostupné, jelikož k nim nevede přístupová cesta. Nedaleko se nachází i památné stromy Skupina tří dubů.</p>			
<i>Prameny: ÚSOP, visitrebic.cz</i>			

Foto č. 6: Skupina šesti dubů (Čechová, 2014)

Obr. č. 6: Skupina šesti dubů - poloha v krajině (červeně)
(www.mapy.cz)

PAMÁTNÉ STROMY SKUPINA TŘÍ DUBŮ

Základní údaje			
Katalogové číslo:	P7	Název:	Skupina tří dubů
Druh dřeviny:	dub letní (<i>Quercus robur</i>)	Charakter výskytu:	skupina stromů
Počet jedinců:	3	Kategorie:	dospělci
Zdravotní stav:	dobrý	Datum vyhlášení:	28.10.1982
Důvod ochrany:	krajinná dominanta		
Vyhlásil:	Okresní národní výbor Třebíč		
Ochranné pásmo:	ze zákona		
Lokalizace			
Kraj:	Vysočina	Okres:	Třebíč
Obec:	Třebíč	Katastrální území:	Pocoucov
Číslo parcely:	53	Nadmořská výška:	436 m
Souřadnice GPS:	49°14'20,459" s. š. 15°53'24,662" v. d.		
Souřadnice S-JTSK:	x: 1150033,73 y: 649573,81		
Charakteristika			
Obvody kmenů:	380, 339, 356 cm	Šířky korun:	24, 21, 21 m
Výšky:	26, 26, 24 m	Výšky korun:	18, 19, 18 m
Stáří:	230, 230, 230 let	Pověsti a legendy:	nezjištěno
Význam v krajině			
<p>Duby rostou ve volné krajině, asi 250 m jihozápadně od obce Pocoucov. Rostou na mezi uprostřed pole nad soutokem potoka Lubí a Okřešického potoka a tvoří výraznou dominantu v krajině, i přesto, že jsou součástí okolního porostu. Stromy jsou hůře dostupné, jelikož se nacházejí v poli bez přístupové cesty. Cedule s označením památného stromu je špatně vidět. Nedaleko této skupiny stromů se nachází další památné stromy Skupina šesti dubů.</p>			
Prameny: ÚSOP, visitrebic.cz			

Foto č. 7: Skupina tří dubů (Čechová, 2014)

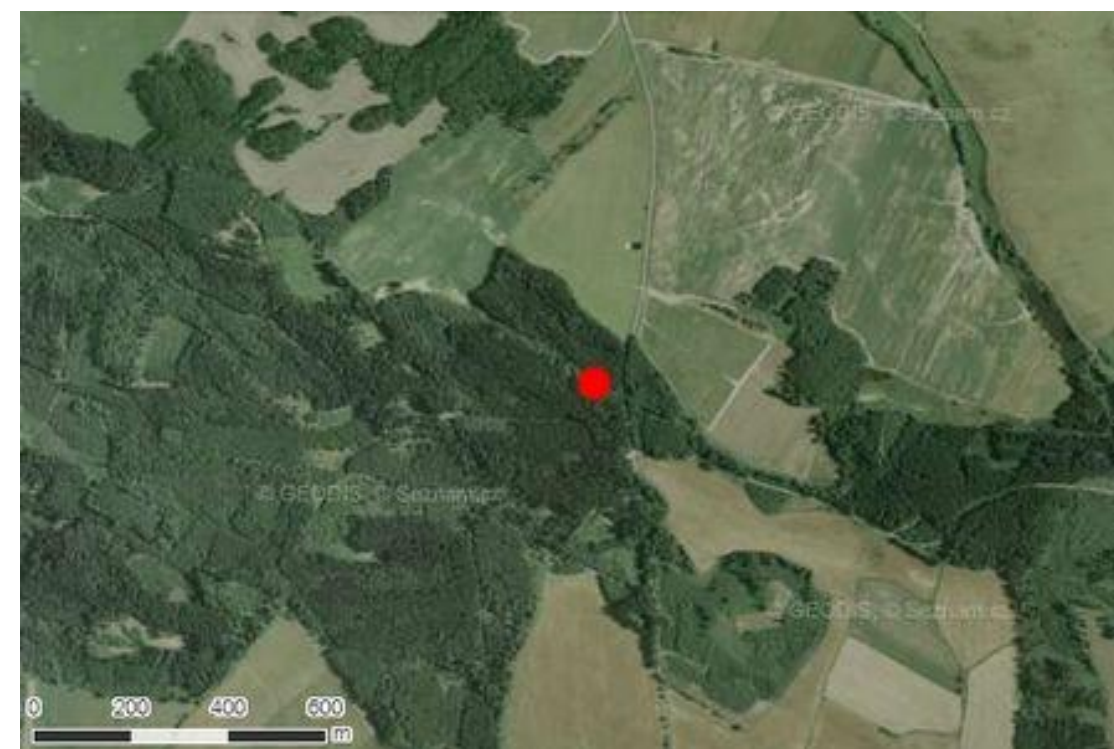
Obr. č. 7: Skupina tří dubů - poloha v krajině (červeně)
(www.mapy.cz)

PAMÁTNÝ STROM SMRK U BUDÍKOVIC

Základní údaje			
Katalogové číslo:	P8	Název:	Smrk u Budíkovic
Druh dřeviny:	smrk ztepilý (<i>Picea abies</i>)	Charakter výskytu:	jednotlivý strom
Počet jedinců:	1	Kategorie:	dospělec
Zdravotní stav:	výborný	Datum vyhlášení:	12.2.1976
Důvod ochrany:	esteticky zajímavý strom, ochrana genofondu, významný vzrůstem		
Vyhlásil:	Okresní národní výbor Třebíč		
Ochranné pásmo:	ze zákona		
Lokalizace			
Kraj:	Vysočina	Okres:	Třebíč
Obec:	Třebíč	Katastrální území:	Budíkovice
Číslo parcely:	1278	Nadmořská výška:	504 m
Souřadnice GPS:	49°14'41,759" s. š. 15°51'58,08" v. d.		
Souřadnice S-JTSK:	x: 1149175,26 y: 651235,83		
Charakteristika			
Obvod kmene:	345 cm	Šířka koruny:	11 m
Výška:	27 m	Výška koruny:	23 m
Stáří:	150 let	Pověsti a legendy:	nezjištěno
Význam v krajině			
<p>Smrk roste v nivě bezejmenného přítoku Okřešického potoka u okraje lesa, asi 50 m vlevo od silnice vedoucí z Třebíče do Budíkovic. Strom netvoří zvlášť výraznou dominantu, i když se jedná o mohutný a esteticky zajímavý solitér, neboť je obklopen okolním porostem, který ho zastiňuje. Vzhledem ke své poloze je obtížněji dostupný. Spodní větve prosychají. Do budoucna by bylo vhodné uvolňovat strom z okolního porostu.</p>			
Prameny: ÚSOP, visitrebic.cz			

Foto č. 8: Smrk u Budíkovic (Čechová, 2014)

Obr. č. 8: Smrk u Budíkovic - poloha v krajině (červeně)
(www.mapy.cz)

PAMÁTNÝ STROM TŘEŠEŇ U HOŠŤANKY

Základní údaje			
Katalogové číslo:	P9	Název:	Třešeň u Hošťanky
Druh dřeviny:	třešeň ptačí (<i>Cerasus avium</i>)	Charakter výskytu:	jednotlivý strom
Počet jedinců:	1	Kategorie:	veterán
Zdravotní stav:	dobrý	Datum vyhlášení:	28.10.1982
Důvod ochrany:	krajinná dominanta, významný vzrůstem		
Vyhlásil:	Okresní národní výbor Třebíč		
Ochranné pásmo:	ze zákona		
Lokalizace			
Kraj:	Vysočina	Okres:	Třebíč
Obec:	Třebíč	Katastrální území:	Slavice
Čísla parcel:	457/4, 457/13	Nadmořská výška:	492 m
Souřadnice GPS:	49°10'11" s. š. 15°52'16" v. d.		
Souřadnice S-JTSK:	x: 1157513,93 y: 651850,75		
Charakteristika			
Obvod kmene:	415 cm	Šířka koruny:	31 m
Výška:	13 m	Výška koruny:	23 m
Stáří:	300 let	Pověsti a legendy:	nezjištěno
Význam v krajině			
<p>Výrazný solitér roste ve volné krajině, asi 500 m jižně od obce Slavice, v těsné blízkosti PR Hošťanka. Roste na mezi u staré nepoužívané cesty a tvoří výraznou dominantu v krajině, která je ještě podtržena přítomností okolních jednotvárných polí. Třešeň je špatně dostupná, protože se nachází v poli, asi 130 m od hranice lesa, bez přístupové cesty. Lze předpokládat, že v minulosti byla významným orientačním bodem na cestě, která je dnes již zaniklá.</p>			
Prameny: ÚSOP, visitrebic.cz			

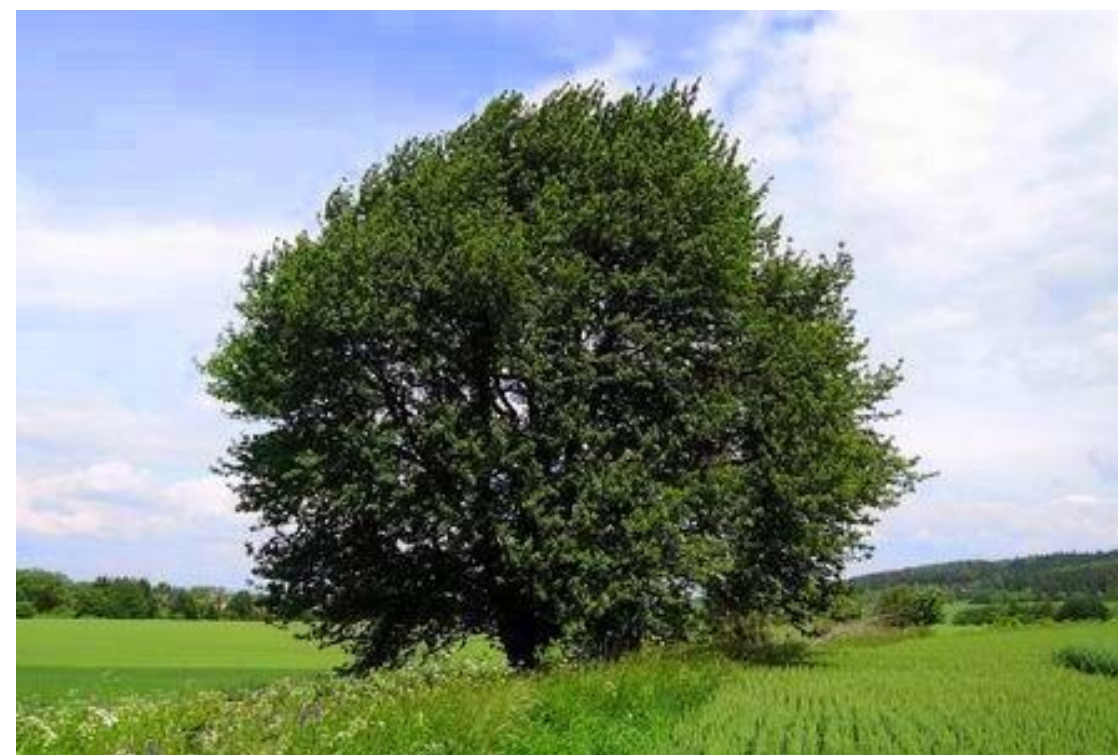

Foto č. 9: Třešeň u Hošťanky (Čechová, 2014)

Obr. č. 9: Třešeň u Hošťanky – poloha v krajině (červeně)
(www.mapy.cz)

PAMÁTNÝ STROM VALÍČKŮV DUB

Základní údaje			
Katalogové číslo:	P10	Název:	Valíčkův dub
Druh dřeviny:	dub letní (<i>Quercus robur</i>)	Charakter výskytu:	jednotlivý strom
Počet jedinců:	1	Kategorie:	veterán
Zdravotní stav:	dobrý	Datum vyhlášení:	12.2.1976
Důvod ochrany:	krajinná dominanta, významný vzrůstem		
Vyhlásil:	Okresní národní výbor Třebíč		
Ochranné pásmo:	ze zákona		
Lokalizace			
Kraj:	Vysočina	Okres:	Třebíč
Obec:	Třebíč	Katastrální území:	Račerovice
Čísla parcel:	847, 848	Nadmořská výška:	498 m
Souřadnice GPS:	49°14'43,619" s. š. 15°50'22,322" v. d.		
Souřadnice S-JTSK:	x:1148890,79 y: 653152,28		
Charakteristika			
Obvod kmene:	720 cm	Šířka koruny:	30 m
Výška:	25 m	Výška koruny:	22 m
Stáří:	300 let	Pověsti a legendy:	nezjištěno
Význam v krajině			
<p>Strom roste ve volné krajině, v aleji na levé straně u silnice vedoucí z Třebíče do Račerovic, asi 300 m před obcí Račerovice a tvoří výraznou dominantu v krajině, i když mírně splývá s okolním porostem. Díky své poloze je snadno dostupný. Dub se nachází u komunikace a je tak ohrožen výfukovými plyny projíždějících automobilů. V minulosti byl strom redukován nutným řezem. Cedule s označením památného stromu je vidět pouze z přilehlého pole.</p>			
<i>Prameny: ÚSOP, visitrebic.cz</i>			

Foto č. 10: Valíčkův dub (Čechová, 2014)

Obr. č. 10: Valíčkův dub – poloha v krajině (červeně)
(www.mapy.cz)

V Ý Z N A M N É S T R O M Y D V Ě L Í P Y N A U L I C I V. N E Z V A L A

Základní údaje			
Katalogové číslo:	V1	Název:	Dvě lípy na ulici V. Nezvala
Druh dřeviny:	lípy srdčité (<i>Tilia cordata</i>)	Charakter výskytu:	skupina stromů
Počet jedinců:	2		
Lokalizace			
Kraj:	Vysočina	Okres:	Třebíč
Obec:	Třebíč	Katastrální území:	Třebíč
Parcela:	1464/10	Nadmořská výška:	401 m
Souřadnice GPS:	49°12'51.51" s. š. 15°52'18.047" v. d.		
Charakteristika			
Obvod kmenů:	253 cm, 218 cm	Šířka korun:	nezjištěno
Výška:	nezjištěno	Stáří:	asi 150 let
Pověsti a legendy:	nezjištěno		
Význam v krajině			
<p>Stromy se nacházejí v městské zástavbě na konci ulice Vítězslava Nezvala u výklenkové kapličky. Tvoří poměrně významnou dominantu v ulici. V první polovině 90. let 20. století byla koruna jedné z lip redukována, kvůli snížené vitalitě stromu. Výstavbou průtahu přes město se z ulice V. Nezvala stala slepá ulice a toto místo ztratilo svůj strategický význam. Mezi stromy vedlo elektrické vedení, kvůli kterému musely být koruny stromů ořezávány. Toto vedení bylo přemístěno a oběma stromům to prospělo. V minulosti se nejspíše jednalo o významné rozcestí.</p>			
Návrh ochrany			
<p>Stromy prozatím nedoporučuji navrhnout k prohlášení za památné, protože nedosahují potřebných parametrů.</p>			
<p><i>Prameny: ÚSOP, visitrebic.cz, Třebíčský zpravodaj</i></p>			

Foto č. 11: Dvě lípy na ulici V. Nezvala (Čechová, 2014)

Obr. č. 11: Dvě lípy na ulici V. Nezvala – poloha v krajině (červeně)
(www.mapy.cz)

*Obr. č. 12: Dvě lípy na ulici V. Nezvala – historická fotografie z 1. třetiny 20. století
(visittrebic.cz)*

V Ý Z N A M N Ý S T R O M

D U B U S O K O L Í

Základní údaje			
Katalogové číslo:	V2	Název:	Dub u Sokolí
Druh dřeviny:	dub letní (<i>Quercus robur</i>)	Charakter výskytu:	jednotlivý strom
Počet jedinců:	2		
Lokalizace			
Kraj:	Vysočina	Okres:	Třebíč
Obec:	Třebíč	Katastrální území:	Sokolí
Parcela:	462/1	Nadmořská výška:	424 m
Souřadnice GPS:	49°13'21,748" s. š. 15°49'54,212" v. d.		
Charakteristika			
Obvod kmenů:	410 cm, 301 cm	Šířka koruny:	27 m
Výška:	22 m	Stáří:	nezjištěno
Pověsti a legendy:	nezjištěno		
Význam v krajině			
<p>Výrazný solitér se nachází ve volné krajině mezi Řípovem a Sokolím nad Palečkovým mlýnem. Roste na pastvině u polní cesty a tvoří výraznou dominantu v krajině, která je ještě zvýrazněna okolními pastvinami a poli. Kolem stromu je dost prostoru, a proto není ve svém růstu nijak omezován. Jedna z nižších větví byla v minulosti odlomena v důsledku orání pole a najíždění traktorů těsně ke stromu. Jediným rizikem je tedy neopatrné obhospodařování okolního porostu.</p>			
Návrh ochrany			
<p>Strom doporučuji k navržení na vyhlášení za památný strom. Důvod ochrany: krajinná dominanta, významný vzrůstem.</p>			
<i>Prameny: ÚSOP, visitrebic.cz</i>			

Foto č. 12: Dub u Sokolí (Čechová, 2014)

*Obr. č. 13: Dub u Sokolí – poloha v krajině (červeně)
(www.mapy.cz)*

V Ý Z N A M N Ý S T R O M J A S A N A P O L A N C E

Základní údaje			
Katalogové číslo:	V3	Název:	Jasan na Polance
Druh dřeviny:	jasan úzkolistý (<i>Fraxinu angustifolia</i>)	Charakter výskytu:	jednotlivý strom
Počet jedinců:	1		
Lokalizace			
Kraj:	Vysočina	Okres:	Třebíč
Obec:	Třebíč	Katastrální území:	Třebíč
Parcela:	1931/2	Nadmořská výška:	396 m
Souřadnice GPS:	49°12'53,703" s. š. 15°52'8,421" v. d.		
Charakteristika			
Obvod kmene:	390 cm	Šířka koruny:	24 m
Výška:	27 m	Stáří:	min. 125 let
Pověsti a legendy:	nezjištěno		
Význam v krajině			
<p>Jasan se nachází v zastavěném území, nedaleko centra města, v parku na Polance. Roste v aleji podél pěší promenády, která vede kolem řeky Jihlavy. Netvoří zvlášť výraznou dominantu, jelikož je zastíňován okolním porostem. Okolní stromy byly vysazeny asi kolem roku 1890, ale tento strom je pravděpodobně starší. Jediným rizikem by mohly být lidé procházející se kolem stromu. Jeho větve byly zredukovány, protože se strom rozlamoval. V minulosti byl strom poraněn na spodní části kmene. Průměr koruny je po odlehčení větví menší.</p>			
Návrh ochrany			
<p style="text-align: center;">Strom prozatím nedoporučuji navrhnout k prohlášení za památný, protože nedosahuje potřebných parametrů.</p>			
Prameny: ÚSOP, visitrebic.cz			

Foto č. 13: Jasan na Polance (Čechová, 2014)

Obr. č. 14: Jasan na Polance – poloha v krajině (červeně)
(www.mapy.cz)

V Ý Z N A M N Ý S T R O M

J A S A N N A U L I C I B R A N K A

Základní údaje			
Katalogové číslo:	V4	Název:	Jasan na ulici Branka
Druh dřeviny:	jasan ztepilý (<i>Fraxinus excelsior</i>)	Charakter výskytu:	jednotlivý strom
Počet jedinců:	1		
Lokalizace			
Kraj:	Vysočina	Okres:	Třebíč
Obec:	Třebíč	Katastrální území:	Třebíč
Parcela:	1521/2	Nadmořská výška:	430 m
Souřadnice GPS:	49°13'5.003" s. š. 15°53'29.447" v. d.		
Charakteristika			
Obvod kmene:	314 cm	Šířka koruny:	12 m
Výška:	20 m	Stáří:	nezjištěno
Pověsti a legendy:	nezjištěno		
Význam v krajině			
<p>Výrazný solitér se nachází v městské zástavbě na konci ulice Branka v křižovatce s ulicí Velkomeziříčskou. V minulosti se nacházel za městem na rozcestí, kde začínala stará trnavská cesta. Lze předpokládat, že v té době byl významným orientačním bodem na horizontu před vstupem do města. Výstavbou sídliště na ulici Modřínová byla tato cesta natrvalo přerušena. I přesto, že jeho strategický význam byl utlumen, stále se jedná o významnou dominantu. Nachází se u rušné komunikace a je tedy ohrožen výfukovými plyny projíždějících automobilů.</p>			
Návrh ochrany			
<p>Strom doporučuji k navržení na vyhlášení za památný strom.</p> <p>Důvod ochrany: krajinná dominanta, významný vzrůstem</p>			
<p><i>Prameny: ÚSOP, visitrebic.cz, Třebíčský zpravodaj</i></p>			

Foto č. 14: Jasan na ulici Branka (Čechová, 2014)

Obr. č. 15: Jasan na ulici Branka – poloha v krajině (červeně)
(www.mapy.cz)

V Ý Z N A M N Ý S T R O M

J A S A N N A U L I C I L I T O L T O V A

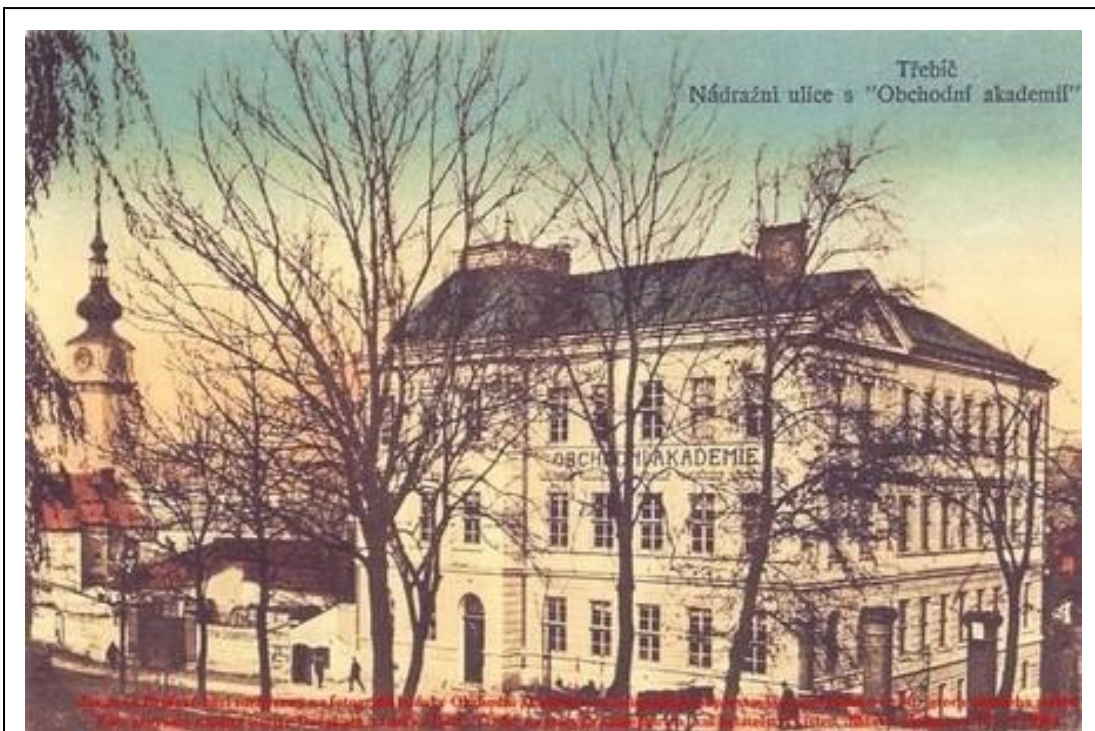
Základní údaje			
Katalogové číslo:	V5	Název:	Jasan na ulici Litoltova
Druh dřeviny:	jasan ztepilý (<i>Fraxinus excelsior</i>)	Charakter výskytu:	jednotlivý strom
Počet jedinců:	1		
Lokalizace			
Kraj:	Vysočina	Okres:	Třebíč
Obec:	Třebíč	Katastrální území:	Třebíč
Parcela:	1561/17	Nadmořská výška:	417 m
Souřadnice GPS:	49°12'46,967" s. š. 15°52'55,46" v. d.		
Charakteristika			
Obvod kmene:	300 cm	Šířka koruny:	16 m
Výška:	24 m	Stáří:	asi 150 let
Pověsti a legendy:	nezjištěno		
Význam v krajině			
<p>Jasan se nachází v městské zástavbě, ve svahu na ulici Litoltova, nad Bráfovou třídou, naproti budově Obchodní akademie Dr. Albína Bráfa. Jedná se o významnou solitérní dominantu. Skupina vzrostlých stromů se v těchto místech nacházela již před funkcionalistickou přestavbou budovy Obchodní akademie. A právě tento jasan se zachoval dodnes. Nedaleko se nachází druhý, menší a mladší jasan. Jedinec je ohrožen výfukovými plyny projíždějících automobilů.</p>			
Návrh ochrany			
<p>Strom prozatím nedoporučuji navrhnout k prohlášení za památný, protože nedosahuje potřebných parametrů.</p>			
<p>Prameny: ÚSOP, visitrebic.cz, Třebíčský zpravodaj</p>			

Foto č. 15: Jasan na ulici Litoltova (Čechová, 2014)

*Obr. č. 16: Jasan na ulici Litoltova – poloha v krajině (červeně)
(www.mapy.cz)*

*Obr. č. 17: Jasan na ulici Litoltova – historická fotografie z 30. let 20. století
před přestavbou budovy Obchodní akademie
(visittrebic.cz)*

V Ý Z N A M N Ý S T R O M

J A V O R N A M A S A R Y K O V Ě N Á M Ě Š T Í

Základní údaje			
Katalogové číslo:	V6	Název:	Javor na Masarykově náměstí
Druh dřeviny:	javor klen (<i>Acer pseudoplatanus</i>)	Charakter výskytu:	jednotlivý strom
Počet jedinců:	1		
Lokalizace			
Kraj:	Vysočina	Okres:	Třebíč
Obec:	Třebíč	Katastrální území:	Třebíč
Parcela:	174	Nadmořská výška:	410 m
Souřadnice GPS:	49°12'50,762" s. š. 15°52'50,411" v. d.		
Charakteristika			
Obvod kmene:	245 cm	Šířka koruny:	nezjištěno
Výška:	23 m	Stáří:	asi 125 let
Pověsti a legendy:	nezjištěno		
Význam v krajině			
<p>Výrazný solitér se nachází v městské zástavbě na Masarykově náměstí před budovou gymnázia. Jedná se o výraznou dominantu a v jeho těsné blízkosti se nachází druhý menší javor, jehož růst je potlačen větším javorem a jeho větve směřují ke světlu do volného prostoru. Masarykovo náměstí vzniklo v místech, kde byl kdysi rybníček. Lze předpokládat, že tato parkově upravená plocha byla založena po dokončení stavby gymnázia v roce 1889. V souvislosti s úpravou křižovatky na Masarykově náměstí kvůli průtahu bylo toto prostranství ještě rozšířeno.</p>			
Návrh ochrany			
<p style="text-align: center;">Strom prozatím nedoporučuji navrhnout k prohlášení za památný, protože nedosahuje potřebných parametrů.</p>			
<p><i>Prameny: ÚSOP 2014, visitrebic.cz, Třebíčský zpravodaj</i></p>			

Foto č. 16: Javor na Masarykově náměstí (Čechová, 2014)

*Obr. č. 18: Javor na Masarykově náměstí – poloha v krajině (červeně)
(www.mapy.cz)*

*Obr. č. 19: Javor na Masarykově náměstí – historická fotografie z roku 1889
z doby otevření Gymnázia
(visittrebic.cz)*

*Obr. č. 20: Javor na Masarykově náměstí – historická fotografie ze 70. let 20. století
(visittrebic.cz)*

V Ý Z N A M N Ý S T R O M J A V O R

V Z A H R A D Ě U B A Z I L I K Y S V. P R O K O P A

Základní údaje			
Katalogové číslo:	V7	Název:	Javor v zahradě u Baziliky sv. Prokopa
Druh dřeviny:	javor mléč (<i>Acer platanoides</i>)	Charakter výskytu:	jednotlivý strom
Počet jedinců:	1		
Lokalizace			
Kraj:	Vysočina	Okres:	Třebíč
Obec:	Třebíč	Katastrální území:	Podklášteří
Parcela:	18/1	Nadmořská výška:	409 m
Souřadnice GPS:	49°13'0,008" s. š. 15°52'27,65" v. d.		
Charakteristika			
Obvod kmene:	nezjištěno	Šířka koruny:	15 m
Výška:	20 m	Stáří:	asi 150 let
Pověsti a legendy:	nezjištěno		
Význam v krajině			
<p>Výrazný solitér se nachází v jihovýchodním rohu zámecké zahrady Baziliky sv. Prokopa s vyhlídkou na město. Jedná se o výraznou dominantu zahrady, která přiléhá k zámeckému areálu z východní strany a je vyvýšena nad okolním terénem a obklopená hradbami. V 60. letech 20. století byl zámek rekonstruován a společně s ním byla upravena i tato zahrada a bylo zde vysázeno několik jehličnanů. Na konci 20. století byly vykáceny další dva javory, které se nacházely poblíž, kvůli jejich špatnému zdravotnímu stavu. Z původní výsadby se tedy dochoval jen tento strom. Pod javorem je také lavička určená k odpočinku.</p>			
Návrh ochrany			
<p>Strom prozatím nedoporučuji navrhnout k prohlášení za památný, protože nedosahuje potřebných parametrů.</p>			
<p>Prameny: ÚSOP, visitrebic.cz, Třebíčský zpravodaj, Za památnými stromy Vysočiny II</p>			

Foto č. 17: Javor v zahradě u Baziliky sv. Prokopa (Čechová, 2014)

*Obr. č. 21: Javor v zahradě u Baziliky sv. Prokopa – poloha v krajině (červeně)
(www.mapy.cz)*

V Ý Z N A M N Ý S T R O M

L Í P A N A N Á D V O Ř Í B A Z I L I K Y S V. P R O K O P A

Základní údaje			
Katalogové číslo:	V8	Název:	Lípa na nádvoří Baziliky sv. Prokopa
Druh dřeviny:	lípa velkolistá (<i>Tilia platyphyllos</i>)	Charakter výskytu:	jednotlivý strom
Počet jedinců:	1		
Lokalizace			
Kraj:	Vysočina	Okres:	Třebíč
Obec:	Třebíč	Katastrální území:	Podklášteří
Parcela:	st. 10/2	Nadmořská výška:	415 m
Souřadnice GPS:	49°13'1,53" s. š. 15°52'22,31" v. d.		
Charakteristika			
Obvod kmene:	300 cm	Šířka koruny:	20 m
Výška:	nezjištěno	Stáří:	120 – 150 let
Pověsti a legendy:	nezjištěno		
Význam v krajině			
<p>Lípa se nachází v severozápadní části nádvoří Baziliky sv. Prokopa naproti otevřenému vstupnímu portálu. Jedná se o výrazný solitér, který rozprostírá své větve daleko do šířky a tvoří výraznou dominantu nádvoří. Lípa je pravděpodobně jediným zbylým exemplářem rozsáhlejší výsadby stromů z konce 19. století. Pod lípou původně stála kašna, která byla ve 40. letech 20. století přemístěna blíže ke vchodu do zámku. Spodní větve lípy jsou pravidelně ořezávány, aby byla zajištěna možnost průchodu pod stromem. Některé kořeny stromu vystupují nad zem. V současné době se pod stromem nachází lavička.</p>			
Návrh ochrany			
<p>Strom doporučuji k navržení na vyhlášení za památný strom. Důvod ochrany: krajinná dominanta, významný vzrůstem, součást kulturní památky.</p>			
<p>Prameny: ÚSOP, visitrebic.cz, Třebíčský zpravodaj, Za památnými stromy Vysočiny II</p>			

Foto č. 18: Lípa na nádvoří Baziliky sv. Prokopa (Čechová, 2014)

*Obr. č. 22: Lípa na nádvoří Baziliky sv. Prokopa – poloha v krajině (červeně)
(www.mapy.cz)*

*Obr. č. 23: Lípa na nádvoří Baziliky sv. Prokopa – historická fotografie
před přemístěním kašny (do 40. let 20. století)
(visittrebic.cz)*

V Ý Z N A M N Ý S T R O M

L Í P A N A U L I C I H R O T O V I C K Á

Základní údaje			
Katalogové číslo:	V9	Název:	Lípa na ulici Hrotovická
Druh dřeviny:	lípa srdčitá (<i>Tilia cordata</i>)	Charakter výskytu:	jednotlivý strom
Počet jedinců:	1		
Lokalizace			
Kraj:	Vysočina	Okres:	Třebíč
Obec:	Třebíč	Katastrální území:	Třebíč
Parcela:	1507/24	Nadmořská výška:	456 m
Souřadnice GPS:	49°12'30,089" s. š. 15°53'42,609" v. d.		
Charakteristika			
Obvod kmene:	250	Šířka koruny:	12 m
Výška:	16 m	Stáří:	100 – 150 let
Pověsti a legendy:	nezjištěno		
Význam v krajině			
<p>Výrazný solitér roste v městské zástavbě, u kamenného kříže, na ulici Hrotovická u křižovatky s ulicí Průmyslovou. V minulosti se toto místo nacházelo za městem a lípa s křížkem označovala rozcestí, kde začínala stará kožichovická cesta. Lze tedy předpokládat, že byla významným orientačním bodem v krajině. Do 50. let minulého století bylo okolí zastavováno průmyslovými areály, které tyto cesty přerušily. Začátkem 90. let probíhala rekonstrukce ulice Hrotovická a inženýrské sítě byly vedeny v těsné blízkosti stromu bez ohledu na jeho kořenový systém. Dnes se to projevuje odumíráním části kmene nad zničenými kořeny. Podle tohoto stromu se jmenuje i místní autobusová zastávka „U lípy“.</p>			
Návrh ochrany			
<p>Strom prozatím nedoporučuji navrhnout k prohlášení za památný, protože nedosahuje potřebných parametrů.</p>			
<p><i>Prameny: ÚSOP, visitrebic.cz, Třebíčský zpravodaj</i></p>			

Foto č. 19: Lípa na ulici Hrotovická (Čechová, 2014)

*Obr. č. 24: Lípa na ulici Hrotovická – poloha v krajině (červeně)
(www.mapy.cz)*

V Ý Z N A M N Ý S T R O M

L Í P A N A U L I C I S M R T E L N Á

Základní údaje			
Katalogové číslo:	V10	Název:	Lípa na ulici Smrtná
Druh dřeviny:	lípa srdčitá (<i>Tilia cordata</i>)	Charakter výskytu:	jednotlivý strom
Počet jedinců:	1		
Lokalizace			
Kraj:	Vysočina	Okres:	Třebíč
Obec:	Třebíč	Katastrální území:	Třebíč
Parcela:	438/2	Nadmořská výška:	420 m
Souřadnice GPS:	49°12'46,328" s. š. 15°52'47,985" v. d.		
Charakteristika			
Obvod kmene:	363 cm	Šířka koruny:	20 m
Výška:	25 m	Stáří:	asi 150 let
Pověsti a legendy:	nezjištěno		
Význam v krajině			
<p>Lípa se nachází v městské zástavbě, za kinem Pasáž, ve svahu na ulici Smrtná vedle schodiště. Jedná se o výrazného solitérního jedince, který je zvláštní svým tvarem a vzrůstem. V minulosti zde bylo vysázeno lipové stromořadí, které bylo v první polovině 19. století nahrazeno jírovci. Lípa by mohla být jediným pozůstatkem této lipové aleje, ale pravděpodobně byla vysazena později. Původně toto místo leželo daleko za městem. Strom má sníženou vitalitu, která se projevuje prosycháním jeho koruny.</p>			
Návrh ochrany			
<p>Strom prozatím nedoporučuji navrhnout k prohlášení za památný, protože nedosahuje potřebných parametrů.</p>			
<p>Prameny: ÚSOP, visitrebic.cz, <i>Třebíčský zpravodaj</i></p>			

Foto č. 20: Lípa na ulici Smrtelná (Čechová, 2014)

*Obr. č. 25: Lípa na ulici Smrtelná – poloha v krajině (červeně)
(www.mapy.cz)*

V Ý Z N A M N Ý S T R O M

L Í P A U K O S T E L Í Č K A

Základní údaje			
Katalogové číslo:	V11	Název:	Lípa u Kostelíčka
Druh dřeviny:	lípa srdčitá (<i>Tilia cordata</i>)	Charakter výskytu:	jednotlivý strom
Počet jedinců:	1		
Lokalizace			
Kraj:	Vysočina	Okres:	Třebíč
Obec:	Třebíč	Katastrální území:	Třebíč
Parcela:	477/2	Nadmořská výška:	481 m
Souřadnice GPS:	49°12'35,27" s. š. 15°52'25,05" v. d.		
Charakteristika			
Obvod kmene:	270 cm	Šířka koruny:	14 m
Výška:	23 m	Stáří:	asi 150 let
Pověsti a legendy:	nezjištěno		
Význam v krajině			
<p>Výrazný solitér se nachází na Strážné hoře, v těsné blízkosti Kaple sv. Jana Nepomuckého (lidově nazývána Kostelíček). Vzrůstem se nejedná o příliš velký strom, což je dáno nejspíše zhoršenými stanovištními podmínkami na vrcholu kopce (vítr, méně vláhy a živin než v nižších polohách). Koruna stromu je nepravidelná, protože větve blízké se ke kapličce jsou zkracovány, aby nepoškodily vzácnou šindelovou střechu kapličky. Pod lípou je i lavička určená k odpočinku, ze které je krásný výhled na město. Některé kořeny stromu vyčnívají nad zem. Lípa s kapličkou tvoří výraznou dominantu na vrcholu kopce a celé místo působí romantickým, malebným a tajemným dojmem.</p>			
Návrh ochrany			
<p>Strom prozatím nedoporučuji navrhnout k prohlášení za památný, protože nedosahuje potřebných parametrů.</p>			
<i>Prameny: ÚSOP, visitrebic.cz</i>			

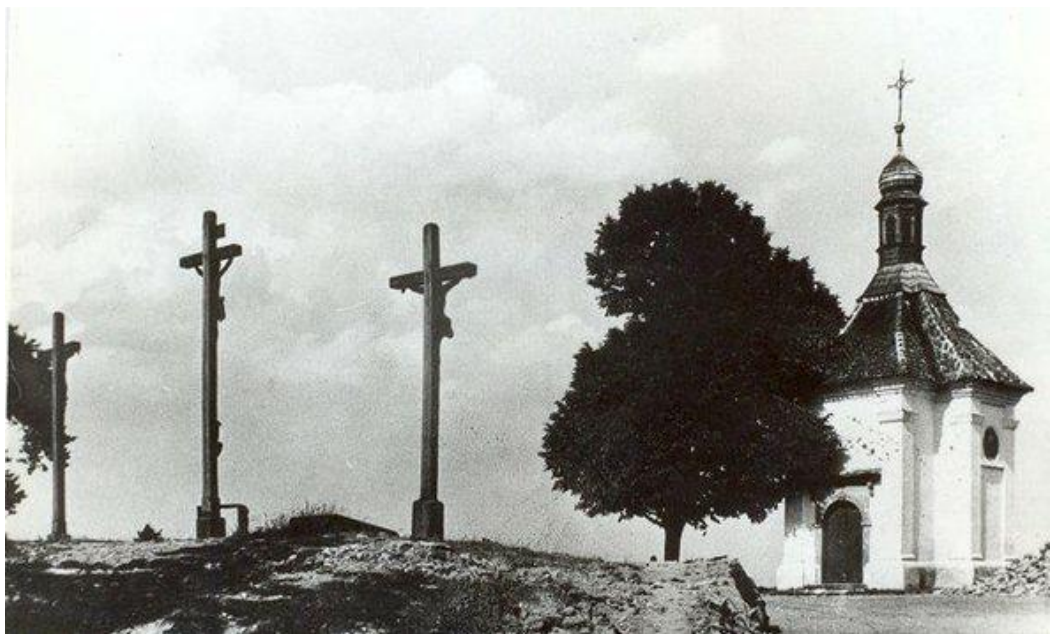
Foto č. 21: Lípa u Kostelíčka (Čechová, 2014)

*Obr. č. 26: Lípa u Kostelíčka – poloha v krajině (červeně)
(www.mapy.cz)*

*Obr. č. 27: Lípa u Kostelíčka – historická fotografie z 30. let 20. století
(pohled od jihu v zimě)
(visittrebic.cz)*

*Obr. č. 28: Lípa u Kostelíčka – historická fotografie z 30. let 20. století
(pohled od jihozápadu v době vegetace)
(visittrebic.cz)*

8. DISKUSE

Ochrana památných stromů je zakotvena v zákoně č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, v kategorii speciální ochrana dřevin. Památné stromy jsou zde definovány jako mimořádně významné stromy, jejich skupiny a stromořadí, které je zakázáno poškozovat, ničit a rušit v přirozeném vývoji. Miko et al. (2007) je toho názoru, že tento speciální nástroj ochrany přírody má s vědecky podloženými principy ochrany přírody málo společného, a že uznává spíše vlastenecké tradice. Podle Štěrbý (2011) není ochrana památných stromů čistou ochranou přírody, ale ochranou určitého historického a kulturního dědictví našich předků. Důvody pro ochranu památných stromů jsou jakýmsi propojením víceúčelové ochrany. Ochrana památných stromů s sebou přináší i zvýšené náklady na tuto ochranu, především jejich ošetřování. Bez zásahu se mohou památné stromy ponechat jen výjimečně, například v méně navštěvovaných oblastech. Podle AOPK ČR (2014) je důvodů pro ochranu památných stromů celá řada a tyto důvody se mnohdy navzájem kombinují, přičemž pro výběr těchto stromů nebyly zatím stanoveny žádné striktní zásady. Při výběru památných stromů je třeba posuzovat důvod ochrany, zdravotní stav i možnosti další ochrany. Za památné stromy lze vyhlásit dřeviny, které vynikají svým věkem nebo vzrůstem, cenné introdukované dřeviny, historicky významné dřeviny, které připomínají historické události nebo se kterými jsou spojeny báje a pověsti a významné krajinné dominanty. Za památné by bylo vhodné vyhlásit i určitý počet mladších jedinců, kterým by byla tak dána možnost dožít se vyššího věku. Podle Reše a Štěrbý (2010) jsou památné stromy živé části přírody, které poskytují v ekosystému biotop pro celou řadu organismů. Při navrhování památných stromů je třeba posoudit mnoho hledisek a kritérií – hodnotu biologickou (dendrologickou a ekologickou), krajinnotvornou, estetickou a historickou (pověsti a historické události). Přitom je nutné brát v úvahu zdravotní stav stromů a jejich provozní bezpečnost. Památnými stromy mohou být i mladé stromy, se kterými je spojena historická událost nebo dendrologické zvláštnosti. Dojem, že památnými stromy musí být jen ti nejstarší jedinci, je mylný. Zvláště nejstarší stromy jsou také genetickým bohatstvím, protože mnohdy jsou pozůstatkem původních populací dřevin v přírodě, a usilujeme o záchranu jejich genofondu pro budoucnost. Potenciál mimořádně cenných stromů nebyl ještě využit, především ve volné krajině, v lesích, historických parcích a zahradách a vojenských újezdech. Podle Reše (1998) jsou důležitou součástí krajiny dřeviny rostoucí mimo les, které se velkou měrou podílejí

na charakteru prostředí a památné stromy, jejich skupiny a stromořadí jsou obzvláště hodnotnou složkou krajinné zeleně. U těchto stromů je zdůrazněna i jejich funkce krajino tvorná u významných krajinných dominant, funkce estetická působením mohutnosti vzrůstu, dlouhověkostí, malebností koruny, kmene a habitu a funkce historická u jedinců, se kterými je spojena historická událost nebo pověst či významná osobnost.

Samotný pojem významný strom není legislativně upraven. Podle Agentury Koniklec, o.s. (2013) je významným stromem jedinec, jehož význam byl uznán určitou institucí (správy lesů, příslušný městský úřad), přičemž jeho významnost může být posílena vyhlášením za památný. Významným stromem může být jedinec významný svým vzrůstem, velikostí, věkem, orientační bod nebo dominanta krajiny, neobvyklý či nepůvodní druh, spojený s historickou událostí, vysazen významnou osobností nebo související s pověstmi a legendami, významný pro vývoj jiných druhů, turistický cíl a také skupiny stromů u drobné sakrální architektury. Evidence těchto stromů také není legislativně upravena, přesto některá města a obce tuto evidenci vedou, přičemž se může jednat o evidenci interní nebo veřejnou.

Před zahájením vlastního průzkumu z hlediska potenciálu památných a významných stromů v zájmovém území byly prozkoumány všechny dostupné podklady týkající se této problematiky. Byly použity evidenční listy vyhlášených památných stromů (ÚSOP), archivní materiály města Třebíč (ONV Třebíč 1974, 1975, 1982, 1983, MěÚ Třebíč 2004), dříve prováděné studie příslušného orgánu ochrany přírody, literární zdroje a historické fotografie.

Na základě těchto materiálů a terénního průzkumu byl následně sestaven katalog památných a významných stromů. Pro každý strom byl vytvořen evidenční list obsahující informace o základních údajích, lokalizaci, charakteristice, významu v krajině a u významných stromů i návrhu ochrany. Množství evidovaných dat o již vyhlášených památných stromech vycházelo z množství dat evidovaných o těchto stromech v ústředním seznamu ochrany přírody. Při výběru významných stromů, které byly zařazeny do katalogu, byl uplatněn i subjektivní dojem z konkrétního stromu.

Na základě výše uvedeného postupu byly doporučeny k navržení na vyhlášení za památné stromy další objekty. Při rozhodování o doporučení k vyhlášení za památný strom bylo použito platné metodiky AOPK ČR. Byla posuzována velikost a předpokládaný věk, estetické a krajino tvorné hledisko, zda se jedná o neobvyklý či

nepůvodní druh, souvislosti s historickými událostmi nebo pověstmi či legendami, ekologické hledisko a možné ohrožení stromu a tedy důvod chránit. Důvody, pro které byl strom navržen k prohlášení za památný, byly u každého z nich popsány, přičemž se jedná o důvody ochrany, které jsou používány AOPK ČR v ústředním seznamu ochrany přírody.

Je třeba si uvědomit, že při navrhování nových památných stromů je nutné posuzovat tyto stromy z více hledisek. Při výběru těchto stromů má orgán ochrany přírody v rukou i jistou benevolenci. Navrhování nových památných stromů by mělo vycházet ze seznamů významných stromů. Tyto seznamy však nejsou zákonem nijak upraveny, stejně jako samotný pojem významný strom. Ale právě tyto seznamy jsou předpokladem pro budoucí navrhování nových památných stromů. Jak efektivně navrhovat nové památné stromy, když seznamy významných stromů (ze kterých by se mělo vycházet) většina obcí vůbec nevede? Jak zajistit, aby tyto stromy nebyly opomíjeny? Bylo by vhodné se zamyslet nad legislativní úpravou, která by například ukládala obcím povinnost tyto seznamy v určité formě vést, ať už veřejně nebo interně. Do této problematiky by se mohli zapojit i samotní občané.

9. ZÁVĚR

Cílem práce bylo vyhodnocení památných stromů a dalších významných stromů ve vybrané části okresu Třebíč. Vybraným územím se pro potřeby této diplomové práce rozumí správní obvod města Třebíč v rámci kompetencí vztahujících se k památným stromům, tj. území, na němž město Třebíč vykonává státní správu v ochraně přírody a krajiny jako pověřený obecní úřad.

Na základě studia všech dostupných podkladů byly shromážděny informace týkající se řešené problematiky. Následně byl prováděn terénní průzkum památných a významných stromů, při kterém byla pořízena fotodokumentace. Na základě zjištěných informací a terénního průzkumu byl vytvořen katalog památných a významných stromů zájmového území. Údaje o stromech byly sepsány do evidenčních listů, které byly doplněny ortofotomapami se zákresem stromů a fotografiemi.

V zájmovém území bylo nalezeno deset vyhlášených památných stromů – 4 duby v Bažantnici, Dub u Ptáčova, Dub v dubinách, Jinan dvoulaločný u Gymnázia, Lípa na farní zahradě, Skupina šesti dubů, Skupina tří dubů, Smrk u Budíkovíc, Třešeň u Hošťanky, Valíčkův dub. V roce 1982 bylo ONV Třebíč vyhlášeno Stromořadí u Bažantnice, které v ústředním seznamu ochrany přírody není evidováno, přičemž na městském úřadě v Třebíči mi bylo sděleno, že podklady byly AOPK ČR zaslány. Z toho důvodu nebyl tento objekt do katalogu památných stromů zahrnut.

Do katalogu významných stromů bylo zahrnuto jedenáct objektů – Dvě lípy na ulici V. Nezvala, Dub u Sokolí, Jasan na Polance, Jasan na ulici Branka, Jasan na ulici Litoltova, Javor na Masarykově náměstí, Javor v zahradě u Baziliky sv. Prokopa, Lípa na nádvoří Baziliky sv. Prokopa, Lípa na ulici Hrotovická, Lípa na ulici Smrtná, Lípa u Kostelíčka. Z těchto jedenácti objektů byly tři objekty doporučeny k navržení na vyhlášení za památné stromy – Dub u Sokolí, Jasan na ulici Branka a Lípa na nádvoří Baziliky sv. Prokopa.

Data byla sestavena jako katalog, což umožní jejich další využití. Katalog by mohl být využit jako místní seznam ochrany přírody a také jako podklad pro budoucí vyhlásování dalších památných stromů. Záleží pak na příslušném orgánu ochrany přírody, které stromy za památné vyhlásí.

Dále bylo navrženo zamyslet se nad legislativní úpravou, která by ukládala obcím povinnost vést v určité formě seznamy významných stromů, ať už veřejně

nebo interně, které by sloužily jako podklad pro budoucí vyhlášení památných stromů. Do této problematiky by se mohli zapojit i samotní občané.

Na základě zjištěných a navržených skutečností lze konstatovat, že cíle práce byly splněny.

10. PŘEHLED LITERATURY A POUŽITÝCH ZDROJŮ

Knihy

- ARNIKA, 2010: *Zachování alejí jako typického prvku české krajiny*. Arnika – Centrum pro podporu občanů, Praha, 97 s.
- BONĚK J., 2012: *Esoteric Prague. Baroque Prague*. Eminent, Praha, 252 s.
- BLÁHA L., GEBAUER R., GOTTWALDOVÁ P., HOLUBEC D., HOLUBEC V., MARTINKOVÁ M., PROKOP M., PROKOPOVÁ Z., VYMYSLICKÝ T., ZELENÝ V., ZIEGLEROVÁ J. [eds], 2008: *Ze života stromů*. Karmášek, Praha, 144 s.
- CULEK M., GRULICH V., POVOLNÝ D., 1996: *Biogeografické členění České republiky*. Enigma, Praha, 347 s.
- HAGENEDER F., 2006: *Moudrost stromů. Historie, lidová tradice, symbolika, léčení*. Knižní klub, Praha, 224 s.
- HÁJEK T., BUKAČOVÁ I., 2006: *Příběh drobných památek (Od nezájmu až k fascinaci)*. Studio JB, Lomnice nad Popelkou, 140 s.
- HENDRYCH J., 2000: *Tvorba krajiny a zahrad III: historické zahrady, parky a krajina, jejich proměny, kulturně historické hodnoty, význam a ochrana*. České vysoké učení technické, Praha, 163 s.
- HRUŠKOVÁ M., 2005: *Kult stromů v zemích Koruny české*. Abonent ND, nakladatelství a knižní klub Národního divadla, Praha, 160 s.
- HRUŠKOVÁ M., TUREK J., 1999: *Stromy pamatují*. Nákladem vlastním, Praha, 83 s.
- HRUŠKOVÁ M., HOLEČKOVÁ M., 2009: *Za památnými stromy Vysočiny II*. Nakladatelství MH, Beroun, 159s.
- HRUŠKOVÁ M., LUDVÍK B., TUREK J., 2003: *Stromy se na nás dívají*. Nakladatelství Fraus, Plzeň, 176 s.
- HRUŠKOVÁ M., LUDVÍK B., 2006: *Paměť stromů*. Mladá fronta, Praha, 264 s.
- HRUŠKOVÁ M., VĚTVIČKA V., HOLEČKOVÁ M., 2012: *Aleje. Krása ohroženého světa*. Mladá fronta a.s. – divize Knihy, Praha, 184 s.
- HEDBÁVNÝ, J., HOUZAR S., JUPA I., KOTAS A., KOUTNÁ H., KRČÁL A., KRISTKOVÁ J., ONDRÁČEK P., STANĚK K., STRÍBRSKÁ J., SVOBODOVÁ L., URBÁNEK P., VOSÁTKA P., ZEJDA R., ZETĚK J., 2003: *Třebíčsko. Životní prostředí, ekologie*. Akcent, Třebíč, 78 s.

- HUDCOVÁ, Š., 2001: *Město Třebíč a okolí*. Západosmoravské muzeum v Třebíči, Třebíč, 41 s.
- KOLAŘÍK J., 1997: *Inventarizace památných stromů a stromořadí na okrese Třebíč*. Okresní úřad Třebíč, referát životního prostředí, Třebíč, 79 s.
- KOLAŘÍK J., 2011: *Projekt péče o památné stromy ve městě Třebíč a okolí*. Městský úřad Třebíč, odbor životního prostředí, Třebíč, 146 s.
- KUČA K., 2008: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. VII. díl, Str-U*. Libri, Praha, 991 s.
- KULKA, J., 2008: *Psychologie umění*. Grada Publishing, a.s., Praha, 440 s.
- KUPKA J., 2010: *Krajiny kulturní a historické. Vliv hodnot kulturní a historické charakteristiky na krajinný ráz naší krajiny*. České vysoké učení technické v Praze, Praha, 180 s.
- KULIŠŤÁKOVÁ L., FLEKALOVÁ M., KUČERA P., MATÁKOVÁ B., SALAŠOVÁ A., ŠTĚPÁNOVÁ D., NOVÁK Z., KYSELKA I., 2011: *Komponované krajiny*. Mendelova univerzita, Brno, 78 s.
- KVĚT, R., 2003: *Duše krajiny. Staré stezky v proměnách věků*. Academia, Praha, 195 s.
- LOKOČ R., LOKOČOVÁ M., KOLÁŘOVÁ ŠULCOVÁ M., 2010: *Vývoj krajiny v České republice*. Lipka, Brno, 86 s.
- MAREČEK J., 1992: *Zahrada*. Nakladatelství NORIS, Praha, 304 s.
- MÁTL V., 2009: *Krajinou druidů aneb Keltové na území Čech*. Nakladatelství XYZ, s.r.o., Praha, 233 s.
- MĚSTSKÝ ÚŘAD TŘEBÍČ, 1974, 1975, 1982, 1983, 2004: *vyhlášky Okresního národního výboru, vyhlášky Městského úřadu Třebíč*. Archiv města Třebíč, Třebíč, 39 s.
- MIKO L., BOROVIČKOVÁ H., HAVELKOVÁ S., ROTH P., STLOUKAL P., VOPÁLKOVÁ A., 2007: *Zákon o ochraně přírody a krajiny komentář 2. vydání*. C. H. Beck, Praha, 590 s.
- NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV, 2010: *Komponovaná kulturní krajina a možnosti její obnovy a zachování*. RVdesign Olomouc, Olomouc, 164 s.
- NOVÁK J. C., 2010: *Golfová hřiště (nejen) pro architekty a urbanisty*. Golf Club Praha & CAADstudio, s.r.o., Praha, 167 s.
- POKORNÝ J., 1998: *Stromy*. Aventinum nakladatelství, s.r.o., Praha, 224 s.

- PRAŽSKÁ INFORMAČNÍ SLUŽBA, 2000: *Baroque art in Prague*. Pražská informační služba, Praha, 60 s.
- PREUSCHOFFOVÁ G., 2002: *Léčivá síla stromů*. Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, spol. s r.o., Praha, 171 s.
- PROFANTOVÁ N., PROFANT M., 2000: *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. Nakladatelství Libri, Praha, 259 s.
- REŠ B., 1998: *Památné stromy ochrana biologické rozmanitosti*. Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky, Praha, 64 s.
- REŠ B., ŠTĚRBA P., 2010: *Památné stromy metodika AOPK ČR*. Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky, Praha, 64 s.
- SCARISBRICK D., 1973: *Baroque the age of exuberance*. Orbis Publishing Limited, London, 64 s.
- SEMOTANOVÁ E., 2014: *Historická krajina Česka a co po ní zůstalo*. Akademie věd ČR, Praha, 20 s.
- SILLSOVÁ-FUCHSOVÁ M., 1996: *Návrat Keltů*. Ivo Železný, nakladatelství a vydavatelství, spol. s r.o., Praha, 111 s.
- ÚSTŘEDNÍ SEZNAM OCHRANY PŘÍRODY – PAMÁTNÉ STROMY, 2014: *Databáze AOPK ČR*, Praha.
- VÁŇA Z., 1990: *Svět slovanských bohů a démonů*. Panorama, Praha, 280 s.
- VELIČKOVI M. A P., 2013: *Aleje české a moravské krajiny. Historie a současný význam*. Dokořán, Praha, 245 s.
- VONDRUŠKOVÁ A., SKOPOVÁ K., 2004: *České zvyky a obyčeje*. Albatros, Praha, 370 s.
- VOREL I., KUPKA J., 2011: *Krajinný ráz. Identifikace a hodnocení. České vysoké učení technické v Praze*, Praha, 145 s.
- WAGNER B., 1983: *Základy sadovnické a krajinářské kompozice I. Historický vývoj*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 257 s.

Elektronické zdroje

- AGENTURA KONIKLEC, O. S., 2013: *Významné stromy kolem nás*. Agentura Koniklec, o. s., Praha, online: http://prazskestromy.cz/vyznamst/Vyznamne_stromy_web.pdf, cit. 17.2.2015.

- AGENTURA OCHRANY PŘÍRODY A KRAJINY ČR, 2014: *Památné stromy, ochrana dřevin*. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Praha, online: <http://praha.ochranaprirody.cz/pece-o-prirodu-a-krajinu/pamatne-stromy-ochrana-drevin/>, cit. 28. 10. 2014.
- ARNIKA, 2014a: *Posvátné háje*. Arnika, Praha, online: <http://arnika.org/posvatne-haje>, cit. 1.3.2015.
- ARNIKA, 2014b: *Historie alejí*. Arnika, Praha, online: <http://arnika.org/historie-aleji>, cit. 7.3.2015.
- ARNIKA, 2014c: *Stromy v krajině a zvycích*. Arnika, Praha, online: <http://arnika.org/krajina-a-zvyky>, cit. 13.3.2015.
- ARNIKA, 2014d: *Začíná čtvrtý ročník ankety Alej roku 2014 – s atraktivnějším webem*. Arnika, Praha, online: <http://arnika.org/zacina-ctvrty-rocnik-ankety-alej-roku-2014-s-atraktivnejsim-webem>.
- ČESKÝ ROZHLAS, 2003: *Stromy a lidé*. Český rozhlas, Plzeň, online: http://www.rozhlas.cz/plzen/publicistika/_zprava/stromy-a-lide--70183, cit. 1.3.2015.
- HALADA A., 2009: *Patří stromy na golfové hřiště?* Na vzduchu, Praha, online: <http://www.navzduchu.cz/golf/novinky-zeleneny-baul/patri-stromy-na-golfove-hriste/>, cit. 14.3.2015.
- HITCHINGS R., 2013: *Studying the preoccupations that prevent people from going into green space*. Landscape and Urban Planning 118: 98 – 102.
- KOHLI R. K., SINGH H. P., BATISH D. R., 1998: *An Inventory of Multipurpose Avenue Trees of Urban Chandigarh, India*. Boise, Idaho, USA August: 16 – 20.
- LIU L., GUAN D., PEART M. R., WANG G., ZHANG H., LI Z., 2013: *The dust retention capacities of urban vegetation - a case study of Guangzhou, South China*. Environ Sci Pollut Res 20: 6601 – 6610.
- LINDENMAYER D. B., LAURANCE W. F., FRANKLIN J. F., 2012: *Global Decline in Large Old Trees*. Science 338: 1305 – 1306.
- REPORT OF THE EXPERT GROUP ON CULTURAL LANDSCAPES, 1992: *Report of the Expert Group on Cultural Landscapes*. La Petite Pierre (France), France, online: <http://whc.unesco.org/archive/pierre92.htm>, cit. 3. 11. 2014.
- NADACE PARTNERSTVÍ, 2015: *O anketě Strom roku*. Strom roku, Brno, online: <http://stromroku.cz/o-ankete-Strom-roku.aspx>, cit. 1.3.2015.

- NUSL R., 2011: *Teslínský buk je možná posledním z hraničních stromů*. Příbramský deník, Příbram, online: http://pribramsky.denik.cz/zpravy_region/tipnavyletstrom20110826.html, cit. 1.3.2015.
- PEČENKA K., 2008: *Výsadba stromů na golfovém hřišti*. Český svaz greenkeeperů, Líšnice, online: <http://www.czgreen.com/clanek/vysadba-stromu-na-golfovem-hristi>, cit. 14.3.2015.
- PESCHARDT K. K., STIGSDOTTER U. K., 2013: *Associations between park characteristics and perceived restorativeness of small public urban green spaces*. *Landscape and Urban Planning* 112: 26 – 39.
- POSPÍCHALOVÁ J., 2008: *Městská památková zóna Třebíč*. Kraj Vysočina, Jihlava, online: <http://www.kr-vysocina.cz/mestska-pamatkova-zona-trebic/d-1111295>, cit. 14.3.2015.
- RUDL A., 2015: *Víte, kdy se slaví Den stromů a znáte jeho historii? Pražské památné stromy*, Praha, online: <http://www.prazskestromy.cz/index.php?a=15>, cit. 1.3.2015.
- SCHMIED A., PILLMANN W., 2003: *Tree protection legislation in European cities*. *Urban Forestry Urban Greening* 2: 115 – 125.
- ŠTĚRBA P. 2011: *Několik pohledů na památné stromy*. Časopis Zahrada Park Krajina, Praha 03/2011.
- ŠTRÁFELDA J., 2005: *Jasan a jeho znamení*. Shaman, Praha, online: <http://www.shaman.cz/keltove/stromoskop/znameni-jasan.htm>, cit. 1.3.2015.
- URBÁNEK P., 2011: *Jasan nad ulicí Branka*. Třebíčský zpravodaj 1: 7.
- URBÁNEK P., 2011: *Jasan na ulici Litoltova*. Třebíčský zpravodaj 4: 7.
- URBÁNEK P., 2011: *Javor klen na Masarykově náměstí*. Třebíčský zpravodaj 3: 7.
- URBÁNEK P., 2011: *Javor mléč za apsidou baziliky*. Třebíčský zpravodaj 10: 9.
- URBÁNEK P., 2011: *Lípa na nádvoří zámku*. Třebíčský zpravodaj 6: 7.
- URBÁNEK P., 2011: *Lípa na ulici Hrotovické*. Třebíčský zpravodaj 12: 9.
- URBÁNEK P., 2011: *Lípa ve Smrtné ulici*. Třebíčský zpravodaj 11: 9.
- URBÁNEK P., 2011: *Lípy na konci Stařečky u kapličky na ulici Vítězslava Nezvala*. Třebíčský zpravodaj 5: 7.

- URBÁNEK P., 2011: *Vyhlášené památné stromy na katastru Třebíč*. Turistický portál města Třebíče, Třebíč, online: <http://www.visittrebic.eu/pamatne-stromy-na-trebicsku/>, cit. 29.3.2015.
- URBÁNEK P., 2011: *Významné stromy v Třebíči*. Turistický portál města Třebíče, Třebíč, online: <http://www.visittrebic.eu/vyznamne-stromy-v-trebici/>, cit. 29.3.2015.

Legislativní dokumenty

- Vyhláška č. 64/2011 Sb., *o plánech péče, podkladech k vyhlášení, evidenci a označování chráněných území*, v platném znění.
- Zákon č. 114/1992 Sb., *o ochraně přírody a krajiny*, v platném znění.

SEZNAM POUŽITÝCH OBRÁZKŮ:

- *Obr. č. 1: Torzo lipové aleje na Starém kopci u Vysokého Chvojna v Pardubickém kraji – nominovaná alej na Alej roku 2013*
URL 1: Alej roku (online) [cit. 2015.04.03], dostupné z <http://alejroku.cz/images/uploads/2013/51af319676b9d-DSC_0044-2.jpg>
- *Obr. č. 2: Strom života*
URL 2: Městská knihovna v Praze. HRUŠKOVÁ M., 2005: *Kult stromů v zemích Koruny české*. Abonent ND, nakladatelství a knižní klub Národního divadla, Praha, 160 s. (online) [cit. 2014.12.30], dostupné z <http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/75/09/08/kult_stromu_v_zemich_koruny_ceske.pdf>
- *Obr. č. 3: Strom poznání*
URL 3: Městská knihovna v Praze. HRUŠKOVÁ M., 2005: *Kult stromů v zemích Koruny české*. Abonent ND, nakladatelství a knižní klub Národního divadla, Praha, 160 s. (online) [cit. 2014.12.30], dostupné z <http://web2.mlp.cz/koweb/00/03/75/09/08/kult_stromu_v_zemich_koruny_ceske.pdf>
- *Obr. č. 4: Označení památného stromu*
URL 4: Krásné Česko (online) [cit. 2014.12.30], dostupné z <<http://www.krasnecesko.cz/galerie2/gal8/o1v.jpg>>
- *Obr. č. 5: Lukasova lípa v Telecí*
URL 5: Rajce.net (online) [cit. 2015.04.04], dostupné z <http://img3.rajsce.idnes.cz/d0301/9/9981/9981312_54cb910fb149a65e9975e61e3bff5187/images/DSC_0227.jpg>
- *Obr. č. 6: Boží muka u Starých Vinohrad mezi okresem Brno-venkov a Vyškov*
URL 6: Wikimedia (online) [cit. 2014.12.30], dostupné z <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/02/Bo%C5%BE%C3%AD_muka,_Star%C3%A9_vinohrady_3.jpg>
- *Obr. č. 7: Jabloňová alej kolem silnice III. třídy na Novojičínsku mezi obcemi Jeseník nad Odrou a Hůrka*
URL 7: Aktuálně (online) [cit. 2014.12.30], dostupné z <http://cdn.i0.cz/public-data/24/96/4b3242ca30ea8562699e89f7aaab_w720_h540_gb4e0ebe4f09b11e3b48f0025900fea04.jpg?hash=e24315f693ccec0cfb91a0bd0fcfc9f>
- *Obr. č. 8: Vymezení zájmového území (červeně)*
URL 8: Google maps (online) [cit. 2014.12.30], dostupné z <<https://www.google.cz/maps/place/T%C5%99eb%C3%AD%C4%8D/@49.2339532,15.8818907,11z/data=!4m2!3m1!1s0x470d423a08e99433:0x400af0f661600c00>> <<https://www.google.cz/maps/@50.157754,16.1675352,7z>>

- *Obr. č. 9: Bazilika sv. Prokopa (v pozadí) a židovská čtvrť*
URL 9: Národní památkový ústav (online) [cit. 2014.12.30], dostupné z <http://www.npu-telc.eu/_files/slider/9052523_slider-home-trebic-1170.jpg>
- *Obr. č. 10: Památné a významné stromy v zájmovém území podle katalogových čísel (červeně)*
URL 10: Google maps (online) [cit. 2015.03.29], dostupné z <<https://www.google.cz/maps/@50.157754,16.1675352,7z>>